

A ceglédi
Turini Százasküldöttség
Múzeumbarátai Kör
ÉVKÖNYVE

2019-2020

Cegléd
Kossuth Múzeum
2020

Szerkesztő:

Reznák Erzsébet

A kötet szerzői:

Deák Nóra *könyvtárvezető, ELTE Angol–Amerikai és Germanisztikai Szakkönyvtár, Budapest*

Dr. Kürti György *ny. gimnáziumigazgató, Cegléd*

Oláh Róbert *geográfus, történész, muzeológus, Arany János Közérdekű Muzeális Gyűjtemény, Nagykőrös*

Perczel Olivér *főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára, Budapest*

Reznák Erzsébet *múzeumigazgató, Cegléd*

Szabó Gabriella *nyugdíjas, Budapest*

ISSN 2559-818X

Nyomda: **Pende Print Nyomdaipari Kft.** – Nagykőrös

Felelős vezető: **Kóházi Zoltán**

Tartalomjegyzék

Kossuth Zsuzsanna arcKÉPei: az ismert és ismeretlen ábrázolások – <i>Deák Nóra</i>	5
Kossuth Lajos és a természettudományok világa II. – Egy gyógyító barlang mélye – <i>Oláh Róbert</i>	13
Szohár Péter főszámvevő, a turini küldöttség tagja	27
Trianon hatása a Czeplédi Magyar Királyi Állami Kossuth Főgimnáziumra – <i>Dr. Kürti György</i>	45
Cegléd román megszállása – 1919 – <i>Perczel Olivér</i>	91
Repertórium a Turini Százas Küldöttség Múzeumbaráti Kör Évkönyveihez – <i>Reznák Erzsébet</i>	99

Deák Nóra

Kossuth Zsuzsanna arcKÉPei: az ismert és ismeretlen ábrázolások¹

Százhatvanöt évvel ezelőtt, fiatalon – mindössze 37 évesen – hunyt el hazájától távol Kossuth Lajos legfiatalabb húga, akit ikerlelkének nevezett és tekintett.

Meszlényi Rudolfné Kossuth Zsuzsanna (1817–1854), akit bátyja országos főápolónővé nevezett ki az 1848/49-es szabadságharc során, rövid ám mozgalmas és tartalmas életéről készült angol nyelvű memoár halála után már két évvel napvilágot látott,² Kertész Erzsébet regényes életrajza 1983 óta slágerkönyvnek számított,³ valamint néhány éve levelezése is megjelent nyomtatásban Rabati Magda középiskolai tanárnő jó-

voltából.⁴ A Magyar Ápolási Egyesület, amely missziójának tekinti Kossuth Zsuzsanna szellemi örökségének gondozását és méltó továbbadását, 2017-ben Kossuth Zsuzsanna Emlékévet hirdetett, melynek hatására az ország számos településén, kórházában új emléktáblákat és emlékszobákat avattak, kiállításokat rendeztek, emlékfákat ültettek. Sőt 2018 márciusában még New Yorkban, halálának helyszínén, a hamvainak helyet adó First Presbyterian Church templomában is elhelyeztek egy domborművel díszített márványtáblát emlékére.

Azt hihetnénk, hogy már mindent megírtak és mindent tudunk róla: külsejéről, tetteiről, sorsáról – az 1856-ban megjelent kvázi-önéletrajztól kezdve a családi levelekkel kiegészített levelezéséig. Azonban van-e valamilyen konkrét, „kézzel fogható” kép, ami őt ábrázolja, ami vizuálisan is „elhelyezi” őt kollektív emlékezetünkben?⁵ És vajon ki lehet-e egészíteni bármivel is ezt a képet?

A róla szóló régebbi és újabb kiadványokban ugyanaz a grafikai ábrázolás ismétlődik – az alkotó megjelenése nélkül! –, amelynek legkorábbi általam ismert megjelenése a *Vasárnapi Ujság* 1880. május 2-i 18. száma.⁶ Úgy tűnik, eddig csak ezt az ábrázolást használták könyvborítókon, illusztrációként. [1. ábra: *Kossuth Zsuzsanna Haske Ferenc fametszetén* (A fotó az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárából származik: <http://dka.oszk.hu>)] Ám egyik képaláírás, illusztráció-jegyzék sem tünteti fel a készítő kilétét. A jellegzetes szignó Haske Ferenc (1833–1894) grafikus nevét takarja, akinek rajzaiból, réz- és acélmetszeteiből ismerte meg a közönség az 1860-as és '70-es évek szereplőinek – művészek, írók, költők, politikusok – arcképét, amint a *Vasárnapi Ujság* 1894. február 25-én megjelent nekrológiájában olvashatjuk: az állami

1. ábra: Kossuth Zsuzsanna Haske Ferenc fametszetén

nyomda műszaki tisztje a lapnak „is hosszú ideig egyik rajzolója volt s a hetvenes években az arcképek egy nagy része az ő jártas ónja alól került metszés alá”.⁷ A Rózsa György által összeállított *Kossuth Lajos ikonográfiája* például több olyan illusztrációt közöl, amely a kormányzó-elnök valamely fényképe alapján készült. Haske mindössze 15 éves volt a szabadságharc idején, amelyben honvédként vett részt, s ha ismerhette is személyesen Kossuth Zsuzsát, ennek kicsi a valószínűsége, és munkássága mindenképpen a halála (1854) utáni időszakra esik. Megérdemli, hogy feljegyezzük a nevét, hiszen az ő grafikája nyomán született a legtöbb szobor, mellszobor, dombormű és plasztika. Jelen tanulmánynak nem célja az emlékművek ismertetése, csupán a képi megjelenítés formáinak számbavétele.

Meszlényi Zsuzsánna.

2. ábra: Meszlényi Zsuzsánna Rusz Károly metszetén

A kiegyezés utáni első ábrázolás lehet az a fametszet, amely a „Meszlényi Zsuzsánna” című név nélküli cikkben⁸ 1870-ben jelent meg, RUSZ K. szignóval ellátva. Rusz Károly (1813–1864 után) életéről kevés adat maradt fenn, „a XIX. század második felében fametsző intézetet vezetett Budapesten”,⁹ és 1865 után portréi számos hazai sajtóterméket illusztráltak. Mivel a Rusz-féle Meszlényi Zsuzsánna portré a megszólalásig hasonlít a Kossuth Lajos nejről készült egyik

3. ábra: Kossuth Lajos neje

grafikához – mely „egykorú festmény után” készült –,¹⁰ ez lehet a magyarázat arra, hogy miért nem terjedt el ez az ábrázolás a köztudatban. [2. ábra: *Meszlényi Zsuzsánna Rusz Károly fametszetén* (OSZK)] [3. ábra: *Kossuth Lajos neje* (A fotó az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárából származik: <http://dka.oszk.hu>)]. Sajnos sem a Haske-féle grafika, sem a Rusz-féle fametszet esetében nem tudjuk, mi lehetett az ábrázolás alapja, előzménye.

Elmondható, hogy Kossuth Zsuzsanna alakja, példaadó magatartása és szellemi öröksége a közelmúlt alkotói és a kortárs képzőművészek közül is megihletett néhányat. Csernus Tibornak (1927–2007), aki 1964 óta Franciaországban élt és alkotott, tulajdonítható egy színes portré, amelynek létezéséről a művészettörténet eddig nem tudott: a szignó nélküli festmény keletkezésének időpontja sajnos nem ismert, de feltételezésem szerint 1954-ben, Kossuth Zsuzsanna halálának 100. évfordulója alkalmából a Kossuth Zsuzsa Leánygimnázium részére megrendelésre készülhetett. „Eredetileg Budapesten volt a Kossuth Zsuzsanna Szakközépiskolában, onnan kapta a Sárbogárdi Múzeum Egyesület ajándékba Rabati Magda tanárnő közreműködésével. A rendelőintézeti kiállítás készültkor adta az egyesület letétbe a rendelőintezetnek 2012-ben.” – tájékoztat Novák Kovács Zsolt, az Egyesület képviselője. [4. ábra: *Kossuth Zsuzsanna portréja Csernus Tibor festményén* (Novák Kovács Zsolt

felvétele)] Csernust korai alkotói szakaszában egyrészt érdekelték az 1848-as márciusi forradalom és az azt követő szabadságharc eseményei és legendás alakjai: *Orlay Petrich Soma festi Petőfit* című munkájáért 1952-ben Munkácsy-díjat kapott, illetve diplomamunkája a Képzőművészeti Főiskolán *A Landerer nyomdában kinyomtatják a 12 pontot* című alkotása volt. Másrészt pedig az '50-es években „[p]ortrékat készített közvetlen környezetéről – ismert vagy ismeretlen személyekről, melyekben a kiszolgáltatott és megfáradt ember fegyelme és magánya egyszerre lelhető fel”.¹¹ Ebbe a művészi milióbe beleillett a szabadságharc főápolónőjének képzőművészeti megformálása. Azonban a művész hagyatékának és stílusjegyeinek további tanulmányozása szükséges a festmény beazonosításához.

A bicentenáriumi évfordulónak köszönhetően megélnék az alakját megörökítő ábrázolási kedv: a több új szobor, plakett mellett egy olyan festményt szeretnék kiemelni, amely szintén felkérésre, még pedig egy konkrét esemény kapcsán született. A New York-i sírhely közelében elhelyezett emléktábla-avatási ünnepség, a szimbolikus újratemetés inspirálta Nyáry Éva festőművész alkotását, aki ezért használta a gyász sötét színeit.¹² Meggyötört arc, fáradt tekintet tükröződik az ismert arcvonásokból. A portré 2018-ban adományozás révén került Magyarország New York-i Főkonzulátusára. [5. ábra: *Kossuth Zsuzsanna portréja Nyáry Éva festményén* (internet)]

Amikor már azt gondoljuk, hogy semmi új nincs a nap alatt az első országos főápolónővel kapcsolatban, akkor hirtelen felbukkan a „semmiből” egy (fény)kép a múltból. A közgyűjtemények digitalizálási tevékenységének hála váratlan leletre bukkanhat a szerencsés kutató: például egy eddig ismeretlen Kossuth Zsuzsanna ábrázolásra. A Magyar Digitális Képkönyvtár (MDK) leírása alapján az OSZK Kézirattárában őrzött (fény)kép Meszlényiné Kossuth Zsuzsannáról készült. [6. ábra: *Meszlényi Kossuth Zsuzsa vizitkártya* (OSZK Kézirattár)] <https://kepkonyvtar.hu/jetspeed/portal/browser.psm?docID=88911>

A könyvtári online katalógusban a képhez tartozó leírás szerint a fénykép másolat.

De vajon mikor, hol, és milyen eljárással készült? És hogyan került a nemzeti könyvtár gyűjteményébe? A kérdések sora annál inkább is jogos, hiszen a fényképezés (h)őskoráról van szó: 1839, azaz a dagerrotípia megjelenése és 1854, Kossuth Lajos legifjabb hűgának 37 éves korában New Yorkban bekövetkezett halála

4. ábra: *Kossuth Zsuzsanna portré Csernus Tibor festményén*

közi másfél évtizedről. (*Ha a kép kalotípia/talbotípia eljárással készült amit 1841 februárjában szabadalmaztattak, akkor némileg rövidebb lesz ez az intervallum.*)

Kevés adat áll rendelkezésre, alig van támpontunk, amiből kiindulhatunk, ugyanis a néven kívül sem szignó, sem pedig más, a fényképezésre vonatkozó utalás sincs sehol a képen vagy a kartonon, még a verzón sem, ami pedig a korai fényképekre jellemző szokott lenni. Művészettörténészt és fotótörténeti szakembert kellett segítségül hívni ennek a fotótörténeti letetnek a körüljárására. A fotó technikátörténeti meghatározása Flesch Bálint fényképész-fotókonzervátornak köszönhető, aki szerint „mivel nem látjuk a fényképezett eredeti képet, ez egy színezett fénykép reprodukciója lehet, ami – a korszakból adódóan – talán talbotípia lehetett... az arc, a kéz és a fehér textília [ami a hölgy kezében van] egészen fotószerű, a ruha viszont inkább rajz/akvarell... A képen látható életlen felirat is reprodukcióra utal.”¹³ A szakember így folytatja:

„Az valószínű, hogy ez nem az eredeti kép, hanem annak fényképezési eljárással készült reprodukciója, a reprodukció 1854 után készülhetett, mert a mérete alapján ez egy vizitkártya formátumú kollódiumos

5. ábra: Kossuth Zsuzsanna portré
Nyáry Éva festményén

repronégatívról másolt, albuminpapíron lévő kép. Ezt a technikát 1851-től használták, a formátumot 1854-től (Disderi). Az eredeti (amit lereprodukáltak) valószínűleg talbotípia eljárással készülhetett, 1850 előtt nem volt (gyakorlatilag) másféle papírképet eredményező módszer, de persze ezt később is használták.” (Az albuminpapírt 1850-ben találták fel, a kollódiumos nedves eljárást 1851-ben hozták nyilvánosságra, vagyis 1850-ben már használhattak albuminpapírt – talbotípia negatívól készülő pozitívképhez – az 1851-es dátum a kollódiumos nedves eljárásos negatívól készülő albuminpapíros másolatra vonatkozik.)

„Vizitkártya méretű a kép – teszi hozzá Flesch Bálint –, nem nagyon szabályos, de abban a mérettartományban van. Az 1850-es években kétféle méret volt divatban: ez és a kabinet, később a méretválaszték és az elnevezései exponenciálisan szaporodtak és még a XX. század közepe táján is előfordultak ilyen kiviteli képek. Ezeket a vizitkártya formátumú és elnevezésű fényképeket, nevükkel ellentétben, végül is nem használták elterjedten a névadójukul szolgáló névjegykártya helyett. A méret fő funkciója a kevésbé tehető rétegek bevonása volt a fogyasztók közé, akik a viszonylag

kis méretű és olcsóbban előállítható, sokszorosítható képek fogyasztói lehettek, illetve az albumokba helyezhetőség. A XIX. században szokás volt az ismert személyiségek ábrázolásait fényképeszeti módszerrel sokszorosítani, árusítani, ezeket a képeket aztán a tulajdonosok a család fotóalbumába rakták még akár a saját képekkel együtt is. Valószínűleg ez is ilyen lehet, hiszen Kossuth Zsuzsa közismert volt. Általában szerepel az ilyen képeken az árusító, sokszorosító logója, de Magyarországon a kiegyezés előtt ennek voltak veszélyei (sőt a kép birtoklásának is).” *Mármint az 1848-as eseményekhez kötődő személyek képeit volt kockázatos terjeszteni, birtokolni, másokét nem.*¹⁴

Mivel a vizitkártya (carte de visite) nem a klasszikus értelemben vett névjegyként funkcionált, Flesch Bálint véleménye szerint [a szóban forgó kép] „egy kultusz tárgy lehet...” Kossuth Zsuzsanna már a reformkorban, reformkörökben, majd később az 1848/49-es szabadságharc idején ismert személy volt, ugyanígy az emigrációban – Brüsszelben és Amerikában egyaránt. A Kossuth név az emigránsok számára és a helyi lakosság körében „fogalom” és szimbólum volt. Így könnyen elképzelhető, hogy gyűjtők értékes trófeának tekintették, még akkor is, vagy épp annak ellenére, hogy a szabadságharc utáni megtorlások idején, egészen a kiegyezésig, veszélyes is lehetett Kossuth-, vagy családtagjának, rokonának a képét őrizgetni.

Az eljárás és a kép funkciója tehát elég jól behatárolható, de annál nehezebb választ találni a készítés helyszínére és magára a készítőre. Az eredeti képet, és/vagy a másolatát készíthették Brüsszelben, vagy még inkább Amerikában, hiszen az 1848/49-es emigránsok között többen fényképeszetre adták fejüket, s az első dagerrotipisták, fényképeszek között az sem volt ritka, hogy akvarelleztek is, vagy arcképfestéssel is foglalkoztak.¹⁵ Elképzelhető, hogy a fotóssá lett emigránsok valamelyike készítette a képet. Kornis Károly és Birányi Ákos 1852-54 között New Yorkban működött, Beniczky Kornél pedig, aki 1854-től haláláig, 1873-ig működött New Yorkban, a szabadságharc emigránsainak megörökítésével alapozta meg későbbi sikeres karrierjét. Erre utal Kincses Károly is, Kende Géza újságíróra hivatkozva.¹⁶ Feltételezésem szerint amennyiben külföldön készült a kép, úgy kerülhetett Magyarországra, hogy a visszatérő lányai – Gizella és Ilona/Ilka – vagy nővére, Lujza magával hozta.

Habár nem ismerjük a (fény)kép keletkezésének körülményeit, maga a fényképezés mint képalkotó-

si technika nem lehetett ismeretlen hősnőnk előtt brüsszeli száműzetése idején. Jósika Miklós már-már naplószerű levelezéséből Fejérváry Miklóssal kiderül, hogy a brüsszeli és a többi nyugat-európai emigráció tagjai is ismerték és felismerték a fénykép – dagerrotípa ebben az esetben – alkalmazását. Jósika 1853. március 9-i levelében írja barátjának, hogy „[m]ég ez évben Julie-nek¹⁷ és nekem egy *tökéletesen talált* daguerotypjét veended tőlünk emlékül.” Hogy milyen lehetett ez a dagerrotípa, azt csak Jósika két hónappal későbbi leírásából ismerjük:

Meszlényiné a napokban indul innen, *s a mi daguerotipeinket viszi magával számotokra*. Julie igen-igen jól van találva, csak kissé komoly, s pár évvel idősb... Én – mondják – *tökéletesen találva* vagyok: képzelheted, minő szép legény vagyok: no de nekem is voltak aranjúezi [egykori szép] napjaim...

Tehát a Jósika-házaspárról készült dagerrotípiát Kossuth Zsuzsanna ismerte, és magával vitte az Egyesült Államokba. „...*a két daguerotypet* – írja Jósika 1853. június 8-i levelében – *Meszlényiné viszi magába New Yorkba – bízd valakire, hogy vegye át tőle – gondolom, e hold végén megérkezik*, és Zsulavszkynénál¹⁸ lesz megszállva.” A menetrendszerű levelezés augusztus 31-i dátumú leveléből az derül ki, hogy „A dagerotyp pedig Meszlényinénél van, *ki csak kérdést vár*.” Jósika fontosnak tartotta, hogy a feleségéről és róla készült fénykép eljusson barátjához, aki ekkortájt útban volt amerikai lakhelye, Davenport felé. Miközben Fejérváry a Mississippi mellett próbál boldogulni, Meszlényiné pedig igyekszik magát és kislányait eltartani New Yorkban, nem sikerül kapcsolatba lépniük egymással. Erre utalhat Jósika méltatlankodása hónapokkal Kossuth Zsuzsanna halála után: „Fájdalom, a daguerotipek még mind nincsenek itt!!!” Nagyon úgy tűnik, hogy a fényképek nem értek célba, amint a két feleség külön levelezéséből következtethetünk rá:

Nagyobb szeget ütött fejembe az – írja Jósika 1855 január 3-án –, amit kedves nőd ír Julie-mnek *az elveszett képekről*. Megvallom, hogy stantibus his circumstantiis [ilyen körülmények között] én *itt* mindent elkövetek, hogy legalább az általam küldendőkre nézve jövőre ilyen zavar ne történhessen.

6. ábra: Meszlényi Kossuth Zsuzsa vizitkártya

Viszont Fejérváry is küldhetett képeket, ugyanis ezt írja Jósika: „Még képeitekről – melyekért itt a legszívebb köszönetet mondom – szólok annyit, hogy ezek hasonlóak, ha nem is szépítettek, s a hasonlatosság a fő érdem.”¹⁹

Sajnos, nem tudjuk, ki lehetett a brüsszeli fényképezés, mert például a Magyar Nemzeti Múzeum történeti fotógyűjteményében nem szerepel az adott időszakból származó szignált felvétel.²⁰

És bizony még a két Meszlényi lányról is kellett, hogy készüljön fénykép, amint az egy Bilko nevű hivatalnok 1853. március 4-i jelentésében olvasható:

Az Újépületben lévő Stadtstockhaus [Siralomház] felügyelő kapitánya szerint az előző hónap 28-án jusztfikálásra [kivégzésre] Bécsből ide szállított vádlott Jubál Károly ellenőrzésénél a felső kabátjában találtak egy daguerotypet mely

özv. Meszlényiné két gyermekét ábrázolja, valamint két arany gyűrűt, melyek közül az egyikben egy fehér kő, a másikban pedig a Kossuth Zsuzsa név volt gravírozva. A haditörvényszék kéri, a kk. Milit és C. Gouvernementet [Császári és királyi katonai és civil kormányzóságot], kegyeskedjék közölni, mi történjék a justifizirt Jubál ezen tárgyaival...²¹

Ez a kép, ha valóban dagerrotípiá és ráadásul Jubál tulajdonában volt, akkor Pesten kellett, hogy készüljön, valamikor 1852 előtt. Mint oly sok más hasonló emléktárgy a korszakból, elveszhetett az idők során, vagy jobb esetben lappang valahol, talán mint két ismeretlen leánygyermekről készült fénykép.

Visszatérve eredeti témánkhoz: a Kossuth Zsuzsannáról készült (fény)kép, pontosabban vizitkártya, vásárlás útján 1959-ben került az OSZK Kézirattár gyűjteményébe. A karton hátoldalán található adatok, valamint a Növekedési napló bejegyzése alapján az adományozó egy ismert szegedi műgyűjtő, Szalay József (1870–1937) rokona, esetleg a lánya, Tapolcsayné Szalay Ágnes volt.²² A Kézirattár nyilvántartása, illetve leírások szerint további fényképek is voltak a gyűjteményében, amelyek ugyanakkor kerültek a Kézirattárba: ugyanazon a Növedéknapló számon szerepel Jósika Miklós arcképe (1247 sz.), Kiss Ernő tábornok-

ról Kramolin Alajos által 1847-ben készített felvétel (1248 sz.), ifj. Kossuth Lajos arcképe (1250 sz.), valamint Kossuth Lajos 1867-ben készült képe (1249 sz.) is. Érdekességként elmondható, hogy ez utóbbi Henri Le Lieure felvétele, és egy ugyanilyen Németh Albertnek dedikált példány a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtár tulajdonában van.²³ A szegedi rendőrkapitány legendás gyűjtőszennedélye a könyveken kívül magyar írók és más hírességek autográf kéziratára, leveleire, aprónyomtatványokra, exlibrisekre, sőt portréfotókra is kiterjedt. A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításán²⁴ a 257 tétel között 15 darab arckép is szerepelt. Kettő közülük mindenképpen említést érdemel: egyrészt az egyik Kossuth Lajos arcképe, melynek ajánlása így szólt: „Munkácsynak a halhatatlan magyarnak a kihonosított magyar pária. Kossuth Lajos. Turin 1890 febr. 12.” A másik pedig Richard Wagner „2 drb. látogatójegy alakú arcképe.” A katalógusban sajnos nem szerepel a Kossuth Zsuzsanna vizitkártya, így nem állapítható meg, hogy 1917-ben Szalay birtokában volt-e már vagy sem.

A képen egy törekeny női alak látható, amint arcát egyik kezére támasztva ül, másik kezében pedig kendőt tart. Vajon hol és hogyan készült törekeny alakjáról ez a felvétel? S vajon előkerül-e valahonnan az ősföráskép?

Ikonográfia

1. Meszlényi Kossuth Zsuzsa – vizitkártya (6. ábra)

Felirat a kép jobb alsó sarkában tintával, ismeretlen kézírással: „Meszlényi Kossuth Zsuzsa”; a kartonon szintén ismeretlen kézírással ceruzával: Kossuth Zsuzsanna

Jelzetlen

Albumin fénykép?, másolat

Méreték: 103x66 mm (karton), 70x58 mm (kép)

Az eredeti digitális kép: árnyaltos, 855*1307 pixel
Eddigi ismereteink szerint ezt a képet korábban még nem publikálták.

Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár, jelzet:

Arckép 1251 (vétél [Tapolcsayné] Szalay Ágnestől, 1959-ben)

Irodalom: Deák Nóra: „Kossuth Zsuzsanna – más-KÉPp”. *Apertúra* 2019. január-augusztus

2. Meszlényi Zsuzsanna – mellkép (2. ábra)

Jelezve jobbra lent: RUSZ K.

Rusz K[ároly] (1813–1864 után)

Fametszet, ? mm

Megjelent: *Kossuth naptár 1871-re*. Szerkeszti: Honfi Tihamér, 44. o.

3. Mellkép (1. ábra)

Jelezve balra lent: HASKE

Haske [Ferenc] (1833–1894)

Fametszet, ? mm

Megjelent: „Kossuth Lajos és családja.” *Vasárnapi Ujság*, 27. évf., 18. szám (1880. május 2.), 284. o.;
Vajda Emil: *Kossuth Lajos: élet- és jellemrajz*, 1892, 219. o.;

„Kossuth Lajos meghalt.” *Vasárnapi Újság*, 41. évf., 12. szám (1894. márczius 25.), 188. o.;

Ezernyolczszáz negyvennyolcz: az 1848/49-iki magyar szabadságharcz története képekben. Egykorú képek, ok-iratok, eredeti kézírások, ereklyék, nevezetes nyomtatványok, kiáltványok, művészi emlékek. Szerk.: Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor, 1898, 57. o., a képfelirat szerint: az 50-es években készült fametszet;

Földes Éva-Szabó Emma: *Kossuth Zsuzsanna: a magyar szabadság ismeretlen hősnőjének élete és levelei*, 1944;

Kertész Erzsébet: *Kossuth Zsuzsanna*, 1983, borító és képmelléklet;

Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna 1817-1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből*, 2005, 24. o.

Katona Tamás-Ráday Mihály: *Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei.* Szerk.: Csorba László, 2. [kötet] *A száműzöttek nyomában*, 2016, 54. o., 93. számú kép: Korabeli rajz a *Vasárnapi Újság*ból, Képforrás: *Vasárnapi Újság*.

Meszlényi Kossuth Zsuzsanna [Digitális Képtár - DKA-021812]

4. Színes portré – festmény (4. ábra)

Csernus Tibor (1927-2007)

Olaj?, kb. 70x100 cm

Megjelent: Bognár Lászlóné: „Kossuth Zsuzsanna szobrának koszorúzása”. *Ápolásügy*, 26. évf., 1. szám (2012), 12. o.

Sárbogárdi Múzeum Egyesület (2009-ben adományként), jelenleg letétben a Sárbogárdi Kossuth Zsuzsanna Rendelőintézetben 2012 óta

5. Portré – festmény, 2018 (5. ábra)

Szignálva, viaszpecséttel ellátva

Nyáry Éva

Olajfestmény, vászon, 40x50 cm

Magyarország Főkonzulátusa, New York

Deák Nóra

ORCID: orcid.org/0000-0002-9566-2845

Jegyzetek

- 1 *Az Apertúra* 2019 január-augusztusi számában „Kossuth Zsuzsanna – másKÉPp” című cikk ábrákkal és ikonográfiai megjegyzésekkel kiegészített folytatása.
- 2 [Peabody, Elizabeth Palmer]: *Memorial of Mad. Susanne Kossuth Meszlenyi*. Sold by N.C.Peabody, 1856
- 3 Kertész Erzsébet: *Kossuth Zsuzsanna*. Bp.: Kossuth, 1983
- 4 Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna, 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből*. Bp.: Novoprint Bt., 2005
- 5 Hálásan köszönöm Basics Beatrix, Cs. Lengyel Beatrix (MNM Történeti Fényképtár), Dányi Éva (OSZK Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztály), Fejős Zoltán, és Flesch Bálint iránymutatását, szakmai támogatását és segítségét.
- 6 „Kossuth Lajos és családja.” *Vasárnapi Ujság*, 27. évf., 18. szám (1880. május 2.), 283-286. o.
- 7 *Vasárnapi Ujság*, 41. évf., 8. szám (1894. február 25.), 129. o.
- 8 „Meszlényi Zsuzsanna”. *Kossuth-naptár 1871-re*. 43-45. o.
- 9 „...leborulok a nemzet nagysága előtt”: *a Kossuth-hagyaték*. Szerk. Körmöczi Katalin. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1994. 331. o.
- 10 Kossuth Lajos neje [Digitális Képtár – DKA-021779] <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=21779> Megjelent továbbá: „Kossuth Lajos meghalt.” *Vasárnapi Ujság*, 41. évf., 12. szám (1894. március 25.), 188. o. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/arcanum/VasarnapiUjsag_1894/adatok.html#page/188
- 11 Stenczer Sára: „Csernus Tibor élete és halhatatlansága”. *Bárkaonline* 2008/1. <http://www.barkaonline.hu/kepzmvesszet/478-csernus-tibor-te->
- 12 Nyáry Éva festőművész közlése, email-levelelben 2019. augusztus 8.
- 13 Flesch Bálint emailben adott szakvéleménye (2019. január 28-29.), melynek vonatkozó részeit idézzük, az Apertúra kéziratához fűzött további kiegészítő megjegyzéseit, pontosításait pedig zárójelben kurzív betűtípus jelöli.
- 14 A témáról bővebben lásd „Az önkényuralom és a fotótörténet. Október 6.” című blogbejegyzést https://archfoto.blog.hu/2012/10/05/az_onkenyuralom_es_a_fototortenet_oktober és Csengel-Plank Ibolya: „A képcsempészet sajátos formái 1849 után”. *A Hadtörténeti Múzeum értesítője*, 11. 2010, 23-43. o.
- 15 Fejős Zoltán: *Amerikai magyar műtermi fényképezés az 1880-as évektől a második világháborúig*. Bp.: Néprajzi Múzeum, 2020, 8. o.
- 16 Kincses Károly: „Magyar fotográfusok külföldön”. *Fotóművészet* 54. évf., 1. sz. (2011) http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201101/magyar_fotografusok_kulfoldon
- 17 Báró Jósika Miklósné szül. Podmaniczky Júlia
- 18 Kossuth Emília
- 19 Részletek Jósika Miklós. *„Idegen, de szabad hazában”*. (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988.) című könyvéből.
- 20 Vö. Szakács Margit: *Fényképezés és fényképsz műtermek Magyarországon (1840–1945) – Adatok a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárának gyűjteményéből*. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1997, valamint a 2016-ban közzétett, kiegészített és pontosított adattár: <https://mnm.hu/hu/muzeum/fenykepesek-es-mutermek-adatbazisa>
- 21 Rabati, 352. o., a német nyelvű iratot fordította Rabati.
- 22 Itt szeretnék köszönetet mondani Ritoók Zsigmondné Szalay Ágnesnek, aki készségesen segítette a névrokonságot kideríteni és rövid időn belül tisztázni.
- 23 1995 előtt a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Történeti Múzeum fényképtára. „...leborulok a nemzet nagysága előtt”: *a Kossuth-hagyaték*. Szerk. Körmöczi Katalin. Bp.: Magyar Nemzeti Múzeum, 1994. 339. és 444. o. (55. kép, Katalógus 33.)
- 24 *Katalógus A Szegedi Műbarátok Köre 1917. évi pünkösdi kiállításához*. Szerkesztette: Lugosi Döme. Szeged: A Szegedi Műbarátok Köre, 1917. 70. o.

Oláh Róbert

Kossuth Lajos és a természettudományok világa II. – Egy gyógyító barlang mélye

1871-et írunk. A 48-49-es forradalom és szabadságharc bő két évtizede a múlté. Az akkori történelem színpadjának nagy alakjai lassan a feledésbe merülnek, de nem csak ők, hanem eszméik is. De van egy olaszországi remete, aki élénk levelezésével a kiegyezést követően is napirenden tartotta hazánkban a nemzeti színek küzdelmét az elnyomással szemben.

1871-et írunk. A hazai természettudományok és azok művelői világszínvonalú eredményeket érnek el. Az élet visszatér a régi megszokott medrébe, vagy mégsem?! Társaságok alakulnak, gyűjtemények gyarapodnak, az emberi tudásunk egyre bővül a tudományos viták árnyékában. De van egy olaszországi remete, aki élénk levelezésével a kiegyezést követően is napirenden tartja hazánkban a nemzeti természettudomány küzdelmét az áltudományok képviselőivel szemben.

1871-et írunk. Ügyvéd, pénzügyminiszter, kormányzó és természettudós. A világról alkotott nézeteit vállaló, azokat védő és fáradhatatlan remete minden idejét leköti a természettudományok iránti fogékonysága. Kossuth Lajos (1802-1894) 1871-ben élénk levelezést folytatott több kiváló honfitársával, köztük személyes barátjával, Mednyánszky Sándorral (1816-1875). Ismeretségük korábról ered, hiszen együtt harcoltak a magyar szabadságért: Kossuth, mint politikus – Mednyánszky, mint katona. Majd a magyar törekvések leverését és megtorlását követően a két férfiú ugyan rövid ideig, de egy városban viselték száműzetésüket. Barátságuk és Kossuth természettudományos jártasságának ékes bizonyítéka a szintén 1871-ben keltezett levélváltásuk, melyben a turini remete terjedelmes értekezésében fejti ki a nézőpontját a csillagok színváltozásairól. E levelet ugyanezen évben egy másik követte, melyben Mednyánszky újra tol-

lat ragadva érdeklődött az államférfi hogyléte felől, s melyre Kossuth válaszában kitért nem mellékesen egy olaszországi barlang sajátos mikroklímájára, valamint annak gyógyító hatására.

Jelen írásomat folytatásaként szánom a 2018-ban a Ceglédi Turini Százas Küldöttség Múzeumbaráti Körének megjelent évkönyvében szereplő „Kossuth Lajos és a természettudomány világa I. – A csillagok világa” című tanulmányom folytatásaként. Céлом így a jövőben is Kossuth összes természettudományos levelének szakmai kritikával ellátott közrebocsátása az olvasó- és kutatóközönség felé.

A források kutatása közben a Kossuth Lajos levelezéseinek eddigi feldolgozásai során már természetesnek tűnő, mondhatni egyfajta „stiliztikai anomáliát” lehet rendre felfedezni, hiszen egy-egy levelének nyomtatásban megjelent példányai között olykor hatalmas különbségek találhatók. Részben ezek nyelvtani vagy apróbb gesztusok és megszólítások változtatásai, de olykor egész kifejezéseket, mondatokat, sőt bekezdéseket is találunk, vagy éppen annak hiányát fedezhetjük fel. Ennek oka részben Kossuth halálát követően a teljességre való törekvés és az addig fejlődő tudományos ismeretek miatt így, a remete által tévedésnek vélt sorok javítása volt, melyet fia eszközölt a híres Kossuth Lajos iratai című forráskötetekben. De látnunk kell egy másfajta javítási szándékot is Kossuth leveleinek változataiban, mégpedig a tartalmi elemek javításait. Ezen olykor finom módosítások egy sor háttér információt rejtenek, melyek feloldására nem sok törekvést láttunk jelenünkig. Tanulmányomban az eredeti leveleket hűen bemutatni vágyás által vezérelve minden esetben a legelső nyomtatásban megjelent változatot helyezem a középpontba, annak minden for-

mai és tartalmi tulajdonságával. Így ezen írásomban elsődlegesen az 1872-ben megjelent Magyar Ujság, mint politikai és nemzetgazdasági napilap hasábjain megjelenő Magyar Ujság Tárczája rovatban közölt változatra fókuszálók, melyet összehasonlítottam az 1894-ben megjelent Természettudományi Közlöny-nyel, az 1900-ban megjelent Kossuth Lajos iratai című sorozat VIII. kötetével és a 2008-ban közreadott változattal.

Helfy Ignác, a Magyar-Magyar és a Magyar Ujság szerkesztőjének portréja (Vasárnapi Ujság, 1878).

Az 1871-es év utolsó napján kelt levelében Mednyánszky Sándor így ír a Magyar Ujság szerkesztőjének és egyben barátjának:

„Kedves szerkesztő barátom!¹

Alig szükséges mondanom, hogy az idecsatolt hozzám intézett levél nem volt a nyilvánosságra szánva. Létrejöttének oka egyszerűn egy honfitársunk csuzos baja², mely tudomására jövén Turin bölcsének – mint Szemere Miklós³ egyik költeményében⁴ Kossuthot nevezi – ő szenvedő embertársa iránti meleg részvételének kívánt kifejezést adni, midőn tulajdon tapasztalása után,⁵ a monsummano gyógybarlangot⁶ ajánlá honfitársunknak mint arcánnumot⁷ csuzos baja elhárítására.

Mily kevésbé volt Kossuth hajlandó megadni az engedelmet még október 2-án megírt vázlata közzétételére,⁸

elégge kiviláglik november 28-diki erre vonatkozó levelének következő passusából.⁹

»Lássa ön, nem szeretném ha az emberek azt hinnék, hogy én fitogtatni akarom tudálékosságomat. – Ha írok, azért írok, mert tollam alá jó, s időmet tölti; nem azért, hogy olvassák. Lássa ön, ha néha tisztába akarok jönni valamely természeti tünemény analysisével¹⁰ hát ivatek összeírok, mert én írva gondolkozom legkönnyebben, aztán mikor megírtam, elolvasom egy párszor, rámondom, hogy így van biz az – aztán a tűzbe vetem. Mennyit dobtam már így oda! Hát miért ne tenném? A föld majd csak elforog a maga sorjában, míg annyira őszsze nem zsugorodik, hogy a vis attractiva¹¹ tulsulyra vergődve, bele csempenti a napba.¹²

Nekem bizony nagy vigasztalóm a természettudomány, hanem vigasztalóm a magam számára s nem parádé lovam a publicum időtöltésére. Betölti az a maga idejét nélkülüm is. « – –

És ha dacára idegenkedésének Kossuth még is engedett kérésemnek, ez főleg azon körülménynek köszönhető, mivel meggyőztem őt arról, hogy a monsummano gyógybarlang leírásának közzététele emberbaráti szempontból kívánatos; mert az így tudomására jutván a közönségnek, sok szenvedő hazánkfia indíttatva érezheti magát a jótékony barlanghoz elzarándokolni, hogy ott megroncsolt egészségét visszaszerezhesse.

Ha aztán Turin bölcsének rendkívüli szellemétől megvilágítva a csupán körvonalakban esetelt monsummano és appennini természet¹³ is vonzó, eleven képpé domborult ki, ez új bizonyossága az ő mesteri elbánásának az eszmékkel és dolgokkal; s míg egy részről ily olvasmány öregbíti élvezetünket, másrészről megkettőzteti csodálatunkat változatos értelmi productioi¹⁴ iránt azon férfunak, ki tolla vagy nyelve bűvös hatalmával képes még a csekély mindennapi tárgyat is tartós érdekléssel és beccsel felruházni.”

Pest, 1871. december 31-kén.

Mednyánszky Sándor.”

A levélrészletből láthatjuk, hogy Szemere és Helfy ugyancsak közel állt Kossuthhoz, mint Mednyánszky. Az 1871. október 2-án kelt Kossuth levelének külön érdekessége, hogy az 1872-es kiadásban nem szerepel a kezdésben megszólítás, még az 1894-es nyomtatásban is csak alcímként jelenik meg a megszólított neve, így legelőször majd csak Kossuth Ferenc munkájában adják közre, melyet a további kutatók rendre átvettek. Az előzmények ismeretében vegyük részletesebben

Szemere Miklós költő, a „fogyhatatlan kedélyű”
(Vasárnapi Ujság, 1869).

szemügyre Kossuth híres levelét, melyben kitért az általa megismert olaszországi barlang és annak jótékony hatásaira, valamint természettudományos magyarázataira.

„Turin, okt. 2. 1871.

— — — Sajnálattal értesültem, hogy H. ur¹⁵ fej csuzban szenved.

Mondja meg kérem neki szíves üdvözlétem átadása mellett, hogy ránduljon ki nyolcz napra Monsumánoba (Toscana, a Lucca-Pisai völgyben, közel Pistojához)¹⁶ s biztosítom, hogy nyolcz napon át egy-egy órát töltve Nancini-Giusti ur¹⁷ „La Grotta” nevű gyógyintézetének¹⁸ természetes Tepidariumában,¹⁹ csuzától (ha csakugyan csuz, s nem valami más természetű baj, például nem köszvény,²⁰ mert ezen enyhít, de meg nem gyógyítja) tökéletesen megmenekszik. — A hajlamot természetesen el nem veheti, azt nem teheti, hogy valaki ne legyen igen fogékony a meghülésre: arról tehát nem állok jót, hogy új meghülés új csuzt nem hoz elé, s a monsummánoi látogatást nem kellend időnként ismételnie, de azt egész bizonyossággal mondani merem, hogy a meglevő csuztól, ha még oly erős s oly időlt is, megmenekszik.

Mintegy 25–30 éve,²¹ hogy ezt a csodás barlangot kőfejtés közben véletlenül felfedezték. Azóta ezer meg ezer ember használta s nem volt reá eset — soha — de csak egyetlen egy eset sem, hogy csuz beteg ember meg ne gyógyult

volna Monsummanoban. Gyakran már három négy nap elég a gyógyulásra, voltak esetek, hogy két mankón koczogott be nagy kinosan a beteg s negyed napra elhánysta mankóit s hetykén ugrándozva hagyta el a csodatevő „Grottát.” Nyolcz napnál hosszabb cura²² nagyon ritkán kell; 15 napnál hosszabb soha és „never one single failure, not one! never!!”²³

Engem is megkínzott a fejszuz hónapokon át, irtózatosan. Fejem annyira afficiálva²⁴ volt, hogy a legkisebb köhintés, tüszentés vagy csak egy hangosabban kiejtett szó is a légrezést az Eustachianus csőn²⁵ agyvelőmíg propagálva²⁶ abban oly kinos concusiót²⁷ idézett elé, hogy azt gondoltam bele kell bolondulnom. Majd ismét változat okáért, fülembé fészkelte magát s kiállhatlan fülnyilalások közt süket voltam heteken át. Majd megdagadt arczom, ajkaim, mintha egy darázs raj mart volna össze. Majd ismét állkapczámba, fogaimba vette magát. Beh sok álmatlan éjet kellett fel s alá kóvályogva töltenem, bögve a kintől, mint Marsyas, a szerencsétlen flótás böghetett, midőn Apollo bicskával nyuzta.²⁸

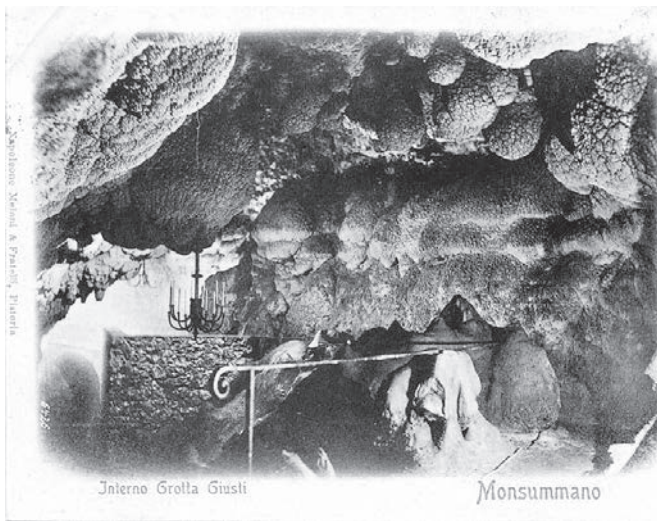
Eh bien!²⁹ Orvosom tanácsára elmentem Monsummanóba, s nyolcz napon át egy-egy órát ülve kellemes, kényelmesen abban a csodaszép Grottában, az én átkozott csuzom tökéletesen el lett seperve, mondom; elseperve a szó szoros értelmében.

Aztán nincs a gyógy procedura³⁰ legkisebb kellemetlenséggel is összekötve. Felölt az ember magára illem kedveért

A titokzatos „H. úr”, azaz Haynald Lajos, a későbbi bíboros portréja (Vasárnapi Ujság, 1862).

egy hosszú asszony inget,³¹ papucsot huz lábára, s beme-
gyen a stearingyertyákkal³² kivilágított barlangba: ott leül
kényelmesen s beszélget, ha társaságba van, vagy ha (mint
én szoktam, ki irtozom a társaságtól) korán reggel megyen
be, hogy egyedül legyen, mulatja magát a szebbnél szebb,
fantasticusnál fantasticusabb³³ alaku stalactitek³⁴ és sta-
lagnitek³⁵ bámulásával, s mintegy tíz percnyi ülés után
elkezd az ember izzadni (fogalmam sem volt az ily ten-
ger izzadás lehetőségéről) de ez teljességgel nem kellemetlen,
mert nincs hőséggel, vértolulással összekötve. Au contra-

1800-as évek végén kiadott képeslapon a monsummanoi barlang,
háttérben a Kossuth által megfigyelt gyertyákkal
(Emanuele Carfora gyűjteményéből, 2012).

ire,³⁶ az ember igen kellemesen jól érzi magát, (ez álta-
lános tapasztalás) annyira, hogy órákig szeretne az em-
ber benmaradni, ha az orvos ki nem kergetné az embert,
azon intéssel, hogy a túl sok gyengít. Aztán megtörölgetik
az embert lepedővel, beburkolják flaneltakarókba,³⁷ hogy
kijövet meg ne hűljön s vagy zuhanyt veszen, ha szereti
(mint én, de a víz nem hideg) s felöltözvén sétálni me-
gyen, vagy lefekszik, hogy kellemes szendergés közt lassan
elmuljék az izzadás. Aztán eszik, iszik, a mit s a mennyit
tetszik (már persze abból a mi van) s nyolczad napon utra
kél csusz nélkül.

Hogy minek tulajdonható ezen csodás Tepidarium bá-
mulatos hatása? Azt édes mester uram az ember bizonyo-
san nem tudhatja, mint az iskolás gyerek mondá, midőn
azt kérdezte tőle a mester, hogy ki teremtette a világot? A
temperatura³⁸ nem magyarázza, mert az a Grotta legme-
legebb osztályában sem több 32–34° centigrádnál,³⁹ kün
gyakran melegebb van. A lég analysisa, szintugy nem

magyarázza, mert a belső lég a külsőtől nem igen külön-
bözők. A szokott arányban találja az ember az atmos-
phericus lég⁴⁰ szokott alkatrészeit, egy parányi azoté⁴¹ fe-
lesleggel, s oly infinitesimalis⁴² szénsav⁴³ vegyülékkel,⁴⁴ a
minél minden szükutczában vagy gyűlés teremben sokkal
több van.⁴⁵ Aztán a különös az, hogy nincs élő lény a bar-
langban, még csak gomba sem, – sem a szárazon, sem a
vizben, (mert víz is van benne; itt ott nagyon mély, tömve
fantastikus stalagnite sziklákkal⁴⁶ – a víz langy, de pár
fokkal alantabb áll hőmérséke, mint a légé úgy hogy nem
a víz párolgás okozza a lég melegét, hanem
inkább a lég melegíti a vizet,⁴⁷ melylyel
egyébiránt a látogatónak semmi dolga.)
Ha legyet vagy szunyogot talál az ember
magan behozni, az zsong egy kicsit, aztán
megdöglik;⁴⁸ s mégis a gyertyák oly vidoran
égnék a mint csak kívánni lehet. Nincs a
láng körül semmi udvar; az ember pedig
mondhatatlanul könnyen lélezkzik benne. S
az is furcsa, hogy soha sem láttam benne a
gyertyalángot meglobogni.⁴⁹ semmi nyoma
a légjáratnak; mégis midőn a fizető vendé-
gek lejárták a magukét s a Grotta délután
két órától ötig a szegényeknek adatik át,
(kik között a tulajdonos 80 ingyen jegyet
szokott kiosztani) ezek a sok foghagyma⁵⁰
szaggal, meg mind azon büzzel, mely a
nem épen tiszta olasz népet kísérni szokta,
annyira megtöltik a Grotta legét, hogy va-
lóságos pestilentialis⁵¹ jelleggel bír; de azért
midőn más nap reggel 6–7 óra közt bementem a Grottába,
melyet persze nem lehet szellőztetni, a büzznek, rosz szag-
nak még csak hire sem volt, s a levegő oly üde, tiszta, kedves
volt, hogy az ember csak úgy nyelte.

No hiszen ezt az utóbbi tüneményt nézetem szerint
megmagyarázza a víz, minthogy tudva van, miszerint a
víz saját teriméjü⁵² gázmennyiséget absorbeál.⁵³ hanem e
gyógyhatás eredetét az eddigi vizsgálok nem tudták kima-
gyarázni; mert mindig csak a vegybontással bibelődtek. Én
meg is mondtam nekik, hogy dobják a falhoz lombikjaikat,
s forduljanak a physicához,⁵⁴ és vegyék elé a villany és de-
lej⁵⁵ mérőket; mert előttem a vidék geologiai tüneménye⁵⁶
világossá teszik, hogy ott a vulcanicus erők vannak még
aktivitásban⁵⁷ a föld kéreg hypogéne rétegeiben,⁵⁸ s a vil-
lanydelejes tünemények vizsgálatában kell a dolog nyitját
keresni. Ha még egyszer oda vetődöm, majd utánna nézek
én a szükséges kellékekkel felfegyverkezve.

Pedig ha élek tavaszig, kétszer sem mondom, hogy még egyszer meg nem teszem az utat, melyet most tettem. (Vasuton mentem Monsummanoig s onnan Speziáig, de vissza nem vasuton, hanem Sarzanától keresztül vágtam Poutremolinak Pármáig⁵⁹ a borzasztó sivataguk mellett⁶⁰ mind geologiai s mineralogiai, mind botanikai⁶¹ tekintetben minden várakozásomat messze tulszárnyalón érdekes Appennineken).

A tömérdek művészeti és archaeologiai⁶² kincseket Luca della Robbiá-nak terra cottáitól⁶³ kezdve (Pistojában), Carrara világkiállítászerüen gazdag szobor világán,⁶⁴ s Lucca archeologiai kincsein keresztül a Pisai Cathaedrálig, görbetornyáig, csoda zengzetes Baptistariumáig, s a maga nemében egyetlen Campo Santójáig;⁶⁵ és a Speziai tengeröbölnek s a Porto Venere-i szikla⁶⁶ csucsnak tündériesen szép kilátásait nem is említve; soha még geologiai, mineralogiai s fűvészeti csekély ismereteimből annyi élvezetet nem merittem, mint ez utamban. – Pedig nem külön kocsin utazván az Appennineken keresztül, nem állottam meg mindenütt, a hol szemem egy-egy természeti nevezetességen megakadt; s még fűvészeti tekintetben is csak úgy sebbel-lobbal kapkodtuk utfélről a pompás Echinus Ritro,⁶⁷ Carlina Acaulis,⁶⁸ Helychrysum Stachas,⁶⁹ Echium Italicum,⁷⁰ Kentrophylum lanatum,⁷¹ Bonjeania hirsuta,⁷² Pallenis spinosa,⁷³ stb. stb. példányait, melyek az Alpeseken gyűjtött havasi növényeimmal kis gyűjteménykémmek⁷⁴ igazi becset adnak. – Aztán meg geologiai tekintetben ez a vidék a teremtés munkájának egy valóságos nyitott könyve; melynek olvasásához a hieroglyphpek alphabetjét⁷⁵ maga a teremtő véste be egyik oldalon az ó Pliocén,⁷⁶ más oldalon az Oolite korszakbeli⁷⁷ ásatagokba; a nem metamorphisált⁷⁸ hegy részek elporladozó mészrétegeikből óriási csontvázak gyanánt kitornyosuló Ophiolitek trapp szikláiba,⁷⁹ a Monte Albanoi kialudt vulkánok tömörüléseibe;⁸⁰ a Carrarai márványhegyek alapját képező granit dionite⁸¹ stb. tömegekbe, melyeknek plutonicus hatása alatt⁸² a közönséges oolite mészkő szobrász márványnyá czukrosodott;⁸³ s a nem metamorphisált vidék calcairjában⁸⁴ most is látható kovacs gömböcskék,⁸⁵ a legfinomabb sacharoidé márvány⁸⁶ gyomrában gyémánt szépségű s keménységű quartz prismákká jegeztesednek,⁸⁷ melyek átlátszók, mint a legtisztább ablak üveg, (pompás ily példányt vájtak ki számomra egyik Carrarai márvány bányában, melybe felmáasztam).⁸⁸

Fekete mészkőben kalcit erek és a tenger csiszolta márványkő
Kossuth útjának állomásairól
(Oláh Róbert gyűjteményéből, 2013).

Ez az egész teremtési alphabet oly tisztán áll még az oly gyöngye tudományos szem előtt is mint az enyém, hogy mondhatom önnek: elképzelhetem, hogy jelen voltam, midőn a „great Architect”⁸⁹ egy-egy új emeletet rakott itt azon palotából, melynek neve: „Creation, the work of which is still going on;”⁹⁰ s melynek egy nagyon érdekes téglá darabja maga a monsummanoí czukorsüveg hegy.⁹¹ Szinte látom, mintha szemem láttára történnék, miként emelkedett az Albanói kialudt vulkánok talapjaiban még most is munkáló, s a szomszéd Monte-Catini-i ásvány forrásokban⁹² nyilatkozó vulcanicus erők által kifejett gőzök feszeréje alatt.⁹³

Hanem hát hadd ne kalandozzanak „gondolataim barna verebei”;⁹⁴ (mint szegény Beöthy szokta volt mondani);⁹⁵ ezt a kalandozást is csak azért engedtem meg magamnak, hogy H. urnak, kit jeles természet tudósnak hallok,⁹⁶ egygyel több ösztönt adjak Monsummánóba menni – csuzától megszabadulni.

Az a jótékony „La Grotta” rendesen ugyan nyárszakán szokott látogatgatni; de néhány szoba télen is rendben tartatik akadható vendégek számára. Ha kívántatik egy egyszerű felszólításra minden felvilágosítással örömet szolgál az intézet főorvosa, Cavaliere Odoardo Turchetti,⁹⁷ ki télen át Flórenczben⁹⁸ lakik s kit házszám nélkül is megtalál ott a levél. –

Kossuth”

Kossuth Lajos fenti leveléből láthatjuk, hogy a monsummannoi barlangot igyekezte úgy bemutatni, hogy annak kialakító folyamatai mellett kitért a fizika, kémia és a földtudományok adta részletekre is, úgy, mint a légkör összetétele, annak változásai, kémiai vegyületeinek kapcsolatai vagy éppen az egyes kőzetek bemutatására, illetve a vulkanizmus helyi példáira. A 2013-as Toszkánát és Cinque Terrét bejáró utam során felkerestem Kossuth barangolásának állomása-it is, ahol azon kőzeteket is sikerült gyűjtenem, melyeket a remete bemutatott az 1871-es levelében, így ismerve meg kézzelfogható módon Kossuth világát és barlangját. A La Grotta ilyen ismertetése alapján Kessler Hubert (1907-1994) mérnök, barlangkutató,

karszthidrológus, az országos forráskataszter elkészítője, a budapesti Szemlő-hegyi-barlang felfedezője, az Aggteleki-barlang igazgatója, számos barlangi útvonal első bejárója, valamint a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tiszteletbeli elnökének 1992-ben először a hallgató-, majd olvasóközönségnek szánt soraival élve: „...*Kossuth Lajos volt az első magyar, aki a barlangterápiáról írt...*”, bár el kell ismernünk, hogy nem mindenhol tévedhetetlenül, de fő törekvése Kossuthnak méltánylandó, mint azt leveléből is kiderül: „...*néha tisztába akarok jönni valamely természeti tünetmény analysisével...*” – hiszen ez vezette a turini remete gondolatait és sorait 1871-ben: a természet iránti megismerési vágy!

IRODALOM

- Abafi, L., (szerk.) 1882: Szemere Miklós összegyűjtött munkái. I.kötet, Nemzeti Könyvtár XXX. kötet, Aigner Lajos, Budapest.
- Bugát, P., 1843: Természettudományi szóhalmaz. Buda, Magyar Királyi Egyetem.
- Kessler, H., 1985: Gyógyászat a barlangban. In: Barlangok útjain, vizein. Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Kessler, H., 1992: Kossuth Lajos és a barlangterápia. In: Kossuth-Emléknepok, Kossuth Lajos születésének 190. évfordulója alkalmából tartott emlékülés előadásából, 1992. szeptember 19., Aggtelek-Jósvafő, 14-15.
- Kossuth, F. (szerk.) 1900: Kossuth Lajos iratai. VIII. kötet, Atheneum Részvény Társulat, Budapest.
- Kossuth, F. (szerk.) 1904: Kossuth Lajos iratai. X. kötet, Atheneum Részvény Társulat, Budapest.
- Kossuth, L., 1872: A monsummannoi gyógybarlang. In: Magyar Ujság, 1., 1.
- Kossuth, L., 1894: A monsummannoi barlang. In: Természettudományi Közlöny, 296., 179-182.
- Kossuth, L. 1894: A természettudományi nem- és fajnevek magyarosításának kérdéséről. In: Természettudományi Közlöny, 296., 208.
- Nagy, M., (szerk.) 1869: Szemere Miklós. In: Vasárnapi Ujság, 20., 265.
- Nagy, M., (szerk.) 1878: Országgyűlési képek. In: Vasárnapi Ujság, 52., 825.
- Oláh, R., 2018: Kossuth Lajos és a természettudományok világa I. – A csillagok világa. In: A Ceglédi Turini Százaz Küldöttség Múzeumbaráti Kör Évkönyve, Cegléd, 5-17.
- Pákh, L., (szerk.) 1862: Haynald Lajos, erdélyi r. kath. püspök. In: Vasárnapi Ujság, 13., 1.
- Szemere, M., 1872: A nyolcz zempléni képviselőhöz. In: Magyar Ujság, 128., 1.
- Turchetti, O., 1873: Guida pei bagni a vapore naturale della grotta di Monsummano, con osservazioni pratiche... E. Loescher, Rome.
- Visontay, Gy. (szerk.) 2008: A monsummannoi barlang. In: Ponticulus Hungaricus, 2-3.

Jegyzetek

- 1 1871. január 1-től 1872. december 31-ig az egykoron szintén olasz emigrációban élő Helfy Ignác (1830-1897) szerkesztette a Magyar Ujság című lapot. Nem csupán Mednyánszky Sándor tudhatta barátjának Helfyt, hanem *Kossuth Lajos* is, hiszen számos levelét hozzá címezte. A turini remetével való kapcsolata ennél is szorosabb volt, hiszen Helfy élesen bírálta a kiegyezést, annak szerzőit, védőit és támogatóit. Helfy magától *Kossuth*tól tudta meg a hazatérését követően, hogy a Baranya megyei szentlőrinci kerület őt választotta meg Kossuth Ferenc (1841-1914), a turini remete fiának helyébe.
- 2 „*csuzos baja*”, azaz rheumatismus (csúz), vagyis az ízületek és az izmok sajátságos megbetegedése. Az ízületi csúznak akut és krónikus alakja ismeretes. Kialakulásában a meghülésnek fontos szerepe van. A betegség lefolyása során izom-merevség, gyulladás, görcsök, láz, valamint az izmok fájdalmassága jellemzi. Az emberi szervezetben különféle izmokban alakulhat ki, mely betegség azokban „vándorolni” képes.
- 3 Szemere Miklós (1802-1881) költő, műfordító, ügyvéd és politikus, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja volt. Hatalmas életművet hagyott hátra költő mivoltában. Abafi Lajos (1840-1909) így ír Szemere Kossuthra vonatkozó önéletrajzában: „*Hazáját úgy szerette mint talán senki, vagy nagyon kevés. – Égett a vágytól még egyszer látni Kossuthot s elpanaszolni neki, a mi bántja. El is ment 1874 nyarán; Baracconban töltött három hetet. – Hozott magával néhány kövesült kagylót s haza hozta lelkében a hazafiui fájdalom kifényesedett gyöngyeit. – Nem talált vigasztalást ott sem. Hogy is talált volna koldusnál – koronát!*”. Baracconban volt *Kossuth* lakóhelye, valamint azt is megtudjuk e pár sorból, hogy kövületekkel is foglalkozott Kossuth. Szemerét fiával gyakran összetévesztik, aki ugyan ezen nevet viselte (1856-1919) és aki szintén író, valamint politikus volt.
- 4 Szemere Miklós A nyolcz zempléni képviselőhöz (1868) című költeményére céloz Mednyánszky. E műben, mely először Helfy Ignác a Milánóban kiadott és igen rövid lapszámot megért Magyar-Magyarban című újságjában jelent meg 1869-ben először, majd (a szintén Helfy által szerkesztett) olvasói kérésre újra kiadásra került a Magyar Ujság hasábjain. A költemény érdekessége, hogy Szemere egy-egy versszakot szentelt a nyolc képviselőhöz, mely versszakok közül a hatodikban *Kossuth*ról alkot véleményt úgy, hogy sem *Kossuth*, sem más érintett neve nem szerepel a vonatkozó szakokban. A versben Szemere már a kezdésben utal rá, hogy ő is szintén a Zemplén szülötte, úgy mint Kossuth, majd dicséri a remetét: „*Elárvult megyém, Zemplén! nem örülsz-e / Hogy kebled ily hű sarjadékat nemze! / Örülsz! hiszen bizalmat szavaztál / Grófodnak, ki a Kormány élin áll. / Említé tollad, szíved öröme, / Hogy bujdosásból vissza vigan ére, / Emlite mindent: hontalanság Páris / Honjába térés!...*”. Szemere soraiban utal Kossuth párizsi tartózkodására, majd azt követően az emigrációban élő államférfi lelki világára úgy, hogy közben magasztalja azt bátorsága és szilárd hite mellett a híres megszólítással a kezdésben, melyet Mednyánszky később átvett: „*Turin bölcsei! Sirmező temettje! / S hű társitok, a kiknek bonunk éje / Az örömkelyhez csordultig méri. / Ti inkább túrtok oh dicsők nagyok! – / Nyomort, emész-tő hontalan keservet, / Mint sem hogy kegyelmet / Kolduljon, nemes büszke ajkatok! – ...*”. Érdekesség, hogy Szemere Miklós írásait Abafi Lajos (1840-1909) összegyűjtötte és szerkesztésében 1882-ben meg is jelent Szemere Miklós összegyűjtött munkái I-II-III. kötetek, melyekben Szemere említett költeményét mégsem találjuk meg.
- 5 *Kossuth* számtalan levelében panaszkodott az őt bántó betegségekről, így például az ugyancsak Mednyánszkyknak írt 1871. február 21-én kelt levelének első soraiban: „*Bocsánatot kérek, hogy későn válaszolok. Rémületesen erőt vett rajtam az idegesség. A gondolkozás akkint hatott reám, mintha kalapáccsal vernék agyamat. Aludni nem tudtam, Veszteg maradnom nem lehetett.*” Ezen sorokból kitűnik, hogy *Kossuth*t is hasonló betegség kínozta ezidőben, mint levelében meg nem nevezett honfitársát.
- 6 „*monsummano* gyógybarlang”, mely a közép-olaszországi Toszkánában található, melyet *Kossuth* is felkeresett és melyről jelen tanulmányban tárgyalt levelében tesz részletes beszámolót. Számos elnevezése ismert, így a La Grotta, a Grotte Giusti stb. szintén ismertek.
- 7 „*arcániumot*” = a latin arcanum szóból, mely titkos szert, orvosságot, mérget jelent.
- 8 A vázlat és annak előzményeiként tekinthető levelezés nem maradt fenn, *Kossuth* után Mednyánszky csak utal rá, bár ettől függetlenül a később megkapott közlési engedély ismeretében maga a vázlat egy részletes levélként megmaradt az utókor számára, mely a jelen tanulmány alapja. Érdekesség, hogy *Kossuth* október 2-i levelének engedélyét miért csak

november 28-án adhatta meg. Valószínűleg Mednyánszky további levélben kérte *Kossuth*-ot a közlésre, mely levélváltás szintén nem maradt fenn, mivel Kossuth Ferenc sem közölte az 1900-as kiadásban.

- 9 Mednyánszky a Magyar Ujság rovatában egyértelműen kitér arra, hogy 1871. november 28-i dátummal kapott levelet *Kossuth*-tól, melyben a turini remete engedélyezte a közlést. Érdekes, hogy Mednyánszky ezt külön bekezdésben közre is adta, még Kossuth Ferenc ezen részletet az 1871. október 2-án kelt levél előszavában jelentette meg. Meg kell jegyezni, hogy itt az 1900-as kiadásban Kossuth Ferenc magyarázó lábjegyzetként megadja a körülményeket, melyek ettől függetlenül is ismeretesek a későbbi levélváltásokból és azok tartalmából. Tehát Kossuth Ferenc szándékosan, vagy az időközben eltelt közel három évtized alatt elveszett levelet hozzáadta a vázlatnak titulált íráshoz. Tudnunk kell továbbá, hogy *Kossuth* tollából 1871. november 18. és 1872. április 17. közötti időszakból nem maradt fenn levél, melyet fia közölt volna.
- 10 „*analysis*” = a görög analízisz szóból, mely itt vizsgálati módszert jelent.
- 11 „*vis attractiva*”, azaz vonzó vagy húzóerő (latin), de itt értelmezhetjük gravitációként is.
- 12 *Kossuth Lajos* évszázadában voltak olyan nézetek, mely szerint a bolygók folyamatosan zsugorodnak, veszítenek tömegükből, így a keringési pályájuk a Nap felé egyre közelebb esik, még végül a központi csillag gravitációs ereje egyre inkább érvényesül a tömegvesztés és a távolság csökkenésének arányaival, így végül a Föld belezuhan a Napba, így semmisülve meg az a jövőben. Ha figyelembe vesszük az impulzusmomentum megmaradását, akkor a Napba zuhanás sértene azt, hiszen egy eredendően perdülettel rendelkező rendszernek eltűnne a perdülete, hiszen az r , azaz a sugár 0-vá válna. Amennyiben a koordináta-rendszerünk origójában a Nap áll és a Föld sebessége nem párhuzamos a helyvektorral, azaz nem egyenesen felé tartó mozgást végez, úgy a sebességvektor sem lehet 0, azaz nem áll a test, hanem a Naphoz képest sebességgel bír, így a perdülete sem 0, tehát nem zuhanhat bele. Johannes Kepler (1571-1630) és Isaac Newton (1643-1727) munkásságából ismert tételek és törvények alapján a tömegvonzás következtében maradnak meg a bolygók a Nap körüli pályájukon. Ha nem létezne ez az erő, akkor az égitestek a tehetetlenségüknek fogva egyenes vonalon egyenesen sebességgel haladnának. A tömegvonzás az égitesteken és az égitestek között gyorsulást hoz létre, viszont ennek mértéke teljesen független a gravitációs erőterben szabadon eső test tömegétől, így az egyes bolygópályák nagysága és alakja független a bolygók tömegétől. Ezzel cáfolhatjuk *Kossuth* azon nézetét, hogy a tömegvesztés hatására lehetséges a Föld Napba zuhanása. Mivel a fizika törvényei kimondják, hogy egy erő hatásánál fellép egy vele ellentétes ellenerő, így a központi csillagunk gravitációja tartja a keringési pályáján a Földet, így az nem tud a Nap-rendszeren kívülre szakadni, még a Föld szintén gravitációs erőt gyakorol a Napra, s mozgása közben a centripetális erő hatására nem zuhan bele égitestünk a központi csillagunkba, hiszen a két erő kiegyenlíti egymást, tehát *Kossuth* félelme a jövőre nézve alaptalan volt. A gyakorlati megközelítés során tudnunk kell, hogy milyen mozgási energiával rendelkezik a bolygónk, melyet össze tudunk hasonlítani más, kisebb és a Naphoz közelebb eső égitesttel (Merkúr, Vénusz), melyek szintén nem zuhantak a Napba. Ilyen katasztrófa a központi csillagunk „halálakor” várható (bár akkor a nagymértékű felfúvódás és koronaledobódás, extrém pályamódosulások stb. révén), addig, mintegy 5 milliárd évig még nem. Végül az impulzusmomentum tárgyalásánál csak akkor lehetséges a Napba zuhanás, ha a helyvektor és sebességvektor által bezárt szög értéke 0, azaz a bolygó egyenesen a Nap felé tart (bár ezen értéknél mozgása ugyanígy távolodhat is a Naptól), vagy ha a sebesség 0, hiszen ekkor a bolygó áll, így a gravitáció a két égitest közül a nagyobb felé fogja húzni, azaz egyenesen a Napba.
- 13 „*appennini természet*”, azaz az Appennini-félsziget, melyet mi az „olasz csizmaként” ismerünk, s melyen Olaszország, San Marino és a Vatikán országai osztoznak.
- 14 „*productiói*” a francia production és a latin productio szóból, mely műsorszámot, előadást jelent, de Mednyánszky így értelmezi: alkotásai.
- 15 „*H. ur*” kilétét sem *Kossuth*, sem Mednyánszky nem fedte fel. A közös barát személyének titkosságát később maga *Kossuth* oldotta fel az 1884. novemberében keltezett levelében, melyet Helfy Ignáchoz intézett, s melyben így ír az 1871-es emlékeiről: „... foglalkodás közben érdeklődéssel lapozgattam Barra Magyar növénytanát is, érdeklődéssel mind azért, mert sokszor igen érdekes értesítést nyújtott a felől, hogy minő nézetek vannak egy-egy hazai növény gyógyereje s egyéb tulajdonságai felől népünk közt szájhagyományilag elterjedve, mind azért is, mert növénygyűjteményem rendezésénél az otthon is honos növények magyar neveinek meghatározásában jó hasznát vehetém. Sajnálom, hogy a munka második része nincs birtokomban, s megkértem néhai Mednyánszky Sándor barátomat, ki 1871-ben meglátogatott, szerezzze azt meg számomra. Mednyánszky

1871. augusztus 21-kéről kérésemre következőleg válaszolt: »Visszatérésem után Pestre azonnal hozzá fogtam Barra növény-tana második részének kifürkészéséhez, de sem könyvkereskedők, sem antiquáriusok nem voltak képesek kívánságomnak eleget tenni. Ily körülmények közt jónak láttam Haynald Lajos kalocsai érsekhez mint illetékes forráshoz fordulni, kinek választát ma reggel vettem Emsből, hol ő csúzos bajai orvoslása végett időz...» Haynald Lajos (1816-1891) teológus és botanikus volt, aki 1852-1863 között az erdélyi püspöki, majd 1864-1879-ig a kathágói érseki, végül 1879-től haláláig a kalocsai bíborosi címet viselte. Természettudományos érdeklődése főleg a növények felé irányult, de nevéhez fűződik a Kalocsai Főgimnázium csillagdájának alapítása is (1877).

- 16 Nyugat-Olaszország területe, Firenze és Pisa városai között.
- 17 A Giusti család birtokában volt az a mészkőbánya, melynek mélyén fekszik a barlang. *Kossuth* Nancini nevet említ, de a valóságban Nancini a helyes írása. A magánhangzók felcserélése elfogadható hibának minősülne, de így a nevek értelmükben is változnak, mert még *Kossuth* egy úr nevéhez kötötte, addig a helyes írással az 1850-ben elhunyt Ildegarde (magyarosan Hildegárd) Nancini hölgyet kell azonosítanunk.
- 18 1852-től fogadtak látogatókat a „La Grotta”, azaz „A barlang” intézetben, melynek leghíresebb vendége *Kossuth* (1871) mellett Giuseppe Garibaldi (1807-1882), az egységes Olaszországért harcoló hadsereg egyik vezére volt (1867). A barlang első tudományos leírását 1854-ben tették közzé, azóta Olaszország egyik legjelentősebb gyógy- és idegenforgalmi helye.
- 19 Latin kifejezés, mely a római fürdők meleg terét, enyhén fűtött meleg helyiséget jelent.
- 20 A köszvény (Arthritis urica) a purin (egyfajta aromás szerves vegyület) lebontásának túlterheltségéből eredő betegség. A megbetegedés az ízületeket érinti, mely először főként a nagylábujj ízületén jelentkezik. Lefolyása egymást követő hullámokban történik és a húgysavkristályok lerakódásához vezet a különféle végtagok ízületeiben és szövetekben.
- 21 1849 tavaszán véletlenül fedezték fel a barlangot. *Kossuth* itt több évet tévedett, ami érdekes, mert jól informáltsága mellett nehezen elképzelhető, hogy a felfedezés évét ne tudta volna. Valószínűleg stílusosan mellőzni akarta ezen évszám említését a levelében.
- 22 „cura”, azaz kúra a latin ápolás, gyógyítás szóból.
- 23 „never one single failure, not one! never!”, azaz „soha egyetlen kudarc, egyetlen sem! soha!” (angol).
- 24 „afficiálva” = a latin afficere, azaz hat, hatást tesz, meghat, érint. *Kossuth* itt így értelmezi: hatással.
- 25 Az eustachianus cső egy ferde futású csatorna, amely összeköti a középső fület a torok felső részével. Ez magyarázza, hogy a középfül betegségei összefüggésben vannak a torokfertőzésekkel. Lenyelés és sikítás során az Eustachian cső szabályozza a nyomást.
- 26 „propagálva” = a latin propagare szóból, azaz terjeszt, hirdet, szaporít. *Kossuth* itt így értelmezi: továbbítva.
- 27 „concusiót” = latin szóhasználatát magyarosította *Kossuth*, mely kisebb félreértésre adhat okot, hiszen értelmezhető konklúzióknak, azaz következményként, de értelmezhető az angol concussion szóval is, mely agyrázkódást jelent. Előbbinél a magyar átírásnál egy betű hiánya, utóbbinál az eredeti nyelven használva szintén egy betű hiányát fedezhetjük fel. Mindkét esetben helytálló a szóhasználat, de *Kossuth* betegségére az első a megfelelőbb.
- 28 Marsyas vagy ismertebb átírásban Marsziasz a görög mitológia egyik alakja, aki zenei versengésre hívta Apollónt. A mítoszok szerint Athéné, amikor észrevette, hogy egyszer a játéka közben mennyire felfúvódik és eltorzul az arca, eldobta auloszát, azaz a nádnelyes hangszerek közé tartozó görög hangszerét, mely hasonlít a fuvolára. A hangszert Marsziasz találta meg, melynek hangja elbűvölte, és csodaszépen megtanult rajta játszani. Végző elbizakodottságában Apollónnal, a líra mesterével akarta összemérni játéktudását, és vetélkedőre hívta a művészetek istenét. Apollón és Marsziasz megállapodtak, hogy a győztes azt tehet a másikkal, amit csak akar. A verseny bírói a múzsák voltak. Marsziasz veszített, ezért Apollón elevenen megnyúzta. A mitológiai történet ihlette Tiziano Vecelliot (1477-1576) a Marsziasz megnyúzása című képnek megfestésére (1571-1576), mely világhírűvé tette a festő mellett magát a mitológiai történetet is.
- 29 „Eh bien!”, azaz „Nos!” (francia).
- 30 „procedura” = a francia procédure szóból, azaz elintézési mód, szokásos működés. *Kossuth* itt így értelmezi: eljárás.
- 31 Hosszú ing, melyet a nők viseltek, de esetenként férfiak is használták. Hasonlít a XIX. században megjelent hálóingekhez, melyek alsó szabása nyitott volt.

- 32 Olyan gyertyák, melyek alapanyagát, a sztearint (egyfajta glicerid, mely növényi és állati zsírokban is megtalálható) a XIX. században fedezték fel. Jelentősége a gyertya szilárdságának fokozásában mutatkozik meg, hiszen csak öntési eljárással lehet elkészíteni ezt az opálos színű, törekeny gyertyafajtát.
- 33 „*fantasticusnál fantasticusabb*” = a görög fantasztikosz szóból, azaz nagyon furcsa, nehezen hihető.
- 34 „*stalactitek*” magyarosítva sztalaktitok, azaz függő cseppkövek, melyek a cseppkő egyik megjelenési formája, a barlangi kiválások leggyakoribb és legközismertebb típusa. A még le nem cseppent karsztvízből válik ki, így a barlangok menyezeti részéről jégcsapszerűen csüng alá.
- 35 „*stalagnitek*” magyarosítva sztalagmitok, azaz álló cseppkövek, melyek a lehulló vízcseppekből kiváló, függőlegesen felfelé álló, domború aljú képződmények. Méretük és alakjuk a csepegés intenzitásától és az esés magasságától függ.
- 36 „*Au contraire*”, azaz „Épp ellenkezőleg” (francia).
- 37 Az angol flannel szóból származtatjuk, mely puha pamut- vagy gyapjúsövetet jelent. Ebből az anyagból szövet vagy takaró úgy készíthető, hogy cérnázott fonalakat kell belőle elsődlegesen készítenünk.
- 38 „*temperatura*”, azaz hőmérséklet (olasz).
- 39 A Celsius-skálát korábban Centigrád skálának nevezték, de 1948-ban az elnevezést hivatalosan is Celsius-skálára változtatták a zavarok elkerülése érdekében. *Kossuth* írásában a megadott érték megfelel a Celsius-fokban megadott értékkel. Előfordulnak olyan barlangok is, melyekben a kivételes geotermikus adottságok miatt lényegesen melegebb van, így például a monsumannoi barlangban is. A hőmérséklet mellett a légáramlás sebessége és iránya is fontos klímaelem. Barlangi körülmények között az áramlás mértéke a felszíni és a barlangi légtömegek fajsúlykülönbségének következménye. Nyáron általában a barlangból a felszín felé áramlik a hűvösebb levegő. Emiatt ekkor a barlangon belül nincsenek jelentős hőmérséklet-különbségek. Télen éppen fordítva, a felszín felől áramlik a hideg levegő a barlang mélyebb részei felé, ezért a bejárati szakasz lehűl.
- 40 „*atmosphericus lég*”, azaz olyan légköri környezet, mely körülvesz bennünket a Földön.
- 41 „*azote*” = nitrogén (francia). A barlangi levegőben az úgynevezett állandó gázok (nitrogén, oxigén stb.) aránya közel azonos a felszíni levegőben tapasztalt arányokkal. Az úgynevezett változó gázok koncentrációjában viszont szembe-tűnő különbségek mutathatók ki, így a szén-dioxid mennyisége magasabb, mint a szabad légtérben. Ez az eltérés a barlang jellegétől, morfológiájától is függ, de a CO₂ mennyisége elérheti a 0,3 térfogatszázalékot is (szélsőséges esetben még ennél is magasabb lehet). A szén-dioxid magas koncentrációja fokozza a légzésmélységet, így kedvezően hat a légúti betegségekben szenvedők állapotára.
- 42 „*infinitesimalis*” = a latin infinitus szóból, azaz végtelenül kicsi, a legkisebb mennyiségig menő.
- 43 43 A szénsav egy olyan szervesetlen vegyület és egyben gyenge sav, amelynek a képlete H₂CO₃. Néha szénsavnak nevezik a CO₂ vizes oldatát is, amely kis mennyiségben tartalmaz H₂CO₃-at. A szénsav sói a karbonátok és a bikarbonátok (hidrogénkarbonátok).
- 44 *Kossuth* a vegyületek említésénél a szénsav vizes oldataira, valamint a levegőben megkötött formáira gondolt, azaz CO₂ + H₂O ⇌ H₂CO₃, ahol a szén-dioxid és víz reakciójában szénsavvá alakul, és ennek fordítottja a bontásánál. *Kossuth* Ferenc az 1900-as kiadásban itt egy lábjegyzetet szúrt be, mely más, korábbi kiadásokban nem jelent meg: „*A szénsavgáz, ha a szokottnál csak kevéssel több van, a levegőben nagymérvű izzadást idéz elő.*” Ha szénsavat akarunk gyártani, akkor széndioxidot kell a vízbe fújnunk (így állítjuk elő a szódavizet). Ha a szódavíz felett kiszívjuk a széndioxidot, akkor könnyen visszaalakul vízzé és széndioxiddá a rendszer. Köztes termék a bikarbonátion. A vérplazmában, normális esetben sok a negatív töltésű klór és bikarbonátion. A bikarbonátion a legjobb lúgosító, mert képes megköt-ni egy hidrogén iont, ami maga a „lúgosítás”. Miután megkötötte a hidrogéniont, könnyen széndioxid és víz keletkezik. Kilehelve ezután a széndioxidot, megszabadultunk a savasságot okozó hidrogéniontól. A bikarbonátion nemcsak a tüdőben segít a szervezetünk savtalanításában, de a vesében is. Így a kilehelés során testünk hűlni fog, melynek másik természetes, és egyben a barlangban tapasztalható hőmérséklet miatti biológiai reakciója az izzadás.
- 45 Itt *Kossuth* a rá jellemző humorral adja meg, hogy egy-egy előadás után vagy szűk utcában sajnos erős izzadságszagot tapasztalt, melyhez hasonlót a barlangban nem érzett.
- 46 46 Ezt értelmezhetjük úgy is, hogy nem csupán számos állócseppkő alakult ki a barlang aljzatán, hanem sok esetben úgy is létrejöhet ilyen formáció, hogy a letört, illetve leszakadt függő cseppkövek felülete az oldódás és kiválás révén önálló tömbbé alakul megfelelő idő, általában több év vagy évtized alatt.

- 47 A barlangok belső hőmérséklete általában nem egyezik meg a bennük található víz hőmérsékletével, hiszen a levegő könnyebben melegszik fel, az a barlangban felfelé áramló mozgása révén a barlang mennyezetét fogja melegíteni, így kevésbé melegíti fel a barlang vizeit, mely a barlangok alsó részeit töltik ki. Más esetben a barlangba érkező víz lehet külszíni, így az adott környezetben megőrzi annak hőmérsékletét, mely eltérhet a barlang termikus viszonyaitól. Emellett fontos megjegyeznünk, hogy az áramló víz folyamatos mozgása révén más hőmérsékleti tartományba kell esnie, mint az azt körülvevő légtömeget. *Kossuth* nem nevezte meg levelében, hogy ez a víz álló vagy folyó, de utalásában és látogatási idejében a nyári időszakra kell gondolnunk, amikor a barlang hőkicserélődési folyamatai inkább a felfelé áramláshoz köthetők.
- 48 Sok barlangi rovar szárnyai csökevényesek, vagy pedig a hátulsók teljesen hiányzanak. Számos esetben a köztakaró rendkívül vékony, ami lehetővé teszi, hogy a légzőszervek hiányozzanak és szerepüket a bőrlélegzés vegye át. A felszíni rovarok a megváltozott barlangi körülményekre rosszul reagálhatnak, így túlérzékenységi (hyperszenzibilitás) reakcióik a halálukhoz vezethetnek, melynek oka többek között, hogy nem bírják a hőmérséklet hirtelen tág határok közti ingadozását, nem tudják elviselni a levegő relatív páratartalmának nagyarányú emelkedését, valamint a fényforrás hiányát.
- 49 *Kossuth* levelének korábbi részletében megadta, hogy stearin (sztearin) gyertyákat használnak a barlangban. Ennek a gyertyának az olvadáspontja magas, mintegy 74 °C. Égés során a kanóc tetején az olvadék elpárolog, a gőzei elbomlanak, bomlástermékei a gyertya lángjában élegnek. A gyertya anyagában elenyésző mennyiségű nátriumion fordulhat elő. A világító láng színét a hőbomlással keletkező szénszemcsék, illetve a korom gerjesztése (mikrorobbanása) okozza. Ha az égés tökéletessé válik, például a levegő oxigénarányának dúsulásával, úgy a láng színtelenné válik. Persze ilyenkor az égés is gyors lesz. A gyertyaláng alakját a különböző gázok áramlása határozza meg. Az égéstermékek és a felmelegített levegő felfelé áramlik a környezetnél kisebb sűrűség miatt. Helyére hidegebb levegő áramlik alulról és oldalról. A láng lobogását az esetleges légáramlatok okozzák. *Kossuth* ezen fizikai folyamatokat figyelte meg és jegyezte le levelében, így adva közre a „monsummanoí gyertyák fényét”.
- 50 A fokhagyma népies elnevezése, mely utal a hagyma levének fogakra és ínyre gyakorolt jótékony hatására, kifejezetten a gyulladt íny és a szuvas fogak esetében.
- 51 „*pestilentialis*” = egy latinisított műszó, melyet *Kossuth* így értelmezi: pestises.
- 52 „*teriméjú*” = latin *terime* szóból, azaz dudor, elváltozás, melyet az orvosi szaknyelvben használnak, még *Kossuth* így értelmezi: tömegű.
- 53 „*absorbéál*” = a latin kifejezés alatt *Kossuth* így értelmezi: elnyel, felszív, a molekuláris erők hatására gázokat, vagy oldott anyagot elnyel.
- 54 „*physica*” = a fizika a görög *füszika* (természet) szóból származik, mely az anyagi világ erőinek és mennyiségeinek leírásával és sajátágaival, a tömegek, energiák, terek sajátágaival, azok áramlásainak, mozgásainak kölcsönhatásaival, a hatások leírásával és tulajdonságaival foglalkozó természettudományi alaptudomány.
- 55 „*villany és delej*”, azaz elektromosság- és a mágnességtan régies elnevezése.
- 56 *Kossuth* a barlang környezetének leírását nem a kémia, hanem a fizika módszereivel próbálja magyarázni. Mivel a barlang hőmérséklete, nyomása, időjárásra való reakciói, levegőjének tisztasága, annak összetétele ugyan mind összefüggnek a fizika törvényeivel, de elsősorban a kémia tudománya adhat választ a kérdéseinkre. Itt *Kossuth* tévedett, hiszen elektromos és mágneses adatok gyűjtésével és feldolgozásával nem lehet a barlangi folyamatokat megmagyarázni, annak ellenére, hogy *Kossuth* idejében igen előtérbe került a fent nevezett két fizikai szakág.
- 57 A mélyben folyamatosan jelen lévő vulkanikus folyamatok közül *Kossuth* a geotermikus energiára gondol (belső hő és a magma által felmelegített víz felszínre jutása révén), mely napjainkban is kiemelkedő Olaszország ezen vidékén, hiszen Toszkána energiaellátásának harmadát így fedezi. Ennek másik megnyilvánulása a vulkanikus folyamatok révén létrejött kiváló talaj, mely e vidék gazdag borászatának alapja.
- 58 *Kossuth* itt két különböző folyamatra is használható kifejezést használ, úgy, hogy területileg nem különíti el a barlangot, illetve annak környezetét. Egyik esetben (üledékes kőzeteknél kialakuló karsztformák) a hypogén vagy hipogén folyamatokat leírhatjuk úgy, mint a kontinentális karsztrendszerek egyik típusa, ahol az intermedier és regionális áramlási rendszerek megcsapolási zónái a jellemzők. Kialakulásukra a mélységi eredetű gázok (CO₂ és H₂S), valamint a fluidumok a jellemzők. Másik értelmezését alapul véve a fogalomnak, amikor az ércek kialakulása során a föld mélyén primer ásványok alakulnak ki. Ehhez a nagy mélységben nagy nyomású rendszernek kell jelen lennie, ahol 100 °C

- felett is folyékony maradhat a víz. A hipogén folyamatok a forró vizes oldatok fém- és egyéb ionjait kimossák, majd azok lerakódnak. Ahogy a hőmérséklet és nyomás esni kezd, elindul a kristályosodási folyamat. Ezen ásványok első-sorban szulfid és szulfosók osztályába sorolhatók, tehát részben tartalmaznak kötött CO₂-t. *Kossuth* a szöveggörnyezet alapján és a vulkanikus erőhatásokat említve az utóbbi ásványkémiai folyamatokra kellett, hogy gondoljon.
- 59 Észak-Toszkána és Emilia-Romagna régiók területén fekvő városok.
- 60 „*borzasztó sivataguk mellett*”, mely alatt *Kossuth* a Toszkán területeket érti, ahol a forró száraz nyár alatt az aranyló búzamezők sivatagi képet mutatnak. Ezen tájakat a helyiek a szél és sivatag tájaként emlegetik kopár növényzete és nagy forrósága miatt.
- 61 „*geologiai s mineralogiai, mind botanikai tekintetben*”, azaz földtani és ásványtani, mind növénytani tekintetben.
- 62 „*archeologiai*”, azaz régészeti, a francia archéologie és görög arkhaiskosz szavakból.
- 63 Luca della Robbia (1399-1482) olasz szobrász, a korai reneszánsz szobrászat egyik legnagyobb toszkán mestere. Szobrai rendszerint világosak, kevés színezetűek voltak, még a keretet adó díszek számtalan színben pompáztak. Az ónmáz terrakotta szobrai évszázadokig fennmaradtak, melyek olcsóbbak voltak a márványnál, de időtállóbbak az agyagnál. Toszkána területén az addig ismeretlen technikát ő és családjának három generációja honosította meg.
- 64 A Firenzétől mintegy 100 km-re fekvő város hírnevét a fehér, illetve halványkék-szürke márványáról kapta, mely kiválóan alkalmas a szobrok elkészítésének alapanyagaként. *Kossuth* az innen kikerülő szobrokra gondolt, melyek mind világhírűek, mint például Michelangelo Buonarroti (1475-1564) által 1501 és 1504 készített Dávid szobor.
- 65 „*Pisai Cathaedrálig, görbetornyáig, csoda zengzetes Baptisteriumáig, s a maga nemében egyetlen Campo Santójáig*”, azaz a Pisa városában található világhírű épületegyüttes: a katedrális, a ferde torony, a keresztelőkápolna, valamint a szent temető.
- 66 A Ligur-tenger partvidékének híres kikötői, melyek híresek fekete triász korból származó márványáról és mészköveiről, melyek jellegzetes fehér kalciterekkel vannak átszőve. E területet összefoglalóan Cinque Terre (Öt Föld) néven is ismerhetjük.
- 67 „*Echinos Rirto*”, azaz helyesen *Echinops ritro*, magyarul kék szamárlenyer: védett, mész és homokkedvelő, 50-70 cm magasra nő, hazánkban a Dunántúlon, a Gödöllői-dombságban, de a Tiszántúlon is előfordul. Kék virágát Petőfi Sándor (1823-1849) Az alföld (1844) című versében is megörökítette: „*Ott tenyészik a bús árvalányhaj, / S kék virága a szamárlenyernek, / Hús tövéhez a déli nap hevében / Megpibenni tarka gyíkok térnek.*”
- 68 „*Carlina Acaulis*”, azaz helyesen *Carlina acaulis*, magyarul szártalan bábakalács: védett, alacsony termetű virágzata a Bükkben és a Mátrában fordul elő. Hegyi rétek, legelők, kaszálók ritkuló növénye, mely a Bükki Nemzeti Park címer-növénye.
- 69 „*Helichrysum Stachas*”, azaz helyesen *Helichrysum stoechas*, melynek összefoglaló magyar neve a szalmagyopár: a fészkesvirágzatúak rendjébe és az őszirózsafélék családjába tartozó nemzetség, melynek jelenleg több mint 600 fajtát írtak le. A 40 cm magasságot elérő, sárga virágzatú növény igen jellegzetes Olaszországban.
- 70 „*Echium Italicum*”, azaz helyesen *Echium italicum*, magyarul magas kigyószisz: száraz gyepek növénye, mely júniustól szeptemberig virágzik. Hazánkban nem védett, pártája fehér vagy halványlila. A virágzat alsó részén az oldalágak elágazók. Magassága elérheti az 1 méter is. Nevében híres elterjedési területét jelöli.
- 71 „*Kentrophyllum lanatum*”, mely ismert a *Carthamus lanatus* néven is, magyar neve: vad sáfrány. Bogáncsfaj, mely őshonos a Földközi-tenger térségében. Szárának növekedésével más növénybe bele tud kapaszkodni, így a gerincük melletti összeilleszkedés révén kisebb bozótokat képes alkotni, még apró termése fájdalomcsillapító hatású.
- 72 „*Bonjeania hirsuta*” melynek szinonimája a *Lotus hirsutus*, mely kanári lóhereként ismert számunkra. A Földközi-tengerben őshonos növény alacsony növésű, félig örökzöld alcserje, melynek ezüstös levelei mellett esernyőszerű fehér-rózsaszín virágrendeződése teszi könnyen felismerhetővé.
- 73 „*Pallenis spinosa*”, melynek nincs magyar megnevezése. Dél-Európa partmenti és sivatagi területeit kedvelő növényfaj, mely a szélsőséges szárazságot kedveli. 60 cm magasságot elérő, sárga sugárvirágzata teszi egyedivé.
- 74 *Kossuth* botanikai érdeklődése mélyebb volt, mint földtani vagy ásványtani, melyet jól mutatja híres növénygyűjteménye, melynek példányait több múzeumban is őriznek, így a Ceglédi Kossuth Múzeum mellett például a Természettudományi Múzeumban is.

- 75 „*hirogyphkek alphabetjét*”, azaz hieroglifák alfabetjét, magyarul az ókori írások ábécéjét. Itt *Kossuth* nyilván nem az egyiptomi írásra gondolt, hanem a földtani folyamatok kialakulásának kezdeti történetére.
- 76 „*ó Pliocén*” földtörténeti elnevezés nem helyes, mivel az „ó” előtag használata mára elavult. *Kossuth* itt a pliocén, azaz a 5,332 – 2,588 millió évvel ezelőtti neogén földtörténeti idő korszakára gondol, mely a legrövidebb volt a földtörténetben. Amennyiben alapul vesszük az „ó” előtagot, úgy a pliocén kor kezdetére kell gondolnunk, azaz az azt megelőző miocénnal (23,03 – 5,332 millió évvel ezelőtt) határos időpontra, mely a Földközi-tenger szempontjából kritikus időszak volt, és mely a messinai sókrízis néven vonult be a tudománytörténetbe (a mediterrán medence többszöri kiszáradása az Atlanti-óceántól való elzáródás révén).
- 77 Intrabazinális üledékes kőzetek közé soroljuk a mészköveket, amelyek üledékszemcséi nem szárazföldi eredetűek, hanem az üledékgyűjtő medencén belül képződtek kémiai kiválás és/vagy az üledékgyűjtőben élő szervezetek tevékenysége folytán. A Föld mészkőtömegeinek túlnyomó része tengerekben képződött és biogén eredetű. Igaz, hogy erősen hullámozó és igen sekélyvízi trópusi tengerekben kémiai úton is kiválhat a mésziszap, amely a mészkő nyersanyaga. Gyakran előfordul, hogy az így kiváló mész más kőzetszemcsék (például kvarc) köré rakódik és bekérgezi azokat. Az ilyen apró gömböcskékből álló mészkövet oolitos mészkőnek nevezik. *Kossuth* ezen képződésre gondolt, mely „korszak” a triász (228,7 – 199,6 millió évvel ezelőtt), valamint a jura (199,6 – 145,5 millió évvel ezelőtt) korszakokra vonatkozik. Ezen megnevezése mára elavult.
- 78 „*metamorphisált*”, azaz metamorfizált, mely kifejezést a földtanban használjuk a szilárd fázisú átkristályosodás folyamatára. A kőzetek különféle földtani folyamatok hatására, eredeti képződési körülményeiktől jelentősen eltérő nyomás- és hőmérséklet viszonyok közé kerülhetnek, melyek során kőzetalkotó ásványaik kémiai és kristályszerkezeti átalakuláson mennek keresztül, valamint szerkezetük és kőzetszövetük is megváltozik. Az ilyen módon keletkező kőzeteket metamorf kőzeteknek nevezzük.
- 79 „*kitornyolsuló Ophiolitek trapp szikláiba*”, azaz az ofiolitok (az óceáni kéreg kőzetegyüttesének) olyan szikláiba, melyek belső zárt üreget alkotnak, melyek az óceánközépi hátságok során keletkeznek, a Föld köpenyéből felnyomuló magmából.
- 80 „*Monte Albanoi kialudt vulkánok tömörüléseibe*” kifejezés alatt *Kossuth* a Monte Albano vagy más néven Colli Albani kialudt vulkánt érti, mely Róma közelében egykoron igen aktív volt, így annak felszínre kerülő anyaga az Appennini-félsziget jelentős területére kiterjedt. Legutóbbi kitörésének ideje bizonytalan, de biztosan több tízezer évvel ezelőtt működött utoljára ez a sztrato, azaz rétegvulkán. *Kossuth* többesszámot használ, vulkánokat ír. Ennek oka, hogy több kaldera (a kráterhez hasonló felszíni mélyedés, melyet a vulkán kitörése és önmagába roskadása hoz létre) is található a vulkán környezetében, melyek egykori kitöréseinek emlékei. *Kossuth* a kalderákat tévesen krátereknek, így azokat önálló vulkánoknak vélte, innen ered a többesszám használatának oka.
- 81 *Kossuth* itt hibát vétett, hiszen a gránit (leggyakoribb mélységi magmás savanyú kőzet, melynek viszonylag könnyű, durva kristályos szövetét a szürke kvarc, a fehér vagy sárga plagioklász és a rózsaszínes káliföldpát adja) mellett említi a dionite alapkőzetet, mely helyesen diorit (szintén mélységi magmás kőzet, melyben a lassan kihülő bázikus magma nagyszemcséjű kőzetszövetet alkot, színe általában feketészöld). Mint alapkőzetek, az erre települő mészkő diagenézise, azaz kőzetté válása hozta létre a márványáról híres hegységet.
- 82 A plutonikus kifejezést olyan magmás kőzetek kialakulására és azok környezetére használjuk, melyek a földkéregben legalább 1 km mélységben (más szakirodalmak 2 km-t említenek) megrekedt magmából lassú kristályosodás során szilárdultak meg. A lassú kihülés során képződő nagyméretű ásványi elegyrészek miatt szövete durvaszemcsés, melyet márványnak nevezünk.
- 83 *Kossuth* itt két egymástól igencsak eltérő fogalmat kevert össze, ugyanis a mészkő nem a plutonikus hatások révén alakul át márvánnyá, vagy ahogy a turini remete fogalmazott „*czukrosodott*”, mivel a plutonikus folyamatok kizárólag magmás eredetű kőzeteknél jöhetnek szóba, még az üledékes kőzetek lesüllyedése, a magas hőmérséklet és nyomás hatására átalakulnak az évmilliók során, így a tömött mészkő ugyan kémiai összetételében változatlan marad, de a megnövekedett energiaszint hatására az összetevők újra kristályosodnak, így az új kőzet szövete kristályos-szemcsés, gyakran az 1 mm-et elérő kalcitkristályokból áll.
- 84 „*metamorphisált vidék calcairjában*”, azaz átalakult kőzetekből álló vidék mészkövében (francia).

- 85 „*kovacs gömböcskék*”, azaz kovagömbök, melyek a szilícium-dioxid (SiO_2) kvarcként megjelenő ásványait jelöli. Mára a kvarc ezen elnevezése elavult, bár gyakran helyettesítik a tűzkövel, mely szintén elavult, illetve ásványtani értelemben nem megfelelő, hiszen az nem kriptokristályos kvarc, hanem amorf szilíciumgélből megkeményedett üledékes kőzet. Érdekes, hogy *Kossuth* átalakult kőzetek után említi, így ő a tűzkőre kellett, hogy gondoljon, mely igen rossz elnevezés a részéről.
- 86 „*sacharoidé márvány*”, azaz cukorszerű márvány, mely utal az említett kőzet szövetére, annak szemcsenagyságára, fényére, illetve színére.
- 87 „*quartz prismákká jegerzesedtek*”, azaz kvarc kristályokká alakultak. A prisma alatt a kristályforma szabályos lapjait, még a jegerzesedés alatt a kristályosodást érti *Kossuth*. A jegercz elnevezés mára elavult, mely a régies helyikristály (SiO_2), mint tiszta kvarc változatra használták.
- 88 Carrara települése részben a Ligur-tengerparton, részben a tengerszint felett mintegy 100 méter magasan fekszik, ehhez képest a bánya fehér márványtömbjei mintegy 1000-1300 méter magasságban találhatóak. *Kossuth* itt utal az ásványgyűjteményére, melyről igen kevés információnk maradt fenn.
- 89 „*great Architect*”, azaz „nagyszerű építészet” (angol).
- 90 „*Creation, the work of which is still going on*”, azaz „Létrehozás, amelynek munkája még mindig folyamatban van” (angol).
- 91 „*monsunnanói cukorsüveg hegy*”, melynek felszíni része átkristályosodott mészkőből áll, s melynek mélysztíjében található a jelen írás vizsgált barlangja. A kifejezés nem összekeverendő a brazil Cukorsüveg-hegy kialakító folyamatával, hiszen az olasz példa a márvány kialakulását adja meg, még a brazil hegy esetében a gneisz kőzet erodált jellegzetes formájáról, a portugál gyarmatosítók által süveg-cukor kúpra hasonlító alakról kapta az elnevezését.
- 92 Montecatini Terme Toszkána egyik legnagyobb fürdővárosa, mely híres az oldott ásványi anyagokban gazdag gyógyvízéről. Impozáns régi stílusú márvány fürdőépülete ókori díszítés alapján épült.
- 93 A föld mélyén a belső hő és a magma révén melegített víz a nyomás hatására felfelé áramlik, mely a felszínen termálforrásként és gőzkitörésekként jelenik meg.
- 94 *Kossuth* gyakran használta ezt a mondatot, mely teljes egészében ritkán írt le, vagy mondott ki: „*De nem engedem gondolataim barna verebeit e rengeteg mezőre kiköszálni.*”, melyet 1889-es beszédében felelevenített. A híressé vált szólás Beöthy Ödön (1796-1854) magyar politikus és országgyűlési követből származik, aki gyakran használta.
- 95 *Kossuth* barátjának halálára gondolt Beöthy nevének és szólásának említésével, aki a világsi fegyverletétel után Párizsba, majd Londonba menekült, onnan Hamburgba, ahol később, *Kossuth* levelét 17 évvel követően meghalt és ahol örök nyugalomra helyezték.
- 96 „*H. urnak, kit jeles természet tudósnak hallok*”, mellyel *Kossuth* arra utalt, hogy Haynald Lajos kora kiváló botanikusa volt, akivel komoly nézeteltérése volt a növények nem- és fajneveinek magyarosításának törekvéseivel kapcsolatban. Bár *Kossuth* elismerte Haynald szaktudását, de annak a túlbonyolítva magyarosított szakkifejezéseit idegennek érezte.
- 97 Cavaliere Odoardo Turchetti (1811-1888) olasz orvos és szociológus, aki mielőtt doktorált volna, egy időben a L'Opinione Italiana című genova-i lap szerkesztője volt. Nevéhez a gyógyintézet vezetése mellett néhány orvosi szakkönyv és értekezés is fűződik.
- 98 „*Flórenczben*”, azaz Florencében, mely Firenze városának olasz megnevezése.

Szabó Gabriella Rita

Szohár Péter főszámvevő, a turini küldöttség tagja

(1817. Sopronnyék –1879. Cegléd)

Megtiszteltetés számomra, hogy a Ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör egyik új tagjaként a soron következő évkönyvben ezzel az írással megjelenhetek, és Cegléden az 1800-as évek második felében élt egyik tiszteletre méltó városi alkalmazott életútján keresztül a korabeli helyzetről ismereteinket szerény adatokkal gazdagíthatom.

Mielőtt Szohár Péterről írnék, előjáróban röviden felvázolom, hogy miért is vállalkoztam élete fontosabb állomásainak írásba foglalására.

Néhány éve foglalkozom családom eredetének felkutatásával. Aki szintén hasonló elhatározásra jutott, az nagyon jól tudja, hogy egy ilyen családtörténeti „nyomozás” mindig tartogat különlegességeket. Olyan ősokeket, rokonokat fedezünk fel, akikkel kapcsolatban rendkívül érdekes események kerülnek napvilágra. Azt még édesapám elbeszéléseiből tudtam, hogy az ő ágán egyik apai ükszüleim egy Kollár János és egy Szohár Erzsébet volt, akik Cegléden éltek. Róluk többet már ő sem tudott, azonban az anyakönyvi kutatások során releváns adatokkal bővült a velük kapcsolatos ismeretanyagom. Cegléden 1851-ben házasodtak össze. Szerencsémre ezekben az években nagyon precízen vezették a római katolikus matrikulákat, így megtudtam, hogy János 1821-ben Érsekújváron született, szülei Kollár Péter és Bisztrovics Barbara. Ükapám a szappanos mesterséget tanulta ki, és talán a mester-

(Szohár Péter fotója)

sege minél alaposabb kitanulása miatt vándorbotot ragadott, és jó sorsa egyszer csak Ceglédre vezette. Ükanyám 1828. augusztus 26-án született Sopronnyéken, amely település néhány kilométerre van a magyar határtól, ma már Burgenlandhoz tartozik, szülei Szohár Ferenc és Schober Teréz. Ahogy azonban a Kollár-Szohár házaspár gyermekeinek születési adatai után kutattam a ceglédi anyakönyvekben, még egy Szohár vezetéknevű személyre lettem figyelmes, mégpedig egy Szohár Péterre, akinek felesége Heintz (Hencz) Rozália volt.

Családkutatás során nem csak matrikulákat böngészek, hanem igyekezem levéltári iratokban, sajtóorgánumban, különféle családtörténeti gyűjteményekben is kutatni az érintett személlyel kapcsolatban, hogy minél több adatot, leírást, ismeretet gyűjtsék össze őseim és rokonaim életkörülményeiről, társadalmi helyzetéről, és ha sikerül, a mindennapjaikról. Péter esetében is így történt, és eredménnyel jártam. Az Arcanum Digitális Tudománytár előfizetéses honlapján találtam egy terjedelmes cikket „Kossuth Lajosnál” címmel a Vasárnapi Újság egyik számában, mely a turini 100-as küldöttség utazásáról számolt be.¹ Nagy érdeklődéssel olvastam a részletes tudósítást, és meglepetéssel fedeztem fel benne Szohár Péter nevét is. Ettől kezdve még nagyobb lendülettel kutattam rokonommal kapcsolatos adatok után. Így akadtam rá a Ceglédi Kossuth Múzeum igazgatójának, Reznák Er-

zsébetnek a Turini százas küldöttségről írt könyvére. Nem késlekedtem, a szerzővel felvettem a kapcsolatot, melynek eredményeként, mint rokon, ajándékként eljuttattott hozzám egy példányt, melyet ezúton is még egyszer köszönök. A könyv nemcsak az én tetszésemet nyerte el, hanem családom tagjai is igen nagy érdeklődéssel és csodálattal olvasták.

Kezdetektől 1850-ig

Nem szándékozom hosszú leírásokkal untatni a kedves olvasót az ügyben, hogy egy-egy fontos életrajzi adat felkutatása néha milyen hosszadalmas, gyakran több hónapos (esetenként több éves) felderítő munkát igényel. Bizony ez így volt Szohár Péter esetében is. Nagyon sokáig csak biztos voltam abban, hogy ő is Sopronnyéken született. Mivel Magyarországi levéltárakban e település anyakönyveiből csak az 1827 utániak állnak rendelkezésre a családkutatók számára, ezért a pontos születési adatát – kicsit körülményes úton – én is csak nem régen ismertem meg. Szohár Péter 1817. augusztus 23-án született Sopronnyéken, szülei Franciscus Szohár takácsmester és Theresa Schober², négy testvére született, ketten kiskorukban meghaltak. Nem tudjuk, hogy módos volt-e a család, vagy szegényebb sorban éltek, a sopronnyéki anyakönyvi adatokban Szohár Ferenc neve után gyakran szerepel az ing., inguil., zsellér megjelölés. Péter gyermekéveiről nem áll rendelkezésre adat. Azt csak feltételezni lehet, hogy talán valamelyest tudták iskoláztatni szülei, majd esetleg a közeli Sopronba szegődhetett el, netán a család egyik kereskedő ismerőséhez inasnak. Az inasévek letelte után vándorútra indulhatott, és kitérőkkel-e vagy sem, ő is Cegléden kötött ki 1840 körül.

Az első legkorábbi adat vele kapcsolatban a ceglédi római katolikus óplébánia születési anyakönyvében található, hogy megszületett legidősebb gyermeke, Ferdinánd Mátyás 1843. február 8-án. Ebből következik, hogy házasságkötésükre nem Cegléden került sor, de még csak nem is Sopronnyéken, ahol pedig szép számmal éltek Hencz nevű emberek. Mivel csak feltételeztem, hogy a feleség születési helyén házasodhattak, amely számomra ismeretlen volt, így az Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza FamilySearch adatbázisa segítségével tudtam felkutatni Hencz

Ezek után célirányos intenzív kutatásba kezdtem Szohár Péter személyét, szakmai életútját illetően, hiszen mintegy harminc évig állt Cegléd város szolgálatában, és akinek életútja e városban egy kicsit érdekesen indult, de karrierje később szép lassan, de töretlenül ívelt felfelé, és vált a városvezetés egyik megbecsült vezető hivatalnokává. Ki is volt ő valójában?

(Hentz) Rozália születési helyét és idejét, amelyet az 1820-as évek első felére tippeltem, mivel halálzási adatát addigra már sikerült felkutatnom, és ott szerepelt az életkora. Arra egyáltalán nem számítottam, hogy Békés település római katolikus anyakönyvében találok rá házassági adatokra. Itt is szintén nagyon precíz volt a pap, mert igen tartalmas bejegyzést eszközölt. E szerint 1841. október 24-én házasodtak, Rozália Hentz Ádámnak leánya, aki Cegléden lakik. Szohár Péterre vonatkozó bejegyzés számunkra a releváns: Fűszeráros Cegléden tekintetes Pest Vármegyében, származik tekintetes Sopron Vármegyéből, tanúk: Fluk János helybeli orvos tanár, Jernai György székarendás. Megjegyzésként azt olvashatjuk, hogy a „férj részére elbocsátás Nagy György Czeglédi plébános által”.³

Tíz gyermekük született, a már említett Ferdinánd, majd Regina Karolina, aki pár hónapos korában meghalt, aztán egy Karolina Regina, és a többiek: Péter, Károly, Rozália, Ferenc, Lajos, István, László. Itt nem részletezem a gyermekek születési adatát, hanem írássom végén igyekszem felvázolni életük alakulását, és genealógiai táblában szemléltetni a Szohár-Schober család leszármazását.

Első öt gyermeknél az anyakönyvben az apa foglalkozásaként kereskedő, szegáros megjelölés szerepelt, Rozáliánál és a többi gyermeknél már városi biztossként jegyezte be a pap.

Szohár Péter és Erzsébet édesanyja 1842. február 28-án 50 éves korában⁴, az édesapjuk pedig 1849. január 22-én 64 éves korában halt meg⁵. Az akkori törvények szerint egy 20 éves leány még kiskorú volt, és bár otthon élt egy nőtestvérük, Mária, aki ekkor már

családanya volt, talán maradhatott volna ott is, azonban Péter, mint az első szülött és egyetlen férfi a családban, az elárvult Erzsébet gyámjává lépett elő, és magával

vitte Ceglédre. Azt gondolom, hogy ez ükanyámnak is kedvére volt, hiszen Cegléd már ezekben az években egy igencsak kiépült, fejlődő város volt.

Szakmai életút

Mindezen családi adatok után ismerjük meg Szohár Péter szakmai útját. Ha Cegléd Város, illetve Mezőváros tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyveit áttanulmányozzuk, akkor nemcsak életútjáról, foglalkozásáról, de anyagi helyzetéről is érdekes adatokat tudhatunk meg.

A jegyzőkönyvek áttanulmányozása után azt biztosan állíthatjuk, hogy 1840-ben már e településen élt. Eleinte fűszerkereskedőként, majd nyilván az egyre gyarapodó család megélhetését ez az üzlet nem biztosította, ezért vaskereskedéssel is bővítette üzletét. Mindeközben lottéria szedéssel is foglalkozott. Arra nem találtam adatot, hogy mikor kezdett foglalkozni a „szerencsejáték” szedésével, csak azt tudjuk, hogy meddig vitte. A lottéria bevezetését Magyarországon még Mária Terézia engedélyezte 1762-ben, Magyarországon a rendszeres sorsolások 1770-től történtek egészen 1848-ig, mikoris a Királyi Helytartótanács 1848. március 18-án beszüntette a magyarországi lottó gyűjtő helyek működését⁶, a játékszedések befejeződtek, a lottószedőknek el kellett számolniuk a náluk lévő pénzzel, nyomtatványokkal, egyéb iratokkal.

A Budai cs. és kir. Lottó Hivatal ezért levélben megkereste Cegléd Város Tanácsát az ügyben, hogy a *„játékszedéseknek április 29-dikére lemondott húzással vége lett, s Szohár Péter helybeli kereskedő és lottó szedő a budai hivatalt 310 pengő forinttal terheli, és nevezett lottószedő pontatlansága miatt ezideig tisztába jönni nem lehetett, szedesse be Szohár Pétertől a fenti összeget és az összes lottóírományokat (ellennyugtatóványokat, utasításokat és játékszabadalmat, kötelezvényeket,..... stb. és ezen tárgyakat a megkereső hivatalnak minél előbb küldje meg.”*⁷ A tanácsülés Döme Gergely jegyzőt bízta meg azzal, hogy a jelzett pénzüsszeget és a felsorolt okmányokat átvegye és megküldje a megkereső hivatalnak. Szohár Péter precíz ember volt, a jegyzőnek elmondta, hogy nem vitatja a fennálló tartozást, azonban annak idején ő 300 forint biztosítékot tartozott adni a Lottó

Hivatalnak, mely összeget ezideig nem kapott vissza, és még további mintegy 21-22 forinttal tartozik neki a Hivatal. Nála lévő lottóiratokat pedig nem adhatja ki, ezért ő személyesen fog Budára felutazni, mert saját maga kívánja rendezni a Budai Lottó Hivatallal az elszámolni valókat. Az 1848. május 6-i tanácsülésen a jegyző az elmondottakról tájékoztatást adott, melyet a jelenlévők tudomásul vettek, és úgy döntöttek, hogy erről a budai lottóhivatalt értesítik.⁸ Nem tudjuk, hogy a lottószedés mennyi haszonnal járt Szohár Péter számára, feltehetőleg amikor abba belekezdett, volt rá komoly anyagi fedezete, hiszen amit biztosítékul adnia kellett, az nem volt kis összeg. Tekintve, hogy a Tanácsülések jegyzőkönyvei között e témában további napirendi témát nem találtam, minden bizonnyal ez a tisztázandó tényező korrekt rendezéssel zárult.

Csak hogy fogalmunk legyen a 300 forint nagyságáról, az interneten találtam egy összeállítást, mely szerint 1848-beli 1 konvenció forint ma kb. 3800 Ft-ot ér.⁹ Azonban még valójában nem tudjuk, hogy ez mekkora összeg volt, de ha fellapozzuk „Cegléd története” c. könyvben a város 1848-béli anyagi áldozatvállalásáról írtakat a nemzetőrség szervezésével kapcsolatban, akkor realisabb képet kapunk. E szerint: *„A fegyveres szolgálatot vagyoni cenzushoz kötötték és tagjai csak azok lehettek, akiknek 200 forint értékű ingatlana vagy 1/2 teleknyi birtoka, illetve ingatlan vagyon híján évi 100 pengő forintnyi tiszta jövedelme volt.”*¹⁰ Azt gondolom, ha ő 300 forintnyi biztosítékot tudott letenni a lottóárusításhoz, akkor biztos, hogy még jól menő kereskedése volt.

Szohár Péter felelősséggel gondoskodó, igényes ember volt, és egyre gyarapodó családjá számára igyekezett szerény, de megfelelő és önálló lakhatást kialakítani, ezért házépítésbe kezdett. Addig lakóként éltek más tulajdonában. 1842-43-ból találtam adatot egy összeírásban, miszerint Sárközi Györgyné asszony házában laktak.¹¹ Sajnos azonban az élet és a történelem

keményen beleszólt elképzeléseibe. A kereskedései lassan ráfizetést „eredményeztek”, hitelezők léptek fel követeléseikkel. Ezen körülmények egyre kilátástalanabb helyzetet teremtettek számára, mely következtében arra kényszerült, hogy az 1848. szeptember 9-én tartott Tanács Gyűlésen benyújtott folyamodványában kijelentve vagyon béli bukását, kért maga ellen csődöt.¹²

A Tanács Gyűlésen a következő végzés született.

*„Szohár Péter helybeli kereskedőnek a város tanácsához nyújtott folyamodványából saját elismerése következtében kitűnővén az miszerént jelenlegi vagyona – tartozása lerovása és fedezendésére aligha elegendő, ennél fogva az 1840. XXII.-ik t.c.z. 6-i §-a értelméhez képest ellene a csőd elrendeltek, – továbbá ingó és ingatlan javaik összeírása és zár alá vétele végett az 1840. XXII.t.c.z. 11, 12 és 15-ik §-a értelmében Tanácsnok Seress Sámuel és Vági Antal urak kiküldenek, meghagyatván ezúttal a folyamodónak, hogy vagyoni állását, t.i. követelési és tartozási állapotját az idézett törvények szerint folyó év és hó 16-ig ugyan-sak ezen Tanács előtt hit alatt fedezze fel, egyszersmind az eképp keletkezett csőd tömeg ideiglenes gondnokául a több hitelezők személyében jelen lévő Igó Andor ügyvivő úr be-
leegyezésével Tóth János úr, a csődölési pör ügyelnökül pedig ügyvéd Szalai Soma úr neveztetett ki. Eképp a folya-
modó ellen a csőd megnyitottnak tekintetvén, a hitelezők összejövetelére és követeléseik beadására folyó évi okt. hó 20, 21 és 22-ik napját tűzettek ki, később beadandó köve-
telések el nem fogadtatnak.”¹³*

Végül a Tanács a hitelezők összejövetelére első ízben 1848. október 16-17-18 napjára tűzött ki határidőt, azonban ez a határidő „elenyészett” a korabeli jegyzőkönyvben rögzítettek szerint „az általános népfelkelés állapota és a jelen háborús körülmények” miatt.¹⁴ Az első határidőt közzétették a Közlönyben a hivatalos hirdetéseknel:

*„Csőd.
B.9553.
3213.7*

*Czeplédváros felterjesztése folytán közhírré tétetik, mi-
szerint: Szohár Péter helybeli kereskedő tömege ellen csőd
határoztatott, és a hitelezők megjelenésére folyó évi Octo-
ber 16–17 18-ik napjai tűzettek ki határidőül, ideiglenes
tömeggondnokul Tóth János perügyelőül pedig ügyvéd*

*Szalai Sámuel ur neveztetvén, a hitelezők, követelése-
ikkel, a nevezett város csőd törvényszéke előtt a nevezett
határnapig megjelenni el ne mulasszák; különben követe-
lések azontúl tekintetbe vétetni nem fognak. Kelt Budán,
sept. 22-én 1848.”¹⁵*

Különféle okokból még négy alkalommal tűztek ki határidőt:

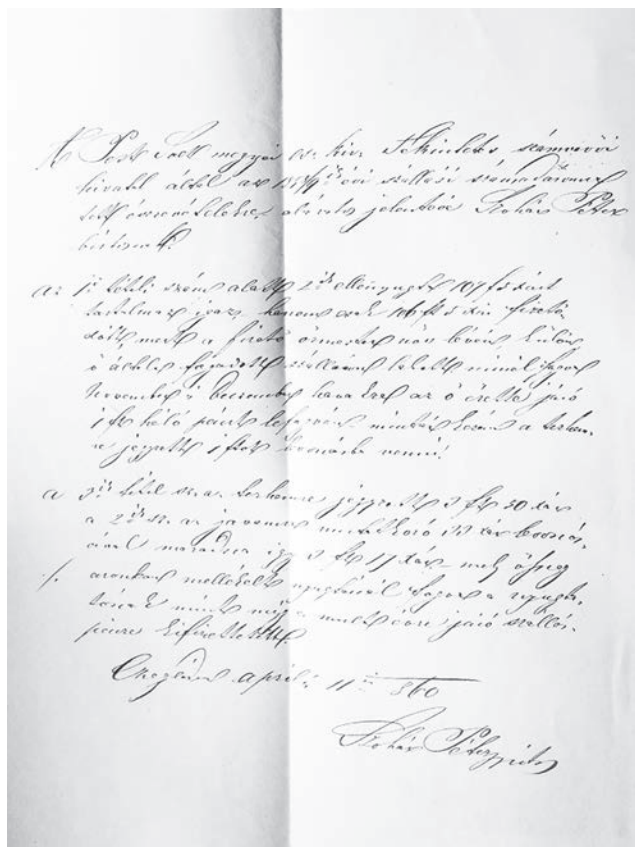
- „Minek után a kebelbeli Népfelkelés már megszűnt, a polgári pörök folyamata ismét megnyílt, Szohár Péter helybeli bukott kereskedő hitelezői összejövetelére folyó 1848-ik év nov. 28-29-30. napját tűzötven ki tanácsilag....”¹⁶
- következő határidő 1849. január 16-17-18.¹⁷;
- „a már kétszer kitűzött határidő az ismert zavarok miatt elenyészett, új határidő 1850. január 7-8-9.”¹⁸;
- „Szohár Péter ellen csödmegnyitása a követelőkbeli békés igazolás reménye miatt elhalasztván január 7-8-9-ről miután a dolog békés kiegyenlítése nem sikerült. Végzés: 3 új határidőül Czepléd Város Tanácsa a Szohár Péter helybeli kereskedő ellen megkezdendő csődtárgyalások 1850. febr. 20, 21, 22 napját olly módon tűzi ki, hogy ideiglenesen tömeggondnokká Tóth János, per-
ügyelővé Szalai Soma úr neveztetett ki. Felszólítatnak ezért a hitelezők, hogy ekkorra okleveleikkel igazolt követeléseket adják be.”¹⁹

Két esetben az ismert zavarok miatt a határidő „elenyészett”. Egy kicsit térjünk vissza a „jelen háborús körülmények” szókapcsolatra. Mindenképpen elgondolkoztató ez a megfogalmazás, melyet nyilván még az ülésen döntöttek úgy, hogy talán egy kicsit túlzó, ezért áthúzták. Mintegy 170 év távlatából megítélve a helyzetet, azt gondolom, hogy nem volt eltúlzott. Az akkori helyzet igencsak háborús viszonyokat teremtett Czepléd mindennapjaiban is. Szemléltetés végett ide citálom Hidvégi Lajosnak a Honismeret folyóirat 1987. évi 15. számában megjelent írását, melyben 1849 év első hónapjainak történéseit mutatja: „.....ebben a meg nem írt három hónapban véres szenvedéseket, ellen-séges katonák zaklatásait, erőszakoskodásait, rablásait, gyilkosságait, garázdálkodásait, a szolnoki sáncásásra kényszerített férfiak százainak megpróbáltatásait, ke-servét tárják elénk. A gazdák házaiban gyakran tízezer

vasasnémet, dragonyos, horvát granicsár volt szálláson, tízesével, húszasával. Rátörtek a magányos asszonyokra, erőszakoskodtak, föltüzelték a kapukat, a szárazmalmokat és a vízimalmok gerendáit. A Cegléd térségében táborozó császári Duna-hadsereg a lőszeren és fegyveren kívül kenyeret, vágómarhát, bort, zabot, szénát, szalmát, gyertyát és tűzifát, a seregek szállítására az előfogatok százait kényszerítette ki a várostól.²⁰

Ha fellapozzuk a már említett „Cegléd története” című részletes, és tekintélyes kiadvány IV. fejezetének „A város anyagi áldozatvállalás 1848-ban” alcím alatt leírtakat, akkor megtudhatjuk azt is, hogy „az ellenforradalom közelgő támadásának eredményes kivédéséhez, mindenekelőtt a honvédelemmel kapcsolatosan felmerülő hadügyi költségek biztosítása” érdekében milyen komoly anyagi teher (ékszerekben, pénzben különféle terményekben) nehezedett Cegléd város lakosai számára.²¹

Szohár Péter csődügye több évig húzódott. Tragikus anyagi helyzetét több tényező idézte elő. A tanácsülési jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy Szalai Soma perügyelő előterjesztésében a következő okokat sorolta fel:

„készkezeség 2375 váltóforint, ehhez járuló 316 v.f.30 kr. női hozomány, uradalmi taxa 800 köből árpán lett tetemes veszteség miatt előre nem haladhatik, akadályozólag hatott bukott készkezesége a háza építésében szenvedett magas munkadíj, drágaság és továbbá a készpénznek az országban általános hiánya, s végre az ismert álladalmi zivatarok... Bukott ezen állításai bírói kézhez letett bolti naplói, eredeti szerződése, bizonyítványai igazolják”.

Perügyelő bukottat vétkes gondatlansággal vádolta, „mert kölcsönöket minden alap nélkül, jó reménységből még akkor is vett, mikor már semmiféle keresettje volt s házáat is ily körülmények között építette.”

A tanácsülés azonban a következőképpen ítéltett: „Bukott Szohár Péter ellen semmi tényleges hamisság nem bizonyíttatván, sem pedig az 1840. XXII. 844.VII. sz. különösen pedig az utóbbi t.cikk 5. §-ban előfordult hamis bukás esetek alkalmazhatók nem lévén, Szohár Péter mint akinek bukása hatalmában nem állott eseményeket szerencse mostohaságában látszik eredettnek – a vétkes bukás vádjá alól felmentetik.”²²

A csődügy végére 1851 márciusában kerülhetett pont. Tekintettel arra, hogy több hitelező „megintetése” után sem adta be észrevételeit, így „az eljáró bíróság perügyelőnek érintett fokozati javaslatát, minden hitelezői észrevétel nélkül vevén tárgyalás alá, miután ezen javaslat a törvény szabályainak megegyező, ennek nyomán a fokozatot nézve ítéltetett”, melynek eredményeként különböző osztályba sorolások figyelembevételével első sorban a „csőd tömegrendbeszedésére, biztosítására és kezelésére szükséges költségek, különösen pedig a perügyelőnek ezennel 50 pfr-ban, a tömeggondoknak pedig 30 pfr ítéltetik meg”, majd a további osztályba sorolt követelések sorolta fel a ítélet.²³

Pontos adatot nem tudtam felkutatni arra vonatkozóan, hogy Szohár Pétert mikor kezdte alkalmazni Cegléd város tanácsa. Azt gondolom, hogy rendelkezhetett olyan tudással, intelligenciával, embertársai irányában tanúsított pozitív hozzáállással, és talán a csődeljárás során bemutatott bolti naplói, a korabeli törvényi előírás szerinti kereskedelmi könyvei alakszerű, precíz vezetése arra az elhatározásra juttatta a város döntéshozóit, hogy csődügye ellenére, foglalkoztassa.²⁴ Ezidőkből nem találtam olyan iratot, melyet ő írt, azonban későbbiekben az általa írott iratok egy iskolázott, szép írású, igényes küllemre adó, a kor elvárása-

inak megfelelő udvarias stílusban fogalmazó emberről alkotnak képet.

Szohár Péter biztos aláírása²⁵

Azt csak feltételezni lehet, hogy talán már 1848-ban alkalmazhatták segédbiztosként, mikoris a lotté-riaszedés is megszűnt, így végképp jövedelem nélkül maradt, és ekkor már bizony három apró gyermek ellátásáról kellett gondoskodnia. Arra vonatkozóan találtam utalást minisztertanácsi jegyzőkönyvekben, hogy 1848. április 6-án a lottószedők kérelmet intéztek a nádorhoz, melyet 1848. április 26-i minisztertanácsi ülésen megvitattak: *„A finanszminiszter bemutatja a Budapesti lotteria-szedők folyamodását, kik véginségre jutásukat panaszzák. S az előadott különös tekintetknél fogva a finanszminiszter a magyarországi lotteria-szedőket elkülönöztetvén, az alkalmazhatókat ahol lehet állomásra segíti...”*²⁶ Nem tudni, hogy a döntés mennyire vonatkozott Szohár Péterre is, de talán ezt is figyelembe véve bízhatta meg feladatokkal a városvezetés, mert az 1850. január 5-i tanácsülés jegyzőkönyvében arról a főbírói előterjesztésről olvashatunk, hogy az előfogati biztos hivatásban eddig volt három segédből kettőt bocsássonak el, mert már nincs rájuk szükség, és Szohár Péter urat segédképpen megállapított napi díja mellett tartassék meg, mert órá még szükség van.²⁷ Nyilván munkájával meg voltak elégedve, mert 1851. március 19-i tanácsülés jegyzőkönyvében viszont már azt rögzítették, szintén főszolgabírói rendelet alapján, hogy a megnövekedett feladatok minél hatékonyabb ellátása végett az akkori biztos a jegyzői hivatásban folytatja munkáját, és a biztos hivataltosságait az addigi segédbiztos Szohár Péter úr is kellően fogja teljesíteni, „eskü letétele mellett, rendes biztos fizetés-sel érintett biztos hivatálba ezennel beigtatja.”²⁸

Tekintettel arra, hogy komoly pénzüsszegek kezelése tartozott a feladatkörében, többek között szállás és előfogati pénzek, ezért a községi választmányi ülés 1852. február 7-én úgy döntött, hogy 200 pft biztosíték adására kötelezik. Részére viszonylag kis összeget állapítottak meg, mert – nyilván a kezelt érték arányában – az akkori adószedő urat tetemes összegű, 10000 pft, a városi kapitányt pedig 1000 pft biztosíték lekötésére kötelezték.²⁹

Szohár Péter hivatalának viselésekor talán a precíz titulusa a „városi biztos” megnevezés lehetett, azonban különféle iratokban hol elszállásolási biztosnak, szállás biztosnak, máskor előfogati biztosnak, vagy katonai biztosnak is nevezték, nyilván az adott iratban foglalt konkrét feladattól függően.

Azt remélhetjük, hogy a következő években anyagi helyzete a sok adósság ellenére is kezdett stabilizálódni, biztos munkáját teljes odaadással végezte. Ha Cegléd Mezőváros Tanácsának különféle irategyütteseiben kutatunk, akkor meglehetősen átfogó képet kapunk erről a pozícióról. A teljesség igénye nélkül jó néhány tennivaló, ami a feladatkörébe tartozott: különféle anyagbeszerzések (adókönyvek, egyéb kezelési nyomtatványok), melyekre Pestre kellett utazni; pénzeszláda, vasajtók, stb. vásárlása, szintén Pestről; városi ingóságok időnkénti leltározása; „marhas levelek” kiállítás a lovakhoz, ökrökhöz stb.; számadások a királyi katonaság részére kiszolgált „termesztmények” szállításáról és előfogatokról; közmunkák kezelése, összeírása például: Cegléd-től kezdve a nagyköri határig a kátyúk és kerékvágások kiegyenlítésére, és ahol szükséges az útnak egész terjedelmében tavasszal és ősszel leendő „megagyagolására”; cs. és kir. csendőrlaktanyába pokrócok beszerzése; toloncok szállítására előfogatok számadása; a város vagyontárgyaival való gazdálkodásról rendszeres számadás; kimutatások a kiszolgált előfogatokról, valamint az előfogati szolgálatot tett lakosokról, és járandóságaikról; marhasó felhasználásról számadás; szőlődézsma-váltságról számadás; katonai szállások nyilvántartása, katonaság beszállásolása során közös konyhákra és főzőedényekre tett ktg-kimutatás készítése.³⁰ Eseti feladatok is adódtak, például, 1866-ban 20 hadibeteget és sebesültet ápoltak Cegléden, ennek anyagi fedezete önkéntes felajánlásokból történt, melynek egybegyűjtésére, számadás vitelére, majd a kórházi kezelés megszűnte után az elszámolás bemutatására bizottságot hozott létre a tanács, melynek tagja volt Szohár Péter előfogati biztos.³¹

Az eddigiekből is látható, hogy a katonákkal kapcsolatos teendők jelentették a biztos munkakörének jelentős részét, de nem csak órá hárult sok feladat, hanem a helybeli lakosság számára is komoly tárgyi és anyagi teher nehezedett. 1867-ben az egyik tanácsülésen napirendi téma volt a helyben állomásozó katonaság részére közös konyhák állítása, ahol a katonaság

részére főztek. Helybeli lakosok engedték át konyháikat e célra, ezért részükre korábban havonként 2ft-ot határoztak meg kifizetni. Ez a kifizetés elmaradt, és az érintett lakosok zúgolódtak, és azzal fenyegetőztek, hogy a továbbiakban nem engedik át a konyhájukat. Ezért a tanácsülés úgy határozott, hogy Szohár Péter készítsen kimutatást, hogy kinél milyen régóta vannak katonai közös konyhák, hogy részükre az utalványozás megtörténhessen. Ezen az ülésen határoztak arról is, hogy ezen költséget, valamint a közös konyhákra szükséges főzőeszközök beszerzési árát kik térítsék meg. A döntés az volt, hogy „ezen költséget azon birtokosok fogják megtéríteni, kik egy vagy más ürügy alatt katonát nem tartanak, ilyenek pedig: a'berczeliek, akik Czegléden bírnak, a'tanyai lakosok és a'városba lakók közül azok, akik istállót nem tartván, ennél fogván beszállásolástól menten maradtak. Ezek jegyzékét szintén Szohár Péter elkészítendő, s további eljárás végett bemutatandja.”³² Még ez évben a szeptember 19-i ülésen újból napirenden volt e téma. A kimutatás elkészült, mely szerint összesen 342 ft 20 kr volt a végösszeg, amely a konyhát és főzőedényt biztosító lakosoknak járt. A tanácsülés úgy döntött, hogy ezt az összeget megemeli: „450 ft határoztatik, s a számvevőség utasittatik a kimutatásban foglalt egyénekre földbirtokuk arányában ezen összeget kivetni.”³³

Az átvonuló katonák elszállásolása többnyire magánházaknál történt. Időnként ez felfordulást is okozott, hiszen a katonák között akadtak renitensebbek is. Szohár Péter bátorságát és határozottságát igazolja a következő eset: Történt egy alkalommal, hogy kislánya a karjában csecsemő korú öccsével a házuk ajtajában ült, mikor is két tizedes katona haladt el előttük, és az egyik katona rájuk üvöltött. Ettől a gyermekek megijedtek, és a kislány a testvérével beszaladt az udvarra, a két katona pedig utánuk. A házban lévők halván a katonák hangoskodását, kifutottak, velük együtt Péter nevű felnőtt fia is, aki a katonáktól indulatos magaviseletük okát tudakolta. A katonák egyike a fiatalembert megütötte és bort követelt. Hiába szabadkoztak a házbéliek, hogy itt nincs kocsmá, itt a szállásbiztos lakik, azok továbbra is bort követeltek. Aztán az egyik katona igyekezett a társát rábírní arra, hogy távozzanak, és sikerült is elvonszolni. A házbéliek bementek a házba, de tartottak attól, hogy visszatérnek, ezért az ajtót bezárták. Jól sejtették, mert alig néhány perc múlva az egyik katona visszatért, út közben azonban egy mellet-

te elhaladó asszonyt minden ok nélkül tetteleg bántalmazott, mikor a biztos házához ért, kivont karddal a kezében nekiment az ajtónak és azt feszegette, mivel bemenni nem tudott, elment. Időközben Szohár Pétert értesítették az esetről, aki addigra a városi csendbiztossal, Huszár Istvánnal együtt a házhoz érkezett, majd a katonának nyomába eredtek. Nagy lármát hallottak, és odaérvén azt tapasztalták, hogy ugyanez a katona az egyik szomszéd lóháton haladó fiát az úton megtámadta és verte. Odaérkezvén a katona Szohár Pétert azonnal felismerve, rögtön meghunyászkodni látszott. Érkezésük szerencséjére is szolgált, mert az addigra összesereglett tömegtől így menekült meg. Ezután felszólították, hogy szállását mutassa meg, amit nem tagadott meg, de utcáról-utcára vezette őket, majd egyszer csak futásnak eredt. Mivel mindenütt a nyomában voltak, hirtelen megfordult, és kivont karddal a városi biztosra rontott, aki a támadást kikerülvén a katonát megfogta és kivette kezéből a kardot. Ezek után a katona kénytelen volt a szállására vezetni, és így jöttek rá, hogy a 428-as számú házban Jakab Andrásnál szállásol. Ezek után Szohár Péter a csendbiztossal az elvett kardot az 1. századbéli kezelő szakaszvezetőnek átadta.³⁴

Visszatérve szakmai tevékenységére, hivatali munkájára az alaposság a pontosság és a hozzáértés volt a jellemző. A városi tanácsülések jegyzőkönyveiben, a tanácski közgazgatási iratok mutatókönyvében és a biztos iratok között számtalan irat tanúskodik arról, hogy a különféle témákban összeállított kimutatásai, az azokra küldött észrevételekre adott megalapozott válaszai megállták helyüket, és a számadást úgy a megyei számvevő hivatal mint a ceglédi polgármesteri hivatal, elfogadta, illetve arról értesítette, hogy „*kielégítő felvilágosítást adott, nem forog fenn pedig jelen évi számadására nézve ollyas észrevétel melly számadót különösen terbelné, ezért minden további felelés terhe alól felmentve, s ez okbul néki e'Határozat kiadatott. Kecskemét, Augustus 4-én 1859. Pest Solt Megye Cs.kir. Számvevőségétől*”³⁵

Kiszámíthatóságát és megbízhatóságát tükrözte az is, hogy 1865-ben a tanácsülés úgy döntött a pénztárhelyiség egyik kulcsát Piros János főszámvevő, másik kulcsát Szohár Péter ellenőr, és harmadik kulcsát szintén pénztárelenőr Kis József őrizze.³⁶

Az 1872-es esztendő szakmai tevékenységében jelentős változást hozott számára. Május 25-i közgyű-

lés döntött a tisztviselők, kezelő személyzet és szolgák fizetése tárgyában. A teljes listából csak néhányat emelek ki: pl. a polgármester 1500 forint, rendőrkapitány 800, főjegyző 800, főszámvevő 700, alszámvevő 500, városi orvos 400, szállásbiztos 500, rendőrbiztos 450 plusz lótartás 150, három napidíjas esetében 1 ft napidíjat állapítottak meg.³⁷ E felsorolásból látható, hogy évi fizetése 500 forint volt. A június 13-i tisztújító közgyűlésen a városi testület valamennyi tisztségére új szavazást írtak ki. Főszámvevői állomásra két főt ajánlottak, Laczkovics Antalt és Szohár Pétert. A szavazáson 163 szavazatból Laczkovics úr 80 szavazatot, Szohár Péter pedig 83 szavazatot kapott, „minek folytán Szohár Péter megválasztott főszámvevőnek jelentetett ki.”³⁸ A későbbi közgyűlési jegyzőkönyveiből

megtudjuk, hogy beosztása és 700 ft-s számvevői fizetése mindvégig változatlan volt.

Hivatali munkáján kívül 1877-től felügyelő bizottsági tag volt a „Czeplédi Takarékpénztár Egyesületnél.”³⁹

Néhány szót érdemes említeni közéleti tevékenységéről. Nagyon kevés forrás maradt fenn arról, hogy az 1870-es években tagja volt a függetlenségi pártnak, sőt annak helyi szervezetének egyik vezetőségi tagjai is volt. Feltehetőleg rá is erősen hatottak Kossuth Lajos czeplédi beszédének szavai, a függetlenség gondolata, a szabadság eszméje, mi több, egyike volt azoknak, akik felvetették annak gondolatát, hogy a város képviselőjének Kossuth Lajost válasszák meg,⁴⁰ és egyike volt azoknak is, akik 1877. január 24-én Kossuth Lajoshoz ellátogattak.

Családi élet

Azt bizton állíthatom, hogy Szohár Péter és Hencz Rozália gyermekszerető, gondoskodó, példás szülők voltak, és Péter igyekezett a családjának biztosítani a megélhetés és iskoláztatás megfelelő feltételeit. Ha jól belegondolunk, ez nem is volt egyszerű történet, hiszen kilenc gyermek felnevelését, iskoláztatását, megfelelő ellátását kellett biztosítani. Aki családkutatással foglalkozik, az jól tudja, hogy még az 1800-as években is igen magas volt a gyermekhaladóság, és ha született is nyolc-tíz gyermek egy családban, jó esetben a fele érte meg a felnőttkort. A Szohár család rendkívüli volt, mert hét fiú és két leány megerőltette a felnőtt kort.

Első gyermek Ferdinánd Mátyás, 1843. február 8-án született.⁴¹ Róla nem sokat tudunk, azonban azt feltételezem, hogy különböző iratokban, kiadványokban szereplő Szohár Nándor vele azonos. Ez a Nándor a lakatos mesterséget tanulta ki, az Erzsébeti Gőzmalomban dolgozott,⁴² Budapesten élt a József körúton,⁴³ családja nem volt. 1909-ben kelt végrendeletében bizonyos pénzüsszeget hagyott Ferenc nevű testvérére.⁴⁴

Második gyermek Regina Karolina, 1844. szeptember 8-án született,⁴⁵ de ő fél éves korában, 1845. március 11-én meghalt.⁴⁶

Harmadik gyermek Karolina Regina, 1846. május 23-án született,⁴⁷ 1879-ben már Budapesten élt, anyakönyvi adatokból tudjuk, hogy a Józsefvárosban lakott

ez év július 6-án itt született fia: Gyula Károly,⁴⁸ róla több adat nem ismeretes.

Negyedik gyermek Péter, 1848. február 13-án született.⁴⁹ Ezt a derék fiatalembert kivételes rajz tehetséggel áldotta meg a sors, melyet szülei maximálisan támogattak és képzését igyekeztek ezen adottságának mind jobban történő kibontakoztatása irányába terelni. Erről találtam is egy írást a „Sürgöny”-ben: „.....Christiani Alajos ottani derék rajztanár tanodájában nyerte eddigi kiképeztetését, két czeplédi társával: a 15 éves Igó Gyulával s a 13 éves Szohár Péterrel együtt. E két utóbbi leendő művész - mert szép haladásuk alapos reményekre jogosít - Tiedge fényképész műtermében van jelenleg elfoglalva. Volt alkalmunk e szerény, de tehetséges fiuk néhány olajfestményét látni, s tekintve azt, hogy ők még csak két év óta gyakorolják magukat: bátran elmondhatni, miszerint e műveik korukhoz képest meglepők, s mind a rajzok szabatosságát, mind a színezést illetőleg tehetségről, igyekezetről tanúskodnak.”⁵⁰ Sajnos azonban Péternek nem sok időt szabott a sors, mert 22 évesen, 1870. május 24-én tüdőbajban meghalt.⁵¹

Ötödik gyermek Károly, 1850. május 29-én született,⁵² róla sincs több adat, mert őneki még rövidebb időt adott az élet, 19 évesen, 1869. november 29-én hagymázban hunyt el.⁵³

Hatodik gyermek Rozália, 1851. december 29-én született,⁵⁴ az ő élete Debrecenben folytatódott, eleinte varrónőként kereste kenyerét, majd férjhez ment egy Csucsai Antal nevű szatmári születési kalaposmesterhez, gyermekeik itt születtek.⁵⁵ Elhalálkozásának ideje nem ismert.

Hetedik gyermek Ferenc, 1855. október 4-én született,⁵⁶ szintén a lakatos mesterséget tanulta ki, 1881-ben nősült, felesége Kovács Erzsébet Sopron megyei vági illetőségű hölgy, Budapesten éltek. Ferenc 1921. február 2-án halt meg.⁵⁷ Népes családjáról és leszármazottairól írásom végén a genealógiai táblában olvashatunk.

Nyolcadik gyermek Lajos, 1857. október 21-én született.⁵⁸ Ő feltehetőleg édesapja nyomdokaiba lépett, szakképzettségét illetően nem áll rendelkezésünkre adat, azonban egy szűkszavú tanácsülési jegyzőkönyvből tudjuk, hogy 1876. novemberében már a Ceglédi Városi Tanács napidíjasként alkalmazta.⁵⁹ Sajnos azonban ő is fiatalon, 21-éves korában 1878. június 23-án meghalt tüdőbajban.⁶⁰

Kilencedik gyermek István, 1859. május 25-én született.⁶¹ Az ő életútjának jelentősebb állomásait végig követhetjük: 1892. októberében nevezték ki a deési járásbíróvá,⁶² majd a marosilyei járásbíróvá⁶³ először irnokként, segédtelekkönyvezetőként, 1914-ben telekkönyvvezetőként a besztercei törvényszéknél állt alkalmazásban,⁶⁴ 1923-ban nyugdíjazták, mint debreceni telekkönyvvezetőt.⁶⁵ Felesége Cservinka Mária, gyermekük nem volt. István 1926. február 5-én hunyt el Debrecenben.⁶⁶

Tizedik gyermek László, 1864. június 15-én született.⁶⁷ Kereskedőnek tanult, fiatal éveit Budapesten élte, a későbbiekről csak feltételezéseink vannak. Különböző kiadványokban szerepel Szohár László neve, aki bőrkereskedő,⁶⁸ majd korcsmáros Poroszlón,⁶⁹ de több adat híján csak feltételezhetjük, hogy róla van szó.

A gyermekek édesanyja sajnos viszonylag fiatalon, 42 éves korában, 1867. május 14-én meghalt.⁷⁰ Ha jól belegondolunk, igencsak küzdelmes élete volt, hiszen tizenkilenc éves korában férjhez ment, tíz gyermeknek adott életet. A meleg családi otthon biztosítása, a férj és a gyermekek számára a mindennapi teendők lelkiis-

meretes ellátása hamar felőrölte egészségét. Hatalmas úr maradt utána, és a gyász fájdalmán kívül hirtelen sok gond szakadt a családfőre, de igyekezett megbirkózni a feladattal. A kis Lacika még csak 3, Istvánka is csak 8 esztendő volt. Azt gondolom, hogy a nagyobb fiúk és a leányok nagy segítségére voltak. Sajnos azonban a kegyetlen sors a gyász éveit hozta el a Szohár család számára, mint láttuk a felsorolásból, két derék ifjú, Károly 1869-ben, az ifjú Péter 1870-ben meghalt. Sajnos meg kellett érnie azt is, hogy 1878-ban Lajos fiát is eltemesse. Egy szülő számára nincs kegyetlenebb dolog, mint mikor a gyermekét veszíti el. Szohár Péter erős egyéniséget igazolja, hogy mindeközben szakmai munkát töretlen lendülettel, hivatástudattal látta el, hisz olvashattuk, 1872-ben számvevőnek választották meg.

Idővel a fiúk szakmát tanultak, és bizony valamenyny gyermek – követve a családi hagyományt – más városban, Rozália és István Debrecenben, Ferdinánd, Ferenc, Karolina, majd László pedig az akkor igencsak fejlődésnek induló Budapesten folytatták életüket.

Szohár Péter újból megházasodott. Sajnos nem sikerült felkutatnom ennek idejét, mert ceglédi anyakönyvekben nincs erre adat. Egy Vasas Judit nevű hölgy volt a második asszony, ezt azonban csak hagyatéki iratokból és a ceglédi római katolikus halotti anyakönyv bejegyzéséből tudjuk, mely a következőket tartalmazza: 1879. október 24. Szohár Péter Vasas Judit férje, városi biztos, II-ik kerület 146.sz. alatti lakos 67 évesen meghalt, az elhalálkozás oka „csúsz”.⁷¹ Erről a Juditról azért néhány pontos adatot sikerült megtudni: 25 évvel volt fiatalabb, református volt, és elvált 1872-ben, férjzett nevén Szüle Jánosné. Tudjuk jól, az elválást különbözőképpen értékeli a katolikus egyház és a református egyház. Természetesen a katolikusoknál szóba sem jöhetett az esketés, a reformátusok azonban minden további nélkül bejegyezték az eredeti házassági adatnál, hogy az illetékes törvényszék kimondta a válást, újra házasodhatnak. Biztos, hogy a vonzalom mindkettőjükben megvolt, de Szohár Péter kellően ismert személyiség volt Cegléden, így talán nem vállalta be, hogy ebben a városban házasodjanak, nem akarta, hogy szóbeszéd tárgya legyen az esküvőjük, talán nagy felhajtást sem akartak, ezért azt gondolom, egy másik településen házasodhattak. Arra sem találtam adatot, hogy ebből a házasságból gyermek született volna,

Szohár Péter halála után a hagyatéki eljárás során keletkezett iratok azt erősítik meg, hogy nem született.

Most teszünk egy kis kitérőt, és ismerjünk meg egy ceglédi családot, amelyik mintegy százharminc éven keresztül őrizte és nagy tiszteletben tartotta azt a Kossuth-fotót, amelyet Kossuth Lajos Szohár Péternek dedikált. Reznák Erzsébetnek a ceglédi 100-as küldöttség turini látogatásáról írt könyvéből tudjuk, hogy e fotót Garas Kálmánné a Ceglédi Múzeumnak ajándékozta. Miként kerülhetett e családhoz a fotó? Nagyon egyszerű lehet a magyarázat. Garas Kálmánné Iványos Erzsébet nagypapája egy Vasas Lajos nevű ceglédi úriember, aki rendkívül féltőn óvta és nagy becsben tartotta a fotót. Vasas Lajoséknak több évtizeden keresztül juhtúró üzemük és város szerte elismert tejterméket árusító boltjuk volt Cegléden a Rákóczi út 34-36. szám alatt, „Vasas sajt, vaj, juhtúró” felirattal, amelyet egészen 1948-ig az államosításig üzemeltettek.⁷² Vasas Lajos szülei Vasas György és Pápista Zsuzsanna volt.⁷³ Vasas György egy népes családból származott, szüleinek Vasas Jánosnak és Krenák Juditnak tizenegy gyermeke született, és egyik húga volt a már említett Judit, aki 1842-ben született és akinek első férje Szüle János volt.⁷⁴ A már említett hagyatéki iratokból tudjuk, hogy Szohár Péter halálakor gyermekei többsége már biztosan nem Cegléden élt, de azt sem kizárt, hogy egyikük sem. Talán Judit maga sem tudta, hogy ezt a fotót melyik gyermeknek adja át. Nem tudjuk, hogy mennyire volt rendszeres kapcsolata velük, talán nem is ismerhette mindannyiukat. Bátyja, György lehetett az, aki a fénykép rendkívüli jelentőségét felismerte, így az ő gondjaira bízta, és az ő leszármazottjai őrizték féltőn.

Visszatérve Szohár Péter halálára, sajnos csak mutatókönyvi adat van arról,⁷⁵ hogy 1879. évi tanácsulésen megemlékeztek róla, azonban az utókor számára erről az évről jegyzőkönyvek nem maradtak fenn. Fennmaradt azonban Cegléd Város Árvaszékének iratai között a „Haláleset felvétel”-ről készült irat, valamint a hagyatéki leltár, melyből a családra, de leginkább anyagi helyzetére vonatkozóan pontos adatokat tudhatunk meg. Mindkét iratot a család részéről Róza leánya látta el kézjegyével.⁷⁶

Szohár Péter végrendeletet nem írt, az tudjuk, hogy feleségén, Vasas Juditon kívül négy nagykorú gyerme-

ket – Ferdinánd, Lina, Róza, Ferenc –, és két kiskorút – István és László – hagyott maga után, születendő gyermek nem volt. A szerény hagyatéki leltár ingóságokat (bútorokat, konyhai eszközöket, ruhaneműket, nagyobb képeket, rajzolt képeket, értékpapírokat) tartalmazott, melyek értéke 313 frt 40 kr volt, valamint fizetési kötelezettséget sorolt fel, melyek értéke 816 frt 40 kr volt. Ha figyelembe vesszük, hogy éves fizetése 700 frt volt, ami szép fizetésnek számított, akkor tudunk következtetni az összegek nagyságára. A fizetési kötelezettségek között jelentős összeget tett ki a temetési költség, közel 62 frt, de egyházadó tartozás is, megközelítőleg 52 frt, úgy gondolom ez utóbbi több éves elmaradás lehet. Figyelemre méltó összeg a gyógykezelésének költsége, mely 30 frt volt. A legnagyobb tartozást a ceglédi takarékpénztárnál kilenc rendbeli váltó értéke jelentette, amelynek összege 650 frt volt.⁷⁷

Cegléd Város Árvaszékének 1880. április 2-án tartott üléséről készült jelentésben az szerepel, hogy a hagyatéki leltárban foglalt ingóságok több rendbeli bírói foglalás folytán elérverezettek a tetemes tartozások miatt, hagyatékul semmi nem maradt, a „hagyatéki eljárást beszüntetik s az iratokat irattárba tétetni rendeltetnek. Aláíró Deli Béla árvaszéki ülnök.”⁷⁸

Bár komoly tartozás maradt utána, ezek további sorsáról nem tudtam adatot felkutatni. Feltehetőleg az árverezés során a tartozás jelentősen csökkenhetett, talán a hagyatéki leltárban szereplő képekért folyhatott be komolyabb összeg. Egyáltalán nem gondolom, hogy felelőtlenül költekezett volna. Ha belegondolunk abba, hogy milyen tényezők, események befolyásolták anyagi helyzetét, egyáltalán nem csodálkozunk ezen. Politikai és egyéb körülmények miatt kereskedései a kezdeti sikerek után ráfizetéssel működtek, csődbe jutott, majd biztos állás birtokában adósságait minden bizonnal rendezni tudta. Azonban kilenc gyermek felnevelése, iskoláztatása évtizedeken át, őszintén szólva, anyagilag rendkívül megterhelő. Igen szerényen élhettek, talán hónapról hónapra a havi fizetéséből, mert más bevétele nem volt, mellék foglalkozást nem végezhetett, hiszen erre meggyefőnöki tiltás volt.⁷⁹ Sajnos rendkívüli kiadások nehezítették anyagi helyzetüket, és itt gondolok a felesége és három nagy fia elvesztésére, a temetési költségek nagyon megterhelhették a család kasszáját. Újabb házépítésbe biztos, hogy már nem bonyolódott, mert a hagyatékból nincs említés ingatlanról.

Ő is részt vett a turini látogatáson. Az egyhetes utazás az 1870-es években sem volt pénztárca kímélő. Nem tehettem meg, hogy nem vesz részt, hiszen – mint említettem – egyik szószólója volt annak, hogy Kosuth Lajos legyen Cegléd Város képviselője, valamint hivatali beosztása is megkövetelte, hogy a küldöttség tagja legyen. Nem csoda, hogy ha az utolsó éveiben többször kényszerült arra, hogy fizetését előlegben kérje utalványoztatni. Kérését a tanácstestület mindig méltányolta.⁸⁰

Záró gondolatok

E rövid életrajzi írásomban igyekeztem bemutatni Szohár Péter ceglédi főszámvevő életét. Törekedtem a tények mind precízebb ismertetésére. Szerencsém volt, mert bár sajnos hiátusok vannak, így is sok irat maradt fenn Cegléd Város Tanácsának működéséről a vérvizataros 1848-as esztendőől kezdve a „boldog békeidőig”. Cegléd Város Tanácsának az érintett korszakban keletkezett mindazon irategyüttesét áttekintettem, melyben releváns adatokat reméltem (tanácsülési jegyzőkönyvek, összeírások, árvaszéki iratok, közigazgatási iratok, elnöki iratok, biztosi hivatali iratok), azonban minden igyekeztem ellenére biztos, hogy még ezeken túl is létezhetnek olyan iratok, melyekben érdemi adat található, ezért nem állítom azt, hogy írásom minden igényt kielégít. Elkerülhetetlen azonban, hogy irat, információ hiányában az ember nem vonjon le következtetéseket. Ezek esetében is szorítkoztam a tárgyilagosságra.

Elmondhatjuk, hogy Szohár Péter egy Csehországból ideszármazott, egyszerű takács ember szorgalmas fiaként Sopronnyékről elindult, képezte magát, majd Cegléden megtalálva élete boldogulását, egy szép, felfelé ívelő pályát futott be. Hivatali munkáját precízen, tisztességesen, tudásának legjavát adva végezte. Magánélete nem volt mentes a nehézségektől, azonban példás családapaként, gyermekei testi és szellemi fejlődését szem előtt tartva nevelte őket, szerény, de talán nélkülözésektől mentes gyermekkort biztosítva számukra. Valamennyiükből tisztességes, becsületes felnőtt vált. Küzdelmes élete, hivatástudata, családszeretete példát mutathat számunkra.

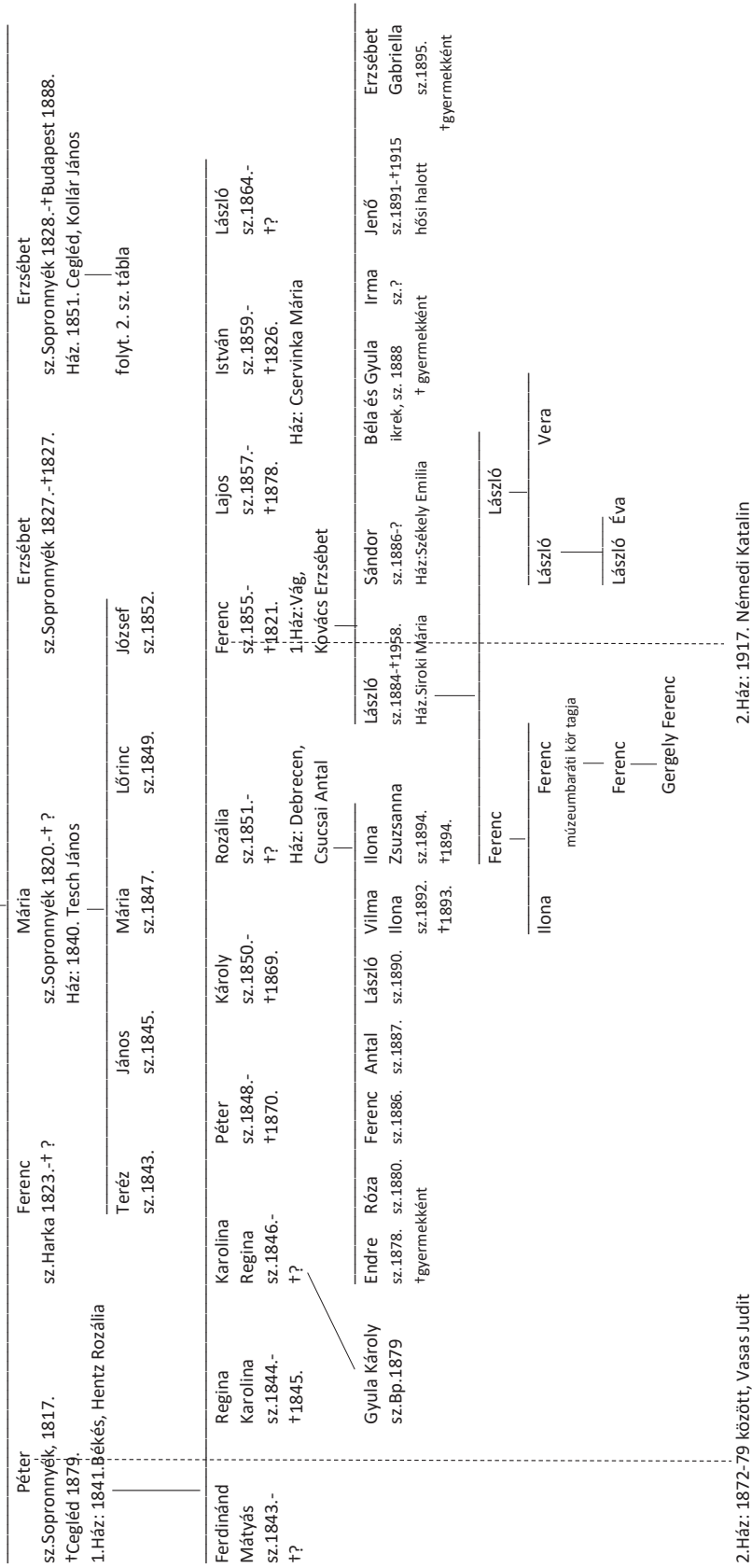
Pontos születési adata birtokában tudjuk, hogy 62 éves⁸¹ korában halt meg, bár az akkori szemlélet szerint már nem számított fiatalnak, de még élete teljében volt, várhatott volna rá pár boldog esztendő. Nem tudjuk, hogy betegségével mióta küzdött, a mai világban nehezen elképzelhető, hogy egy reumatikus betegségben valaki meghaljon, de bizony a XIX. század második felében megfelelő gyógyszerek hiányában, és a betegségével együtt járó nagy fájdalom miatti mozdulatlanság következtében fellépő szövődmények okozhatták korai halálát, amely biztos, hogy váratlanul érte a családot.

Néhány megjegyzés a következő oldalakhoz: A genealógiai táblákban olvasható, de a szöveges részben nem említett születési, házassági és halálozási adatok egy részét a Magyar Nemzeti Levéltár Felekezeti anyakönyvi gyűjteményében kutattam fel, Szohár Péter Ferenc nevű fiával és leszármazottjaival kapcsolatos adatokat egyik ükunokájától, Szohár Ferencről a múzeumbaráti kör tagjától kaptam, Szohár Erzsébet Mária nevű leányának leszármazottaira vonatkozó – általam nem ismert – adatok családi elbeszélésből származnak. Egy leszármazási tábla sohasem lehet teljes, hiszen távoli rokonokról már nincs információnk, személyes adataik kiderítése több éves kutatómunkát igényelne, így nem tudunk semmit Szohár Péter leányainak és Mária nevű húgának leszármazottairól, és ugyanígy nincs adatunk Szohár Erzsébet Dániel nevű fiának utódairól sem. Ma élő leszármazottak estében adatvédelmi szempontból csak a keresztnévet írtam.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani Reznák Erzsébetnek tanácsaiért és a bátorításért e művem megírásához, valamint Varga Ildikónak a Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Osztálya vezetőjének az anyaggyűjtésem során nyújtott segítségéért, különösen a hagyatéki iratok felkutatásában végzett kutató munkájáért.

2019. szeptember

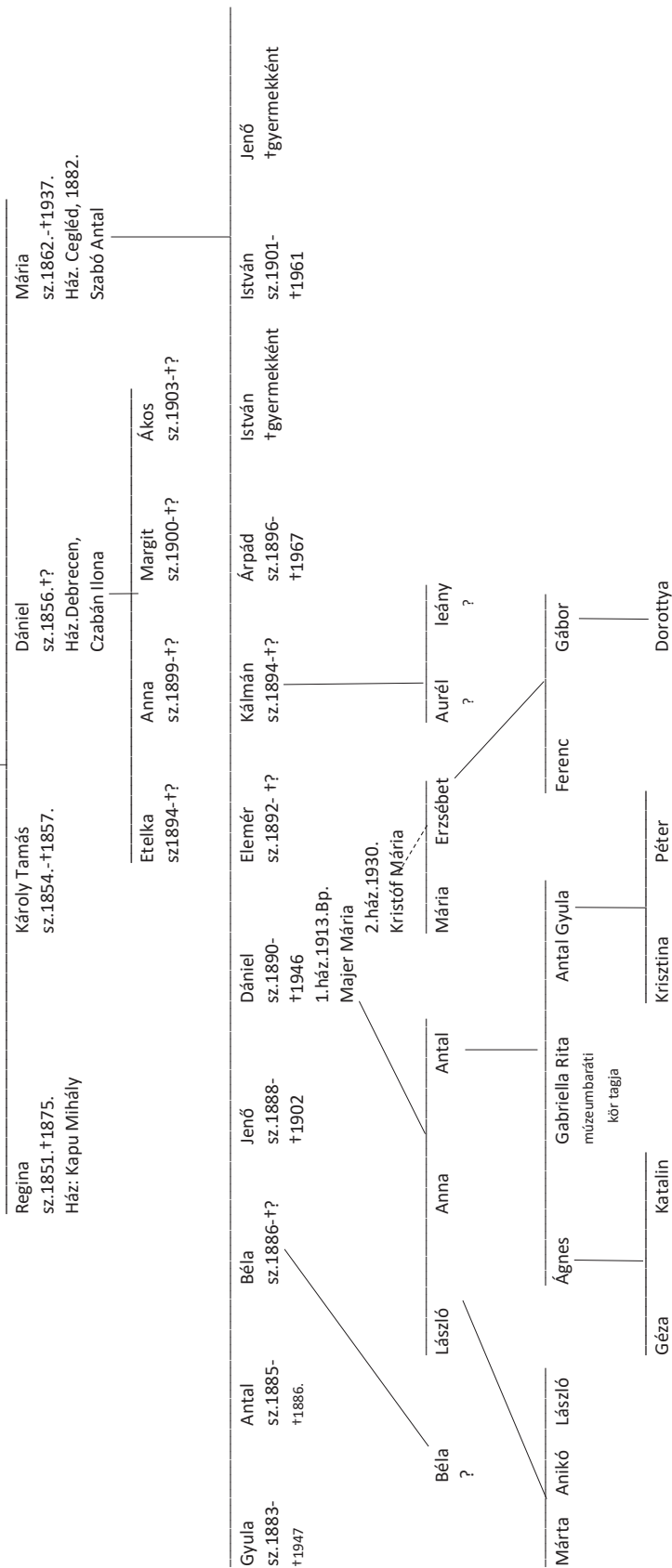
1.sz. tábla

Caroli Zohár
(Csehoszág)Franciscus Szohár - Theresa Schober
Ház: 1817.Sopronnyék

2.Ház: 1872-79 között, Vásas Judit

2.Ház: 1917. Némedi Katalin

Szohár Erzsébet
sz.Sopronnyék 1828.-†Budapest 1888.
Ház. 1851. Cegléd, Kollár János

Jegyzetek

- 1 Arcanum Digitális Tudománytár (ADT), Vasárnapi Ujság – 1877 Lapszámok 7. szám / 1877-02-18., https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/VasarnapiUjsag_1877
- 2 Ausztria, Pfarre Neckenmarkt (Sopronnyék) születési anyakönyvek, 1817. 335. oldal. E plébánián őrzött házassági anyakönyvben a szülők 1817. augusztus 11-ei házassági bejegyzéséből arra lehet következtetni, hogy Franciscus Zohár Csehországból, Schedovitz (Schedowitz, Strezivojice) nevű településről származik.
- 3 Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Anyakönyvi gyűjtemény, X 5274, Békés, rk. házassági anyakönyvek, HU_MNL_OL_A3225_0243.jpg.
- 4 MNL Anyakönyvi gyűjtemény, X 6129, Sopronnyék, rk. halotti anyakönyvek, HU_MNL_OL_A4365_0104.jpg.
- 5 MNL Anyakönyvi gyűjtemény, X 6129, Sopronnyék, rk. halotti anyakönyvek, HU_MNL_OL_A4368_0168.jpg.
- 6 MNL Hungaricana, **F. Kiss Erzsébet**: Az 1848–1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 15. Budapest, 1989) Jegyzetek, 1848.árp.16. 9. pont. 101. oldal https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLkiadv2_15/?pg=102&layout=s
- 7 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, Pest Megyei Levéltár (PML), Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 1. cím, 1848. április 15-én tartott Tanács Gyűlés (171-172. oldal) jegyzőkönyve 147. sz. tétel; 1848. április 29-én tartott Tanács Gyűlés (175-176. old.) 162. sz. tétel.
- 8 MNL 27835. mikrofilm, X 449, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V. 1.a) Jegyzőkönyvek (1697-1848) 17. cím, 1848. május 6-án tartott Tanács Gyűlés (109. oldal) jegyzőkönyve 165. sz. tétel;
- 9 Dr. Danyi Pál Ártörténet.hu, Pénzérték index 1754.től napjainkig, <https://www.artortenet.hu/index.php/paritasok/item/191-penzertek-index-1754-ig>
- 10 Cegléd története, szerkesztette Ikvai Nándor, kiadta a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1982. IV. A kapitalizmus kora, I. Ceglédiak az 1848-49-es polgári forradalomban és szabadságharcban 192. oldal
- 11 MNL PML Nagykőrösi Osztály (NKO) Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai, Dicalis összeírások 1835-1848. között (V.4.a) 1842-43. évi II. Tized, 23. sor.
- 12 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868) 2. cím, 1848. szeptember 9-én tartott Tanács Gyűlés (199. oldal) jegyzőkönyve 274. sz. tétel;
- 13 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868) 2. cím, 1848. szeptember 9-én tartott Tanács Gyűlés (203. oldal) jegyzőkönyve 274. sz. tétel;
- 14 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 2. cím, 1848. október 9-én tartott Közgyűlés (258. oldal) jegyzőkönyve 325.sz. tétel;
- 15 ADT, Közlöny, 1848. október (113-143. szám)1848-10-01 / 113. szám, 580. oldal, Hivatalos hirdetések, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Kozlony_1848_10/
- 16 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 2. cím, 1848.október 28-án tartott Tanács Gyűlés jegyzőkönyve 338.sz. tétel;
- 17 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 2. cím, 1849. december 16-án tartott Tanács Gyűlés (223. oldal) jegyzőkönyve 389. sz. tétel;
- 18 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) Tanácsülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 2. cím, 1849. november 24-én tartott Tanácsülés (440. oldal) jegyzőkönyve 212.sz. tétel;
- 19 MNL 27835. mikrofilm, X 449, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.1.a), Jegyzőkönyvek (1697-1848), 17. cím, 1850.január 7-én tartott Tanácsülés (163. oldal) jegyzőkönyve 282.sz. tétel;
- 20 OSZK, Honismeret, 15 évf. 3. szám, (1987.) Hagyomány/Hidvégi Lajos : Cegléd 1849-ben 9-13 [223.37 kB - PDF] https://epa.oszk.hu/03000/03018/00074/pdf/EPA03018_honismeret_1987_03_009-013

- 21 Cegléd története, szerkesztette Ikvai Nándor, kiadta a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága, Szentendre, 1982. IV. A kapitalizmus kora, I. Ceglédiek az 1848-49-es polgári forradalomban és szabadságharcban 191-192. oldal
- 22 MNL 27843. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 5. cím, 1850. október 26-án tartott Tanácsülés (112. oldal) jegyzőkönyve 841. sz.
tétel;
- 23 MNL 27843. mikrofilm, X 8534 PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 5. cím 1852. március 5-én tartott Tanácsülés (178. oldal) jegyzőkönyve 172. sz. tétel;
- 24 Az 1723. évi LIII. törvénycikk rendelkezik a könyvkivonati per rendjéről, valamint arról, hogy miként kelljen az ed-
digelé keletkezett adósságok iránt a kereskedőknek eljárni? E törvénycikk 1 §. a következőképpen fogalmaz: „Ézert
jövöre nézve rendelik: hogy a kereskedők és kalmárok összesen és egyenként, rendesen és alakszerűen vezetett keres-
kedelmi könyveket tartsanak, melyekbe hitelezéseiket s tartozásaikat pontosan bevezessék;” Corpus Juris Hungarici
- 1723. évi LIII. törvénycikk, Netjogtár, [https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=72300053.TV&targetdate=&printTit-
le=1723.+%C3%A9vi+LIII.+%C3%B6rv%C3%A9ncikk&referer=1000ev](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=72300053.TV&targetdate=&printTit-
le=1723.+%C3%A9vi+LIII.+%C3%B6rv%C3%A9ncikk&referer=1000ev)
- 25 MNL PML NKO Cegléd Mezőváros Tanácsának Iratai, Biztosi Hivatal iratai 1858-1863. (V.45-a.), 1860. április 11-
én kelt levélen szereplő aláírás
- 26 MNL Hungaricana Forráskiadványok, F. Kiss Erzsébet: Az 1848-49. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek (MOL
kiadvány II. Forráskiadványok 15. Bp. 1989. 39. oldal, [https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLki-
adv2_15/?query=lott%C3%A9ria-szed%C5%91k&pg=40&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_MOLki-
adv2_15/?query=lott%C3%A9ria-szed%C5%91k&pg=40&layout=s)
- 27 MNL 27842. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 2. cím 1850. január 5-én tartott Tanácsülés jegyzőkönyve 450. oldal 266. sz. tétel;
- 28 MNL 27843. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1848-1868), 5. cím 1851. március 19-én tartott Tanács Gyűlés 189. oldal jegyzőkönyve, 214. sz.
tétel;
- 29 MNL 27845. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1851-1866), 2. cím, 1852. február 7-én tartott Községválasztmányi ülés jegyzőkönyve, 24. oldal 7.
sz. tétel;
- 30 A feladatköröket a következő irategyüttesekből gyűjtöttem ki: MNL PML NKO (V-45/a.) Cegléd Város Biztosi
Hivatalának iratai 1858-1863, Közigazgatási mutatókönyv (V.42/c.); MNL PML Cegléd Város Tanácsüléseinek jegy-
zőkönyvei (V.42.): 1855. augusztus 30-ai ülés, 27843. mikrofilm; 1868. július 13-ai ülés 27845. mikrofilm; MNL PML
NKO Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.): 1867. évi tanácsülések: szept. 19., 37. oldal, 1686. tétel, 1651.sz.
tétel; okt. 10. 39. oldal, 1832. sz. tétel,
- 31 MNL 27845. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1851-1866), 15. cím, 1866. augusztus 2-án tartott Közigazgatási tanácsülés, oldalszám nélkül 88.
sz. tétel;
- 32 MNL PML NKO Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) 1867. július 2-i tanácsülés, 8-9. oldal, 7. sz. tétel
- 33 MNL PML NKO Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.) 1867.szeptember 19-i tanácsülés, 1651. sz. tétel
- 34 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, Közigazgatási iratok,(V.42.c.), 1865. évi 1582. sz. irat.
- 35 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, (V-45/a.), Cegléd Város Biztosi Hivatalának iratai 1858-1863,
8861.sz. irat
- 36 MNL 27845. mikrofilm, X 8534, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács-
ülési jegyzőkönyvek (1851-1866), 14. cím, 1865.november 20-án tartott Tanács Gyűlés jkv. oldalszám nélkül 158. sz.
tétel;
- 37 MNL 27849. mikrofilm, X 8536, PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács
és közgyűlési jegyzőkönyvek (1867-1885), 6. cím, 1872. május 25-én folytatólag tartott közgyűlés jkv. 78. oldal, 982.sz.
tétel;
- 38 MNL 27849. mikrofilm, X 8536. PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.42.), Tanács
és közgyűlési jegyzőkönyvek (1867-1885), 6. cím, 1872.június 13-án tartott tisztújító közgyűlés jkv. 101.oldal

- 39 ADT, Magyar Compass 5. (1877)II. Takarékpénztárak, [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarCompass_1877/?query="Szohár Péter"&pg=169&layout=s](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarCompass_1877/?query=), Magyar Compass 7. (1879) II. Takarékpénztárak, [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarCompass_1879/?query="Szohár Péter"&pg=181&layout=s](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarCompass_1879/?query=)
- 40 A czeplédi százasküldöttség Kossuth Lajosnál Baracconeban, Olaszországban, Bp. 1877. Ballagi, 195., 5. oldal. https://en.mandadb.hu/common/file-servlet/document/954097/default/doc_url/BALL_000195_007.pdf
- 41 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5047_0654. jpg.
- 42 ADT, Népszava 1881.11-30-ai szám, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Nepszava_1881/?query=%22szoh%C3%A1r%20n%C3%A1ndor*&pg=177&layout=s
- 43 ADT, Budapesti Czim- és Lakásjegyzék, 1907-1908 (19. évfolyam) 8. rész 832. oldal, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/BPLAKCIMJEGYZEK_19_1907/?query=%22szoh%C3%A1r%20n%C3%A1ndor*&pg=897&layout=s
- 44 MNL Hungaricana, Levéltári iratgyűjtemények, Kihirdetett végrendeletek: HU BFL-VII.11.d. 1909-1400. [https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Vegrendeletek/5502/?list=eyJxdWVyeSI6ICJJEQj0oVkhVHUkVOREVMRVRVRFSyQifQ](https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Vegrendeletek/5502/?list=eyJxdWVyeSI6ICJJEQj0oVkhVHUkVOREVMRVRFSyQifQ)
- 45 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5047_0679. jpg.
- 46 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5052_0363. jpg.
- 47 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0029. jpg.
- 48 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 2018, Bp.Józsefvárosi rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A0235_0395. jpg.
- 49 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0056. jpg.
- 50 ADT, Sürögöny, 1862. október (2. évfolyam, 225-251. szám)1862-10-30 / 250. szám, „Napi újdonságok” rovat, [https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Surgony_1862_10/?query="Szohár Péter"&pg=101&layout=s](https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Surgony_1862_10/?query=)
- 51 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5053_0022. jpg.
- 52 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0099. jpg.
- 53 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5053_0017. jpg.
- 54 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0123. jpg.
- 55 Familysearch.org adatbázis
- 56 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0234. jpg.
- 57 Magyar Családtörténet-Kutató Egyesület www.macse.hu/databases/deaths/deaths.aspx, Familysearch.org. adatbázis www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L94V-3H8F?i=429&cc=1452460
- 58 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0303. jpg.
- 59 MNL 27852. mikrofilm, X 8536. PML, Cegléd Város Levéltára, Cegléd Mezőváros Tanácsának iratai (V.71/a.) Tanács és közgyűlési jegyzőkönyvek (1867-1885), 10. cím, 1876. december 2-án tartott tanácsülés, oldalszám nélkül, 7611. sz. tétel
- 60 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5053_0284. jpg.
- 61 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0361. jpg.
- 62 ADT, Igazságügyi Közlöny, 1896 (5. évfolyam)1896-02-20 / 2. szám https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Igazsagugyi_Kozlony_1896/?query=Szoh%C3%A1r%20de%C3%A9si&pg=298&layout=s
- 63 ADT, Igazságügyi Közlöny, 1901 (10. évfolyam)1901-12-27 / 12. szám, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Igazsagugyi_Kozlony_1901/?query=%22szoh%C3%A1r%20istv%C3%A1n%22&pg=630&layout=s
- 64 ADT, Igazságügyi Közlöny, 1914 (23. évfolyam)1914-02-26 / 2. szám, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Igazsagugyi_Kozlony_1914/?query=%22szoh%C3%A1r%20istv%C3%A1n%22&pg=329&layout=s
- 65 ADT, Igazságügyi Közlöny, 1923 (32. évfolyam)1923-11-30 / 11. szám, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Igazsagugyi_Kozlony_1923/?query=%22szoh%C3%A1r%20istv%C3%A1n%22&pg=576&layout=s
- 66 FamilySearch, Debreczen civil registration 1926. 004894388. filmszám, Image 35. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:33S7-95PJ-ZY1?i=34&cc=1452460&cat=1926617>
- 67 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A5048_0495. jpg.
- 68 ADT, Bőripar, 1904 (11. évfolyam, 1-36. szám)1904-04-15 / 11. szám, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/BME_Boripar_1904/?query=Szoh%C3%A1r%20b%C5%91rkeresked%C5%91&pg=172&layout=s

- 69 MNL Hungaricana, Magyarország kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági címtára (Budapest, 1924)B. Címjegyzék Magyarország helységnevtára Vidék P, https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_27_024/?query=-Szoh%C3%A1r%20Poroszl%C3%B3&pg=1252&layout=s
- 70 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5052_0693. jpg.
- 71 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 6564, Cegléd rk. halotti anyakönyv, HU_MNL_OL_A5053_0366. jpg.
- 72 Vasas Lajossal kapcsolatos adatok unokájától Garas Kálmántól és dédunokájától Garas Pétertől származnak.
- 73 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 2231, Cegléd ref. születési anyakönyv, HU_MNL_OL_A636_0625. jpg.
- 74 MNL Anyakönyvi gyűjtemény X 2231, Cegléd ref. házassági anyakönyv, HU_MNL_OL_A637_0668. jpg. A házasság 1858. november 26-án volt, 1872.július 16-án elváltak.
- 75 MNL 27846. filmszám, X 8536, PML. Cegléd Város Tanácsának iratai, Mutató 1867-1885, 1. cím, „Sz” 1879. Szohár Péter elhalálása 257. tétel.
- 76 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, Cegléd Város Árvaszékének iratai, (V.74-b.), III.167/1894. 1179. számú irat.
- 77 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, Cegléd Város Árvaszékének iratai, (V.74-b.), III.167/1894. 1179. számú irat melléklete
- 78 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, Cegléd Város Árvaszékének iratai, (V.74-b.), III.167/1894. 1179. számú irat.
- 79 MNL PML NKO Cegléd Város Tanácsának iratai, Elnöki iratok 1852-1860. (V.42-b.), 103/1858. sz irat. (Cs.K.megyefőnök 1438/el. sz. kibocsájtánya),
- 80 MNL X 8536, PML Cegléd Város Tanácsának irati, Tanácsülési jegyzőkönyvek, 1875-1879 évi jegyzőkönyvek, illetve mutatók. 27853., 27854. sz. filmek,
- 81 Szükségesnek tartom megjegyezni, hogy bár a halotti bejegyzés szerint 67 éves korában halt meg, egyáltalán nem szokatlan, hogy a pontos életkort a család nem tudta. Családkutatás során azt tapasztalhatjuk, hogy a házasságkötéskor, vagy elhaláláskor bediktált életkor az esetek döntő többségében nem egyezik a születési adattal. A gyermekek születését a családi bibliába ugyan feljegyezték, de ezt a bibliát, ha nem semmisült meg időközben, csak egy gyermek tudta örökölni, a többi meg már csak elbeszélésből tudhatta, ha egyáltalán beszéltek róla, mert nem volt szokás a születésnapokról megemlékezni.

DR. KÜRTI GYÖRGY

Trianon hatása a Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth Főgimnáziumra

Az 1920-as naptári év nagyon sok szomorú változást hozott a magyarság életében. 1920. június 4-én írták alá azt a békediktátumot, amelyet az I. világháború után a győztes hatalmak Magyarországra erőltettek. Ez az ún. trianoni béke, amelynek következtében az ország területe kétharmaddal csökkent, a magyar nyelvű lakosságból pedig közel 3,5 millióan határon kívülre kerültek. Trianon gazdasági kára is óriási volt, hiszen a nyersanyag nagy része a határon túl maradt, így a hazai feldolgozóipar nyersanyaghiányban szenvedett. A monarchián belül kialakult belső piaci rendszer összeomlott. Az új határok meghúzásával a XIX. század második felében kialakított pókhálós szerkezetű vasúthálózatunk több központja a szomszédos országba került.

E kiadványban nem az országos problémákat, hanem a helyi, ezen belül is a gimnáziumot érintő történéseket mutatom be. Azt kívánom érzékeltetni kívánom, hogy mit jelentett egy intézmény életén belül a békediktátum.

A Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium 1899-ben létesült¹, ekkor indult el az első évfolyamon a tanítás. A gimnázium épülete 1903-ban készült el.

Ebben az épületben található az iskola irattára, amely – szinte hihetetlen módon – valamennyi keletkezett iratot máig tartalmazza, kivéve azokat, melyek selejtezésre kerültek. Mindez azért is „hihetetlen”, mert az irattárnak is helyt adó épületet 1919-ben több hónapon át román katonák szállták meg, 1944 és 1946 között pedig hadikórházként működött.

A tanulmány elkészítéséhez döntően a gimnáziumi Értesítőket² és az irattár anyagát használtam fel. Az irattáron belül, a jelen írás kidolgozása szempontjából a legfontosabb dokumentum a tanárok adatait tartalmazó az ún. Tanári Törzskönyv³.

Az iskola épülete 2020-ban

1. Személyi feltételek alakulása

1.1. Személyi változások 1899 és 1931 között

Az 1. sz. táblázat jól mutatja, hogy a tantestület létszáma a felvett osztályok számának növekedésével arányosan emelkedett. Az is kiolvasható a táblázatból, hogy minden tanévben jöttek új tanárok, de a régebbiek közül el is mentek. Viszonylag folyamatosan volt tanárváltás. A tanárok száma a háborús időben is alig változott. A tantestület létszáma 1918 őszéig általában 21-23 fő volt.

1.sz. táblázat: Statisztikai adatok az 1899-1931 között évekről

tanév	kinevezett tanár (fő)	távozott tanár (fő)	a tantestület létszáma (fő)	óraadók száma (fő)	osztályok száma	tanulói létszám magántanulóval együtt (fő)
1899/00	3	1	3	4	2	92
1900/01	3	-	5	4	3	130
1901/02	1	2	6	4	4	171
1902/03	6	1	11	5	5	191
1903/04	3	1	12	4	6	219
1904/05	2	1	12	4	7	238
1905/06	4	1	15	4	8	258
1906/07	2	-	16	5	9	278
1907/08	2	2	17	8	9	319
1908/09	3	1	17	8	9	337
1909/10	5	4	18	6	10	373
1910/11	2	2	18	6	10	370
1911/12	2	1	20	5	10	370
1912/13	5	2	20	6	10	358
1913/14	2	3	20	5	10	389
1914/15	4	2	21	4	11	488
1915/16	-	1	21	4	11	462
1916/17	2	1	21	5	11	417
1917/18	2	1	23	6	11	455
1918/19	3	6	53	6	12	540
1919/20	24	4			12	509
1920/21	11	14	23	5	11	507
1921/22	1	5	23	5	11	501
1922/23	2	5	22	5	11	499
1923/24	-	2	23	4	11	520
1924/25	3	3	24	4	12	543
1925/26	-	-	24	4	12	537
1926/27	-	-	24	4	12	514
1927/28	2	2	25	4	12	98
1928/29	2	2	24	3	12	440
1929/30	2	1	24	4	12	393
1930/31	-	-	23	3	12	396

Három tanévben 1918/19, 1919/20, 1920/21 38 tanár érkezett és ugyanakkor 24 el is ment. Az összevont értesítő (1918/19 és 1919/20-as tan évekről) 53 kinevezett tanár nevét sorolta fel.

53 tanár egyidejű, gimnáziumon belüli foglalkoztatása lehetetlen volt, hiszen ezekben a tanévekben is 11-12 osztály járt az iskolába.

Az 1919/1920-as tanév tanévnyitó értekezletét 1919. szeptember 9-én a Surányi Hadiárva Otthonban⁴ tartották, amelyen 19 tanár vett részt. A jegyzőkönyvből kiderült, hogy miért ilyen kevés tanár jelent meg a nyitó értekezleten. A távollévők számát és okát az alábbi táblázat mutatja:

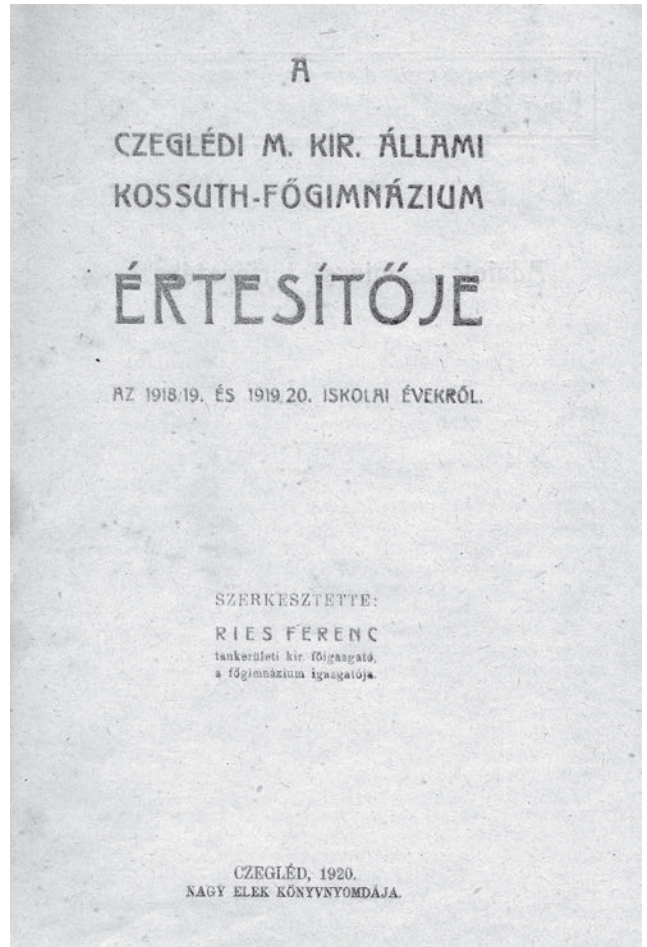
az abonyi és az albert-irszai tanfolyamon letartóztatott kommunista agitátor	10 fő
igazoló bizottság ⁵ által kifogásolt románok által internáltak vörös katona közlekedési okok miatt akadályozott állást változtatott	4 fő
spanyol náthában meghalt nyugdíjba ment	5 fő
románokat „kiszolgálta”	4 fő
	2 fő
	3 fő
	2 fő
	1 fő
	2 fő

Ezen kívül még 9 tanár nevét említette, akik nagyon rövid ideig voltak itt, vagy nem is foglalták el állomáshelyüket.

A tanév folyamán nagyon nagy változások történtek.

A diákok naponta való bejárásának bizonytalansága⁶ és

a menekült tanárok valamint a pályakezdő tanárok elhelyezése miatt Abonyban⁷ és Albertirsán⁸ ún. előkészítő tanfolyamot indítottak, ahol 10 tanárt foglalkoztattak. (Farkasfalvi Kornél, Hommer László, Máté Károly, Szemerey Gergely, dr. Benkovich István, Biczó Ferenc, Hárs János, Dénes Ödön, Jankovits János, Tittel Lajos.) Mivel a tanfolyam felügyeletét a ceglédi gimnáziumra bízták, így e 10 tanár neve is szerepelt az 53 név között.

Az összevont értesítő borító lapja

" A nehéz megélhetési viszonyokat figyelembe véve Abonyban a ceglédi áll.főgimnázium felügyelete alatt a folyó 1919/20 tanévre az ottlelvő 25-30 tanuló részére gimnáziumi előkészítő tanfolyamot engedélyezek.

Részlet az Abonyban megalakuló tanfolyam engedélyezéséről⁹

" Alberti-Irsán és a szomszédos községekben / Czeplédberczel, Pilis és Monor / lakó középiskolai tanulók szüleinek és a ceglédi áll.főgimnázium igazgatójának kérelmére Alberti-Irsán 45-I-VII.oszt. tanuló részére a f.é.1919/20 tanévre gimnáziumi előkészítő tanfolyamot engedélyezek.

Részlet az Albert-Irsán megalakuló tanfolyam engedélyezéséről¹⁰

Az 53 fő között szerepeltek azok a tanárok is, akik csak a tanév egy részében tanítottak, itt volt állásuk, de valamilyen ok miatt a feladatukat nem tudták ellátni. „Dr. Braun Soma, Heim Ádám, Miklóssy Sándor, Szilágyi Adolf mint kommunista agitátorok le vannak tartóztatva és a Vall. és Közokt. Min. 103 265/1919. számú rendelete alapján ez idő alatt szabadságoltaknak tekinthetők. Úgy szintén szabadságoltattak a fenti minisztériumi rendelet értelmében Balázs Andor, Esztergályos Ágoston, Gerece Ambrus, Peternell Károly és Spangel Rezső mint akiknek a kommunizmus idejében tanúsított magatartását az Igazoló Bizottság nem találta kifogástalannak.”

... több folytathassák itteni működésükben. - Dr. Braun Soma, Heim Ádám, Miklóssy Sándor, Szilágyi Adolf mint kommunista agitátorok le vannak tartóztatva és a Vall. és Közokt. Min. 103 265. számú rendelete alapján ez idő ¹⁹¹⁹ alatt szabadságoltaknak tekinthetők. - Úgy szintén szabadságoltattak a fenti Min. miniszeri rendelet értelmében Balázs Andor, Esztergályos Ágoston, Gerece Ambrus, Peternell Károly és Spangel Rezső, mint akiknek a kommunizmus alatt idejében tanúsított magatartását az Igazoló Bizottság nem találta kifogástalannak.

Részlet az 1919. szeptember 9-én megtartott értekezlet jegyzőkönyvéből.¹¹

Az 1919. szeptember 9-én megtartott tantestületi alakuló értekezleten mindösszesen 19 tanár vett részt. „... Dobó Zoltán, Mayer Péter és dr. Opperl Jenő mint vörös katonákat internálták a románok. Úgy szintén a megszálló román csapatok internálták a húsvétkor a Mezőberényben szabadságon lévő Velker Jánost¹², mint volt tartalékos tisztest is. Irányi István a katona köteles korban lévők utazásának beszüntetése folytán a Dunántúlon rekedt. Dr. Szarka Gyula ez idő szerint Vácson van, ahonnan nem jöhet ide, mert az itteni román hatóságok a vöröshadseregben volt tiszteket internálják tekintet nélkül arra, hogy hogyan kerültek a vöröshadsereg kötelékébe...”¹³

Ugyanebben a jegyzőkönyvben az igazgató nagy szeretettel köszöntötte az ún. „menekült” tanárokat.: „... A tanári testület új tagjai Cserghő Mihály és a cseh-szlovákok által kiutasított Miklósy Ferenc, Paulovics István és Tittel Lajos. Az elnöklő igazgató a tanári testület nevében is a legmelegebb rokonérzésnek ad kifejezést a kiutasított kollegákkal szemben, közéjük számítva dr. Simon Lászlót is, aki már április hónapban volt kénytelen hasonló körülmények között elhagyni a csehek által megszállt területet és biztosítja egyúttal őket, hogy a tanári testület minden tagja a legnagyobb készséggel lesz segítségükre súlyos helyzetükben.”

1919. november 10-én készült egy újabb tantárgyfelosztási tervezet, ahol még mindig csak 19 tanárt tudtak beosztani tanításra.

Tantárgyfelosztás 1919. nov. 17-től kezdve.
(Tervezet)

Andrácz Pál (lat. gr.):	VIII 1, 2, 3, 4, VI 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	14 óra, a IV. o. fentke
Dr. Romkó János (" "):	V 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	13 óra, az V. o. " "
Dr. Simon László (" "):	VII 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	15 óra, a VII. o. " "
Wiese Gyula (" "):	VI 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	14 óra, a VI. o. " "
Liklóczy Franc. (lat. német):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	15 óra, a III. o. " "
Horny József (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	17 óra, a III. o. " "
Beutke Andor (lat. magyar):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	16 óra, a III. o. " "
Fecskés Jenő (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	17 óra, az III. o. " "
Barzoi Ödön (jézt. német):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	12 óra, az III. o. " (család németül) / jézt.
Dr. Nagy Rezső (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	11 óra
Sátrkány József (" "):	IV 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	12 óra
Dr. Lóránd Jenő (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	13 óra
Johán István (jézt. német):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	16 óra (család németül) / jézt.
Hlasticsz Holmár (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	13 óra
Jóby László (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	15 óra (család németül) / jézt.
Jóby László (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	17 óra
Piros László (mat. jézt.):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	17 óra
Schultz Ernő (" "):	III 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	14 óra (család németül) / jézt., a VIII. o. f.
Ries Ferenc (" "):	VII 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100	3 óra

Kérem: A Koll. a tankönyvek megjelölését lehetőleg minden helyen közzéadni.

Cegléd, 1919. nov. 10.

Ries Ferenc

Az 1919. november 10-én készült tantárgyfelosztási tervezet.¹⁴

Bauer György 1918. október 1-jén, Pais Dezső 1919 februárjában, Vári Rezső 1919 januárjában más iskolába távozott. Dr. Vajtziczky Emánuel 1918 októberében, László Pál pedig 1918 novemberében meghalt. Timbus Endre csak 1919 szeptemberben tanított a gimnáziumban. () Paulovits Károly 1918. október 1-jén nyugdíjba ment. Márkus Szilviusz 1919 húsvét óta a románoktól megszállt területen volt. Dr. Oppel Jenő 1919. február 4-én szerencsésen visszatért a csehek által megszállt területről.

Főigazgató Ur!

K. T. P. I. A. I. / 18

Jelentem, hogy a csehektől Szepesmegyében intronálva volt dr. Oppel Jenő tanár a szlovák határon szerencsésen átszökve, a tegnapi napon újra elfoglalta itteni állását.

Szerencsés X hétéves alatt főszeri rangban katonai szolgálatot teljesítvén, az ennek folytán leszállított polgári illetményei újból szabályozandók lesznek, amit ezennel kérek.

Cegléd, 1919. február hó 4. én.

Igazgatói jelentés a tankerületnek dr. Oppel Jenő visszatéréséről.¹⁵

Az igazgatónak nagyon nehéz lehetett ezekben az években a rendes tanítást megszervezni. Az ide küldött tanárok egy része nem érkezett meg, így nem tudta feladatát ellátni. Erre igen jó példa az Albert-Irsán megindított előkészítő tanfolyam helyzete. A tankerület 1919. december 29-én kelt levelében engedélyezte a tanfolyam indítását és oda ki is nevezte a következő tanárokat: Jávor Andor, K. Papp László, Farkasfalvi Kornél, ifj. Gabrovicz Ede személyében. Az igazgató 1920. január 4-én jelentette, hogy Farkasfalvi és Jávor jelentkeztek Cegléden, a másik két tanárról nem tud semmit. Az Albertirsán megszervezett tanfolyam olyan jelentős volt, hogy az az 1920-ban megjelent „Magyarország magyar közigazgatás alatti területén lévő fiú-és leány középiskolák tankerületi beosztása” kimutatásban külön is szerepelt.

**Magyarország magyar közigazgatás alatti területén levő
fiú- és leányközépiskolák tankerületi beosztása.**

(A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. évi 113.700. sz. a. kelt rendeletével megállapított beosztás.)

Gimnáziumi előkészítő-tanfolyamok, állami tanárokkal:

Alberti-Irsa,
Ókéske,
Ózd,
Szécsény.

Részlet az 1920-as a magyar középiskolák nevét tartalmazó jegyzékből⁶

1920. február 14-én készült egy névjegyzék a Ceglédi gimnáziumba beosztott tanárokról.¹⁷ Ebben 45 tanárt soroltak fel és még külön megemlítette, hogy az 1919/20-as tanévben még öt tanár az intézetünkhöz tartozott, de nagyon rövid ideig voltak itt.

Az iskola irattárában 417/1922. számon megtalálható az 1921/22-es tanévről az igazgatói jelentés. Ez 22 tanár nevét tartalmazta.

II. Az intézet személyzete.

1. A tanári testület az igazgatón kívül 21 működő és 1 másol működő tanárból állott. A működő tanárok közül 17 rendes és 3 helyettes szaktanár~~rel~~ és 1 rendes tannatanár. A helyettesek mindnyájuk oklevelesek. ~~Orvosi~~ tanár nincsen. Csak rendkívüli tárgyat^{tanító} iskolaeorvos-egészségtanár~~on~~ kívül egy volt^{egyelem} iskolai tanító, aki a műéneket tanította. A tanárok létszáma éppen kielégítő és a szakirány is igen jó.

Részlet az 1921/22-es tanév igazgatói jelentéséből⁸

1.2. A menekült tanárok

Ki minősült menekült tanárnak? Erre a kérdésre nem könnyű válaszolni.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium¹⁹ (VKM) 1922. november 23-án írt körlevelet a tankerületeknek. A budapestvidéki tankerület főigazgatója 1922. december 20-án kelt levelében szólította fel a gimnázium igazgatóját jelentéstételre.²⁰

„Miután rendkívüli horderejű érdekek fűződnek ahhoz, hogy országunk jelenlegi szomorú helyzetében a magyar jövőndőt munkáló és ezen munkát irányító tanügyi alkalmazottak hazafias megbízhatósága minden vitán felül álló és oly szilárd legyen, hogy arra nemzeti életünk újjáépítése bizton támaszkodhassék, szükségesnek tartom a vezetésemre bízott kormányzati ágazat menekült alkalmazottainak igazoló eljárás alá vonását, annál is inkább, mert más kormányzati és a nemzeti élet szempontjából kevésbé fontos kormányzati ágazatokban ezen igazoló eljárás már megindítatott.

Igazolás alá vonni kívánom azon alkalmazottakat, akik:

a/ az ország meg nem szállt területén 1919. aug. 1. és 1922. jún. 30-ka közötti időben jelentkeztek ellátásra, és akiknek 1919. aug. 1. és 1918. okt. 30-ka közötti időben az ország meg nem szállt területén beosztásuk nem volt.”²¹

(A körlevél még további két alpontban írt elő jelentési kötelezettséget.)

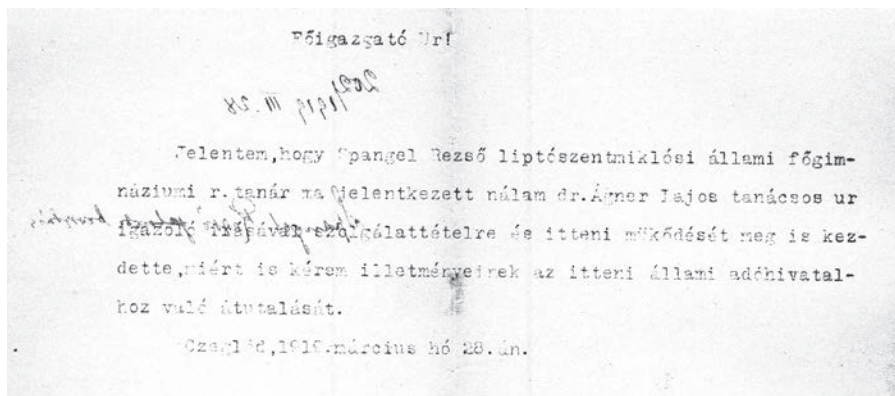
A gimnázium igazgatója az a/ pontban megfogalmazott feltételeknek megfelelően válaszolt az 1922. december 27-én keltezett levelében.

„Hivatkozással a vallás és közokt. minisztérium 164060/1922 sz. rendeletére, jelentem, hogy a vezetésem alatt álló intézetnél jelenleg működő menekült tanárok közül a következők esnek az a/ kategória alá: ...Jóbai János, Miklósy Ferenc, Pallein János, Szelezcky Mihály, Wiese Gyula, Gál Gedeon, Kristoff Géza...”²²

A szövegből az is kitűnik, hogy az igazgató feltehetőleg más tanárokat is menekült tanárnak fogadott el, de csak az a/ pontnak megfelelőeket sorolta fel. A jelentés 1922 decemberében készült. A „Tanári törzskönyv” adatai szerint a jelzett időszakban több olyan tanár érkezett a „későbbi” határon túli területről, akiket nagyon rövid belül más iskolába helyeztek, tehát a jelentés elkészültekor már nem voltak a tantestület tagjai. Ők a következők:

Tittel Lajos, Cserghő Mihály, Dénes Ödön, Farkasfalvi Kornél, Szemerey Gergely, Derzsi Ödön, dr. Sobó Jenő, Feczko János, Ambrozy Pál, Bohár Gábor.

Ugyancsak a „Tanári törzskönyv” adatai alapján nagy valószínűséggel menekült tanárnak tekinthetők azok a tanárok, akik a később elszakított országrészekről kerültek ide 1918. október 30-tól kezdve egészen a jelentés szerint 1919. augusztus 1-ig. Ilyenek voltak: Dobó Zoltán, Piros Kálmán, Schmidt Adolf István, dr. Simon László, Spangel Rezső,²³ Velker János.

Az igazgató jelentése a tankerületnek Spangel Rezső állásának elfoglalásáról

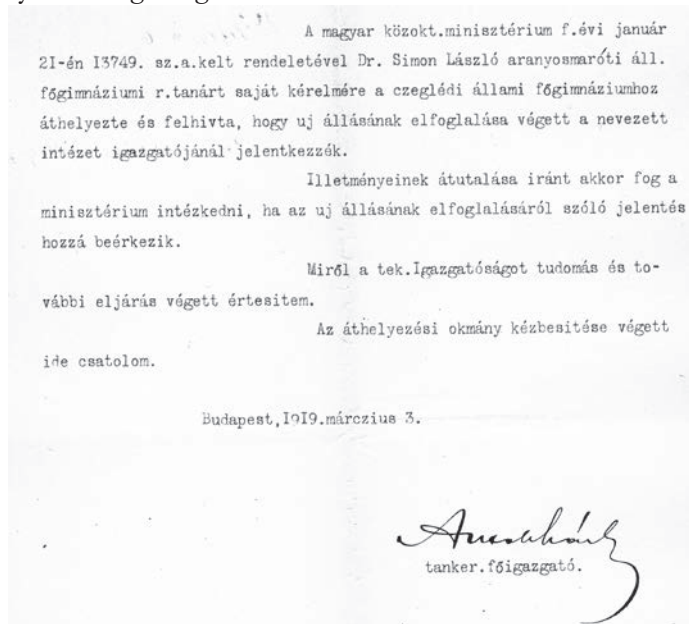
A törzskönyv adatai alapján voltak olyan tanárok is, akik ugyan 1922. december 27-e (az igazgatói jelentés) után kerültek iskolánkba, de előző munkahelyük felsorolásából egyértelműen látszik, hogy ők is határon túlról jöttek, de a ceglédi gimnáziumhoz kerülésük előtt más iskolában is tanítottak. Ilyenek voltak: Kreiger Kornél, Révfy Zoltán, dr. Benkovich István.

A „Tanári Törzskönyv” adatait tekintve tehát 27 olyan tanár volt, akiknek Ceglédre helyezése előtt a később elcsatolt területen volt a munkahelye, és 1918. november vége és 1924 között jöttek a ceglédi gimnáziumba. A gimnáziumba kerülésük sorrendjében:

Szarka Gyula dr., Dobó Zoltán, Velker János, Schmidt Adolf István, Piros Kálmán, Spangel Rezső, Simon László dr., Miklós Ferenc, Tittel Lajos, Ambrózy Pál, Cserghő Mihály, Sobó Jenő dr., Dénes Ödön, Feczko János, Wiese Gyula, Derzsi Ödön, Jóbai János, Farkasfalvi Kornél, Bohár Gábor, Kristoff Géza, Szemerey Gergely, Pallein János, Szeleczy Mihály, Benkovich István dr., Gál Gedeon, Kreiger Kornél, Révfy Zoltán.

Hogyan történt a menekülés?

Erre vonatkozóan csak közvetett adatokat találtam. A dokumentumokból úgy tűnik, hogy a „menekülni” szándékozó tanár áthelyezési kérelmét beadta a Vallás- és Közoktatási Minisztériumhoz vagy az illetékes tankerülethez és így került az anyaországba. Pl. dr. Simon Lászlót a Budapestvidéki Tankerület főigazgatója 1919. március 3-án keltezett levelében helyezte a ceglédi gimnáziumba.²⁴

A tankerület levele dr. Simon László elhelyezéséről²⁵

Állását itt 1919. április 7-én foglalta el. Velker János elhelyezéséről a minisztérium táviratban értesítette a ceglédi gimnáziumot. Ez abból a levélből derült ki, amelyben az igazgató jelentette a minisztériumnak, hogy Velker tanár elfoglalta állomáshelyét, de megélhetési gondjai vannak.²⁶ Az erdélyi Erzsébetváros²⁷ gimnáziumában tanító kolléga még januárban is megkapta onnan az illetményét. Azóta azonban ez a terület román fennhatóság alá került, így illetménye nem érkezett meg és komoly megélhetési gondjai támadtak.

Nagyobb a valószínűsége annak, hogy a menekült tanárok megérkezésükkor adták be állásigényüket és csak az eskütétel után helyezték őket Ceglédre. Több esküokmány is fennmaradt. Ezekből látszik, hogy Budapesten tettek esküt, majd pár nappal később kerültek Ceglédre. Pl. Piros Kálmán 1919. március 1-jén Budapesten a tankerület igazgatója előtt tette le esküjét,²⁸ ceglédi állását március 10-én foglalta el.

Én Piros Kálmán esküszöm az élő Istent, hogy Magyarországra hű leszek, a törvényeket, a királyi rendelkezéseket, rendeleteteket, utasításokat és szabályokat megtartom, hivatali előjárásomnak engedelmességek, a hivatali tiltást megőrzöm, a hivatalommal járó kötelezettségek teljesítésével együttműködök, lelkiismeretes pontosan és legjobbkor lehetséges szerint teljesítem. Ezen eskümmel egyetelenül segítem."

Budapest, 1919. márc. 1.

Piros Kálmán esküokmánya

A Ceglédre érkezett tanárokat „ideiglenesen” helyezték ide, elképzelhető, hogy a főhatóságnak szándéka volt őket tovább küldeni, vagy szociális okok miatt, vagy biztosabb állás reményében. Mint például Miklósy Ferencet, a minisztérium 1919. október 14-én kelt levele szerint: „Miklósy Ferenc, nyitrai kat. főgimn. tanár úr, mint menekült, addig míg végleges állomáshelye megállapítható lesz, ideiglenesen a ceglédi áll. főgim hoz. fog beosztani.”²⁹

A vallás- és közokt. minisztertől.

Miklósy Ferenc, nyitrai kat. főgimn. tanár úr, mint menekült, addig amíg végleges állomáshelye megállapítható lesz, ideiglenesen a ceglédi áll. főgim hoz. fog beosztani. Az idevonatkozó intézkedés folyamatban van. Kérem az Igazgatóságot, hogy a hivatalos irat megérkezéig nevezett tanár urat beosztani és foglalkoztatni sziveskedjék.

Budapest, 1919. évi október 14. hó 14. n.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Vicsoróczy a középisk. ügyoszt. főnöke.

Budapesti VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTER
KÖZÉPISK. IGAZGATÓSÁG

Dr. Kálmán a középisk. igazgató.

A VKM értesítése Miklósy Ferenc ideiglenes beosztásáról

Hasonlóan ideiglenesen helyezték ide Jóbai János tanár urat is, aki 1919. november 17-én érkezett Ceglédre.

A menekült tanárok megoszlása a ceglédi gimnáziumba kerülésük időpontja alapján:

1918-ban	1
1919-ben	17
1920. 06. 04. előtt	3
1920. 06. 04. után	3
1921-ben	-
1922-ben	1
1923-ban	-
1924-ben	2
összesen:	27

A Trianoni békediktátum aláírása (1920. június 4.) előtt érkezett Ceglédre a 27 menekült tanár közül 21 fő. A menekülés gyakorlatilag 1918 őszétől folyamatos volt, de 1919-ben felgyorsult, miután az antant engedélyével a szomszéd országok katonasága (csehek, románok, szerbek) már megszállták a nagyrészt később elcsatolt területet. 2 fő (Kreiger Kornél és Révfy Zoltán) később került Ceglédre, de ők is 1919-ben hagyták el ezt a területet. Mindebből egyértelműen látszik, hogy a legjelentősebb menekülési hullám 1919-ben volt.

A menekült tanárok megoszlása az előző munkahelyük telephelye szerint:

Románia (13 fő): Gyergyószentmiklós 3 fő: Székelyudvarhely, Erzsébetváros, Fogaras, Nagyszalonta, Szamosújvár, Kolozsvár, Petrozsény, Temesvár, Szatmárnémeti, Karánsebes, 1-1 fő.

Csehszlovákia (12 fő): Aranyosmarót 3 fő, Beregszász 2 fő, Lőcse, Eperjes, Liptószentmiklós, Nyitra, Igló, Ipoly-ság, Pozsonyszentgyörgy 1-1 fő.

Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (2 fő): Versec, Zombor 1-1 fő.

A menekült tanárok megoszlása születésük helye szerint:

Erdély (4 fő): Szabadfalu, Gyergyószentmiklós, Fintaháza, Barót,

Felvidék (8 fő): Thurizsakálás, Dobsina, Komárom, Zólyom, Sóvárad, Léva, Gölnicbánya, Felka,

Burgenland: (1 fő) Nezsider,

Kárpátalja (2 fő): Ungvár, Beregszász,

Délvidék (1 fő): Ada,

Határon belül (10 fő): Budapest (4 fő) Kecskemét, Csepreg, Csabrendek, Monor, Sajószentpéter, Kővágóörs,

Egyéb (1 fő): Augsburg.

A menekült tanárok több mint felének (16 fő) születési helye is 1920 után a határon kívülre került.

A menekült tanárok megoszlása a ceglédi gimnáziumban töltött idő alapján:

1 évnél kevesebb:	4
1-2 év	8
3-4 év	3
5-6 év	1
7-10 év	2
11-15 év	-
16-20 év	5
21-29 év	2
30 év felett	2

A ceglédi gimnáziumban töltött idő szerinti táblázatból jól látszik, hogy a menekült tanárok közel fele (12 fő) két éven belül továbblépett. Az is kiolvasható, hogy a két világháború közötti ún. „nagy” tantestület meghatározó személyei közül heten voltak olyan menekült tanárok, akik 16 évnél több évet tanítottak itt. Piros Kálmán (39 év), Jóbai János³⁰ (32 év), Szeleczy Mihály (26 év), Velkey János (26 év), Vizsolyi Gyula³¹ (20 év), dr. Simon László (19 év), Schmidt A. István³² (19 év).

A menekült tanárok életkoruk szerint a ceglédi gimnáziumba kerüléskor:

20-30 év között	5
31-40 év között	13
41-50 év között	5
51 év felett	4

A menekült tanárok – érthetően – zömmel fiatalok voltak. A 27 főből 40 évnél fiatalabb volt 18 tanár. Érdekes, hogy viszonylag időskorban került Ceglédre 4 tanár. Mind a négyen akkor már betöltötték az 50. életévüket. (Pallein János, Farkasfalvi Kornél, Feczko János, Tittel Lajos).

A menekült tanárok munkahelyének változása:³³

Ambrozy Pál: Fogaras – Cegléd – Budapest
Benkovich István dr.: Békésgyula – Rozsnyó – Nagykároly – Magyaróvár – Kiszteben – Karánsebes – Jászapáti – Cegléd – Nyírbátor
Bohár Gábor: Gyergyószentmiklós – Cegléd – Székesfehérvár
Cserghő Mihály: Mesterszállás – Aranyosmarót – Cegléd – Törökszentmiklós
Dénes Ödön: Versec – Cegléd – Szentgotthárd
Derzsi Ödön: Mezőtúr – Petrozsény – Szentés – Kolozsvár – Cegléd
Dobó Zoltán: Székelyudvarhely – Cegléd
Farkasfalvi Kornél: Budapest – Rozsnyó – Budapest – Miskolc – Temesvár – Cegléd – Budapest
Feczko János: Besztercebánya – Szamosújvár – Cegléd
Gál Gedeon: Nagykanizsa – Szeged – Ipolyság – Kaposvár – Cegléd – Kaposvár
Jóbai János: Nagyszében – Erzsébetváros – Petrozsény – Cegléd
Kreiger Kornél: Beregszász – Tarpa – Fehérgyarmat – Cegléd
Kristoff Géza: Salgótarján – Körmöcbánya – Gyergyószentmiklós – Cegléd- Kecskemét
Miklós Ferenc: Szombathely – Zsolna – Debrecen – Podolin – Nyitra – Cegléd
Pallein János: Kecskemét – Zombor – Cegléd
Piros Kálmán: Eperjes – Cegléd
Révfy Zoltán: Szabadka – Beregszász – Jászberény – Tarpa – Fehérgyarmat – Cegléd
Schmidt Adolf István: Aranyosmarót – Cegléd – Budapest
Simon László dr.: Aranyosmarót – Cegléd – Budapest – Hatvan – Cegléd
Sobó Jenő dr.: Nagyvárada – Nagyszalonta – Cegléd
Spangl Rezső: Liptószentmiklós – Cegléd
Szarka Gyula dr.: Pozsonyszentgyörgy – Cegléd – Budapest
Szeleczy Mihály: Szatmárnémeti – Cegléd
Szemerey Gergely: Pápa – Budapest – Szászváros – Gyergyószentmiklós – Cegléd – Kecskemét
Tittel Lajos: Kaposvár – Lőcse – Cegléd
Velker János: Erzsébetváros – Cegléd
Wiese Gyula: Igló – Cegléd – Budapest

A menekült tanárok megoszlása Ceglédről való távozás oka szerint:

nyugdíjba ment: 10 fő

Dobó, Piros, Simon, Miklósy, Tittel, Jóbai, Pallein, Kreiger, Szeleczy, Révfy

aktív korában meghalt: 5 fő

Velker³⁴, Spangel, Sobó, Feczko, Derzsi

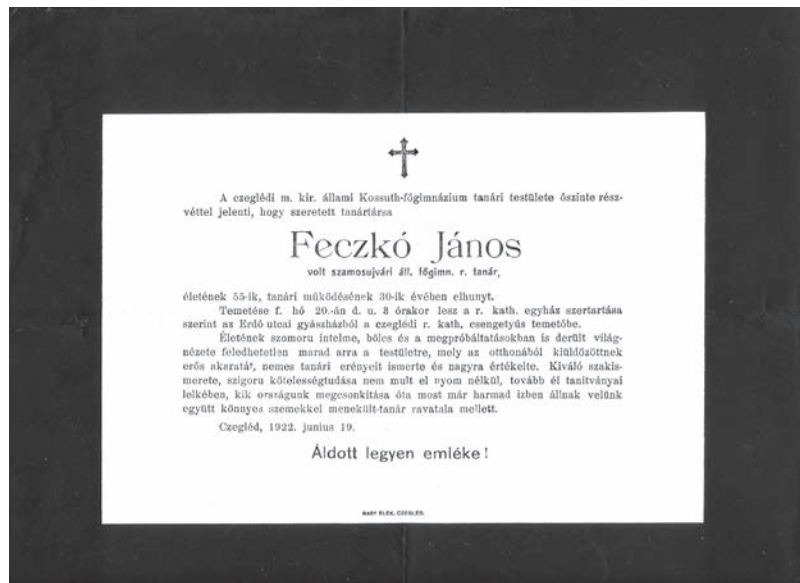
más középiskolába helyezték át: 12 fő

Schmidt, Ambrozy, Dénes, Farkasfalvi, Bohár, Wiese, Kristoff, Szemerei, Benkovics, Cserghó, Gaál, Szarka.

Az iskolai Értesítők (1899-től 1948-ig) a nyugdíjba vonuló, vagy elhunyt kollégákról nekrológot közöltek. Természetesen így volt ez a menekült tanárok esetében is. Az írásokban mindenütt utalás olvasható az érintettek menekült sorsára. Spangel Jenő, dr. Sobó Jenő, Feczko János és Derzsi Ödön aktív tanár korukban haltak meg. Pallein János és Révfy Zoltán nyugdíjba vonulásuk után hunytak el.

„Két tanárt a halál ragadott ki közülünk: Derzsi Ödönt október 4-én és dr. Sobó Jenőt június 5-én. Mindkettő mártírja volt magyarságának, az előbbit Kolozsvárról, az utóbbit Nagyszalontáról űzték el az oláhok akkor, amikor hosszú háborús katonai szolgálatuk után testben és lélekben megtörtén hazatérve azt hitték, hogy a pihenés ideje végre rájuk is. A hozzánk már betegeskedve érkező kartársak itt nemsokára ágyba dőltek és hosszú szenvedések után kilehelték nemes ideáloktól izzó magyarságtól áthevített lelküket. Mindkettő még fiatal volt, Derzsi Ödön 44, Sobó Jenő 38 éves. Az előbbi özvegyet és négy árvaát hagyott hátra keserves anyagi helyzetben, az utóbbi nőtlenn volt...”³⁵

„A végvidéken, mint a magyar nemzeti kultúra apostola működött s a történelmi Magyarország összeomlásakor onnan elüldözött s ide Czeplédre menekült tanárok közül rövid másfél év alatt a harmadikat ragadta ki a kérélnhetetlen halál az élők sorából. Feczko János gyöngye testi szervezetét a meneküléssel járt sok szenvedés erősen megviselte. Itt Czepléden már sohasem volt teljesen egészséges, de nagy akaratereővel fáradszhatatlanul húzta az igát, míg 1922. május 25-én nem bírta tovább és június 19-én elhunyt, özvegyet és három ellátatlan gyermeket hagyván hátra, súlyos anyagi gondok között. A még csak 54 éves tanár, aki úgyszólván egész életét a szamosújvári áll. főgimnáziumnál töltötte, egyik megrendítő példája annak a vígasztalhatatlan sorsnak, mely hazánk intelligenciájának ez idő szerint osztályrésze. Isten áldása legyen emléken és segítő keze a hátramaradt családnak.”³⁶

Feczko János gyászjelentése, amelyen kiemelték, hogy volt szamosújvári tanárt temettek.³⁷

„... Révfy Zoltánt 1899-ben a szabadkai városi főgimnáziumnál a magyar–latin tanszéken helyettes tanárnak választották meg, majd 1901-ben megszerezte a tanári oklevelet s rendes tanárrá lépett elő. Szabadkán töltötte életének jelentős részét, legszebb éveit, ott érte 21 éves tanári működése után az összeomlás, amikor neki is menekülnie kellett. A minisztérium 1920-ban a beregszászi áll. főgimnáziumhoz osztotta be, ő is osztozott a menekült főgimnázium sorsában, Tarpán, majd Fehérgyarmaton tanított, majd az intézet megszűnése után 1924-ben Ceglédre került. Gödöllőn temették el....”³⁸

„... Pallein János Négy nappal halála előtt még megtartotta összes óráit, végezte az összefoglalások idegölő munkáját, tanított, mint igazi tanár, ereje fogytáig. Nehéz, küzdelmes életet élt, főképpen ifjúságában, mikor, mint szegény, vagyontalan ifjú teljesen önjerejére volt utalva. De lelki egyensúlyát nem veszítette el soha. Gölnicbányán, Szepességnek ósrégi bányavárosában született, 1870. május 5-én, németajkú, szegény szülőktől. ... 1899-ben a kecskeméti főreáliskolához helyettes tanárnak kinevezték. Innen Zomborba került s ott lett rendes tanár, onnan nősült, s ott töltötte életének legszebb éveit. De az összeomlás után újból kemény megpróbáltatások sújtották, végigszenvedte a megszállást, a kiutasítást, hónapokig volt beteg feleségével fűtetlen vasúti teherkocsik lakója, lakott nedves, szűk lakásokban s mikor végre megfelelő elhelyezkedést talált, azt már sokáig nem élvezhette. január 9-én (1929) halt meg.”³⁹

Miklós Ferenc igazgatóhelyettes nyugdíjba vonulása alkalmával (1938. április 1.) az életéről és munkásságáról a következőket írták:

„...A világháború vihara őt is sok drága értéktől fosztotta meg. Kiűzte békés, szorgalmas, csendes munkájából, melyet a tanári nevelő és oktató munkán felül a nyitrai múzeum hatalmas könyvtárában végzett. Elszakította abból a nyájas városból, mely feledhetetlenül vésődött szívébe, Nyitrától. A város, melynek képviselőtestületében helyet foglalt, a felvidék, ahol a Felvidéki Magyar Köz művelődési Egyesület igazgatósági tagja volt, idegenek kezére került. Anyagi romlás, gyermekei egészségének megrendítő problémái, a menekülés, utána a bizonytalanság és hosszú, vergődő szegénységű tanári sors jutottak osztályrészül élete delén. A saját egészsége is meggyengült, nehéz gyötrelmes fájdalmak szinte állandóan lebegtek felette...”⁴⁰

1.2.1. A menekült tanárok életútja⁴¹

dr. Szarka Gyula

1918-1928 között, 10 évig volt a gimnázium latin – történelem szakos tanára. 1889. október 30-án született Turiszakállason (Komárom m.). Budapesten végezte az egyetemet. Pozsonyszentgyörgyön a kegyesrendi gimnáziumban tanított 1910-1918 között. 1918. november 20-ával, 29 évesen került a ceglédi gimnáziumba. Az I. világháborúban tartalékos főhadnagy volt. Katonai kitüntetései: katonai arany érdemkereszt⁴², I. o. signum laudis⁴³ és a Károly-csapatkereszt⁴⁴. 1928. augusztus 4-ével áthelyezték Újpestre a Könyves Kálmán Gimnáziumba. Váci múzeumegyesület megbízásából feldolgozta Vác városának a török hódoltság alatti történetét.

Dobó Zoltán

1919-1925 között, 6 évig volt a gimnázium testnevelő tanára. 1872. december 8-án született Budapesten. Érettségi után 1905-ben tornatanítói oklevelet szerzett. 1905-1918 helyettes, majd rendes tornatanító Székelyudvarhelyen az Állami Főreáliskolában. 1914-1918 között az I. világháborúban századosként katonai szolgálatot teljesített. Kitüntetései: a III. o. érdemkereszt és a Károly-csapatkereszt. 1919. január 7-én 47 évesen került a ceglédi gimnáziumba. 1925. január 1-jével ment nyugdíjba. Nyugdíjasként még 8 évig tanított a Ceglédi Állami Polgári Fiúiskolában.⁴⁵

Az iskolai feladatai: a cserkészcsapat, az ifjúsági énekkar és zenekar, az ifj. testgyakorló kör vezetője volt. Újjáépítette a román megszállás alatt tönkrement sportpályát.

Társadalmi szerepvállalása: Az 1920-as évek iskolai és városi sportéletének főszereplője volt. 1920-ban megszervezte első ceglédi atlétikai szakosztályt. A ceglédi MOVE⁴⁶ Sportegyesület atlétikai osztályának vezetője, a ceglédi Méhészeti Egyesület alelnöke volt.

1944. január 29-én 72 éves korában Cegléden halt meg.

Velker (Velkey) János

1919-1945 között, 26 évig volt a gimnázium történelem-földrajz szakos tanára.

Ungváron született 1885. október 9-én.⁴⁷ Munkácson végezte a gimnáziumot, az érettségi után pedig a budapesti egyetemen tanult. Első munkahelye Erdélyben volt. 1913-1917 között az erzsébetvárosi állami főgimnázium helyettes, majd 1917-1919 között rendes tanára volt.

1914-1918 között tartalékos főhadnagy a háborúban, az olasz fronton sebesülést is szenvedett. Kitüntetései: a III. o. katonai érdemkereszt, bronz és ezüst signum laudis, I. o. ezüst vitézségi érem és a Károly-csapatkereszt. Tevékenységéért 1934-ben vitézi⁴⁸ címet kapott.

A ceglédi gimnáziumba 1919. március 5-én, 34 évesen került. 1934-ben magyarosította nevét Velkeyre. Hegedűs Máriával kötött házasságából 10 gyermeke született. (János, Imre, Mária, György, István, Margit, László, Pál, András, Katalin) Közülük hárman – Imre, Pál, András – később szintén a ceglédi gimnázium tanárai lettek.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai⁴⁹: évtizeden át a történelem és a földrajz szertárőre, 1934-ben a IV. Világjamboree⁵⁰ táborparancsnoka, cserkésztsiszt, cserkészapródok parancsnoka volt.

Társadalmi szerepvállalása: 1925 karácsonytól jelent meg a katolikus irányultságú Cegléd és Környéke című lap⁵¹, ennek munkatársa volt. 1928-tól 1945-ig a város népművelési titkára, az iskolán kívüli népművelési gondnoka, 1933-tól a tanyai népművelés vezetője volt. A ceglédi Szentszív-Szövetség⁵² titkára, a r. katolikus egyháztanács tagja, a Katolikus Kör alelnöke, a kat. egyháztanács és iskolaszék tagja, az Urak kongregációjának prefektusa⁵³, a Jézus Szíve Szövetség titkára, a ceglédi, az Actio Catholica⁵⁴ helyi hitbuzgalmi szakosztályának elnöke és az esperesi kerület szervezési bizottságának elnöke, a Frontharcos szövetség⁵⁵ helyi főcsoportjának társelnöke, a Stefánia Szövetség⁵⁶ ügyvezető igazgatója, a ceglédi nyomorenyhító bizottság tagja, a ceglédi járás vitézi hadnagya, a Frontharcos Szövetség helyi főcsoportjának társelnöke, az Egészségvédelmi Szövetség ügyvezető titkára, a Magyar Nemzeti Szövetség⁵⁷ ceglédi körének főtítkára, az Actio Catholica kerületi és helyi szervezési szakosztályának elnöke, a ceglédi Emericana dominusa⁵⁸, Vöröskereszt ceglédi fiókjának választmányi tagja volt. Az 1931-ben megjelent „Cegléd”⁵⁹ (Magyar városok monográfiája) c. kötetben két fejezetet írt. (1944 őszén a családjával együtt Németországba menekült. 1946. december 2-án baleset következtében a landshuti kórházban halt meg. Oberköllnbachban⁶⁰ a katolikus templomkertben temették el.

Az 1946/47-es Értesítőben rövid nekrológ jelent meg: „Munkácson (Ungváron) született, onnan hozta magával a Zrinyiek, Thökölyek lángoló hazaszeretét, mely élete utolsó percéig magasán lobogott benne. Közel negyed századig működött iskolánkban, ahol tanítványainak atyja, kartársainak meghitt barátja volt. ...”

Schmidt Adolf István

1919-1938 között, 19 évig volt a gimnázium földrajz-természetrájk szakos tanára.

1884. augusztus 8-án született Moson megye, Nezsider nevű településén. Az érettségi után Budapesten tanult. 1915-1918 között tartalékos főhadnagy volt a háborúban. 1915-1919 között az aranyosmaróti főgimnázium helyettes tanára, ahonnan 1919. március 8-án, 35 évesen került a ceglédi gimnáziumba. 1938. május 1-jével áthelyezték a budapesti Szent László Gimnáziumba.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: a zeneszertár őre, az iskolai cserkészcsapat parancsnoka.

Társadalmi szerepvállalása: A Surányi Árvaotthonban családfő, a ceglédi MOVE Sportegyesület háznagya, az Országos Testnevelési Bizottság helyi bizottságának tagja, a ceglédi Kaszinó Egylet⁶¹ háznagya, a Katolikus Kör választmányának tagja.

Piros Kálmán

1919-1958 között, 39 évig volt a gimnázium mennyiségtan-termesztetan szakos tanára. 1892. december 13-án született Csepregen. Az érettségi után a kolozsvári egyetemen tanult. 1916-1918 között tartalékos hadnagy volt a háborúban. 1919-től az eperjesi főgimnázium ideiglenes tanára, majd 1919. március 10-én, 27 évesen a ceglédi gimnáziumba helyezték. 1919. augusztus 20-án kötött házasságot. Három gyermeke: Kálmán, Tibor-Győző és Klára.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: évtizedeken át a fizika-matematika szertárőre, fűtési felügyelő, illetménykezelő, a Segítő Egyesület titkára⁶², cserkészapród parancsnoka, tandíjkezelő.

Társadalmi szerepvállalása: a ceglédi katolikus egyháztanács tagja, a ceglédi Katolikus Ifjúsági Egyesület⁶³ világi elnöke, a katolikus Kör választmányi tagja és kultúrbizottságának alelnöke, az Actio Catholica helyi kultúrbizottságának elnöke, az Actio Catholica helyi hitbuzgalmi bizottságának elnöke, a Foederatio Emericana „Ciglia” csoportjának dominusa, a Magyar Revíziós Liga ceglédi csoportjának választmányi tagja, a helyi Légoltalmi Liga gazdasági tanácsadója, a ceglédi beszerzési szövetkezetének igazgatósági tagja volt. A ceglédi gimnáziumból ment nyugdíjba 1958-ban. 1965. május 25-én, 73 évesen halt meg.

Dr. Simon László

1919-1936, valamint 1946-1948 között, 19 évig volt a gimnázium latin-görög-francia szakos tanára.

1888. augusztus 8-án született Rákoscsabán. 1907 és 1911 között az érettségi után a budapesti egyetemen tanult. Doktori oklevelét 1911-ben, a tanári oklevelét 1912-ben szerezte meg. 1925-ben francia nyelvtanári tanfolyamot végzett. 1913-1919 között helyettes, majd rendes tanár az aranyosmaróti áll. főgimnáziumban, ahonnan 31 évesen 1919. április 7-én került a ceglédi gimnáziumba.

Az I. világháborúban tartalékos főhadnagyként szolgált. Kitüntetései: hadiékítményekkel és kardokkal díszített III.o. vaskoronarend, sebesülési érem, Károly-csapatkereszt, bronz és ezüst signum laudis hadiékítményekkel és kardokkal díszített III.o. katonai érdemkereszt, nagy ezüsttiszti vitézségi érem.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladata: az ifjúsági könyvtár őre.

Társadalmi szerepvállalása: a Magyar Nemzeti Szövetség ceglédi körének főtitkára, a Magyar Nemzeti Szövetség ceglédi mozgósínházának igazgatója, a ceglédi Luther-szövetség választmányi tagja, a ceglédi Törekvés Sportegyesület⁶⁴ tiszteletbeli tagja, a ceglédi ev. egyház presbitere, a Magyar Nemzeti Szövetség ceglédi körének főtitkára, városi színügyi és iskolán kívüli népművelési bizottságnak tagja.

1936. július 6-ával saját kérésére a budapesti Verbőczy István Gimnáziumba helyezték át. 1939-1941 között a hatvani Magyar Királyi Állami Klebersberg Kunó Gróf Gimnázium igazgatója volt. 1946. április 25-től újból a ceglédi gimnázium tanára, ahonnan 1948. szeptember 1-jével vonult nyugdíjba.

1986-ban egykori ceglédi tanítványa dr. Traub István – volt követségi tanácsos – Simon László emlékére díjat alapított. A Simon László-díjjal a ceglédi gimnáziumban a magyar irodalom tantárgyból kimagasló eredményt elért végzős tanulót lehet jutalmazni.

Miklós Ferenc

1919-1937 között, 19 évig volt a gimnázium latin-német szakos tanára.

1873. március 25-én született Budapesten. Érettségi után teológiát tanult 1891 és 1895 között Vácott, Budapesten és Szombathelyen. 1896-1898-ig bölcsész tanulmányokat folytatott a budapesti egyetemen. 1903-ban szerezte meg tanári oklevelét. 1895-1919 között egyházi gimnáziumokban tanított. Állomáshelyei: Szombathely, Zsolna, Debrecen, Podolin, Nyitra.

Nyitrán a városi képviselőtestület tagja, és a Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület⁶⁵ igazgatósági tagja. 1914-1918 között, mint népfelkelő százados helyi szolgálatot teljesített.

46 éves volt, amikor feleségével és három gyermekével menekülni kényszerült. Így került 1919. szeptember 9-én a ceglédi gimnáziumba.

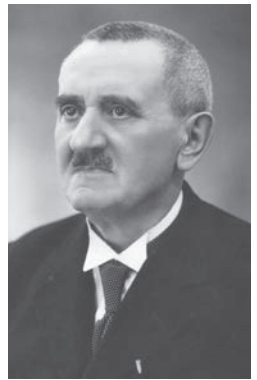
A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: a gimnázium igazgatóhelyettese 1922-től 1937-ig, a húszas években pedig a tanári könyvtár őre.

Társadalmi szerepvállalása: az Országos Középkisiskolai Tanáregyesület⁶⁶ választmányi tagja, a ceglédi Urak kongregációjának asszisztense, a ceglédi kat. egyházközség tanácsosa, az Actio Catholica ceglédi esperese, kerületi sajtószakosztályának elnöke.

1938-ban a ceglédi gimnáziumból ment nyugdíjba, ekkor a kormányzó igazgatói címmel tüntette ki.

Leánya Miklós Ilona 1927-ben érettségizett a ceglédi gimnáziumban és később a gimnáziumban tanított 1945-től 1965-ig. Leányának férje, dr. Márkus Artúr szintén a gimnáziumban tanított 1943-tól 1977-ig.

Cegléden halt meg 1944-ben. *„Több mint négy évtizeden át szolgálta a magyar köznevelés ügyét. Ebből 19 évet töltött iskolánkban. Pályájának boldogabb szakasza Nyitrán telt el, melynek emlékét a mi alföldi városunk soha nem tudta feledtetni vele...”*⁶⁷

Wiese (Vizsolyi) Gyula

1919-1939 között 20 évig volt a gimnázium latin-görög szakos tanára.

1881. február 14-én született Augsburgban⁶⁸. 1902-1906-ig egyetemi tanulmányokat folytatott Budapesten. Latin-görög szakos tanári oklevelét 1910-ben szerezte meg. 1908-1919 között az iglói főgimnázium helyettes, majd rendes tanára. 1914-től 1915-ig katonai szolgálatot teljesített, megrokkant. 1919. november 3-án 38 évesen került a ceglédi gimnáziumba. Nevét 1933-ban Vizsolyira magyarosította. 1939-ben kormányzókiutüntetést kapott, és igazgatói címben részesült.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: illetménykezelő, a főgimnáziumi tanári menza vezetője. Rendkívüli tárgyként gyorsírást is tanított. Társadalmi szerepvállalása: a ceglédi evangélikus egyház presbitere, ceglédi Luther-szövetség választmányi tagja, az Országos Stefánia-Szövetség ceglédi fiókjának pénztárosa, gondnoka.

1939. július 12-én áthelyezték Budapestre a IX. ker. Fáy András Gimnáziumba.

Jóbai János

1919-1949 között, 30 évig volt a gimnázium földrajz-természettan szakos tanára.

1887. augusztus 7-én Beregszászon született. Az érettségi után (1908-1912) a budapesti egyetemen tanult. 1915-ben természettan-földrajz szakos tanári oklevelet kapott, 1916-ban pedig tornatanítói bizonyítványt szerzett. 1915-1917 között a nagyszabenyi áll. főgimnázium helyettes tanára volt, majd az erzsébetvárosi ill. petrozsényi állami főgimnáziumban tanított. 1919. november 17-én, 32 évesen került a ceglédi gimnáziumba.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: évtizedeken át a természettan szer-tára őre, az önképzőkör természettudományi szakosztálynak vezetője, a román károk egyik felmérője volt.

Társadalmi szerepvállalása: 1942-től 1944-ig Cegléd város képviselőtestületének tagja, 1940-től 1946-ig a természettan tantárgy (biológia) tanulmányi felügyelője. Ő írta 1930-ban a „Cegléd megyei város kalauza”⁶⁹ kiadványt.

Pallein János

1920-1929 között, 9 évig volt a gimnázium mennyiségtan-természetan szakos tanára. 1870. május 5-én Gölnicbányán született. Az érettségi után a budapesti tudományegyetemen tanult. Mennyiségtan-természetan szakos tanár, diplomáját 1902-ben vette át. Helyettes tanár volt Kecskeméten (1899-1900), majd Zomborban (1900-1902). Itt kapta meg rendes tanári kinevezését. 1920. szeptember 7-től, 50 évesen, a ceglédi gimnázium tanára lett. A mennyiségtan, természetan tárgyak mellett gyorsírást (rendkívüli tárgy) is tanított.

1929. június 9-én halt meg. Cegléden az evangélikus temetőben nyugszik.

Szeleczy Mihály

1920-1946 között 26 évig volt a gimnázium mennyiségtan-természetan tanára. 1888. szeptember 7-én született Monoron. Érettségi után a budapesti tudományegyetemen tanult. Első munkahelye a szatmárnémeti királyi katolikus főgimnázium volt, ahol 1911-től helyettes, majd 1914 júliusától rendes tanárnak nevezték ki. 1918-ig tanított ott. Szatmárnémetiben ismerkedett meg feleségével, Ferenczy Irénnel, akivel 1919. augusztus 9-én kötött házasságot, két leánygyermekük született.

A katolikus főgimnáziumban 1919-ben román állami intézmény létesült, a tanárok „foglalkozás nélkül maradtak”. Mivel nem volt hajlandó letenni a román állam által megkövetelt hűség esküt, kiutasították az országból. Egy évi állástalanság után 1920. szeptember 10-én, 32 évesen lett a ceglédi állami főgimnázium tanára.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: 1937. szeptember 1-jétől 1945-ig a gimnázium igazgatóhelyettese. Rövid ideig, 1940. április 15-től július 1-ig, Szőnyi Sándor igazgató Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba történő távozásától az új igazgató Halász Gyula kinevezéséig ideiglenes megbízott igazgató volt. Így az 1939/1940. tanév értesítőjét is ő szerkesztette.

1943-tól 1946-ig a mennyiségtan tanulmányi felügyelője, a tanári könyvtár őre. (Az I. világháborút követően az első részletes leltárt ő készítette az állományról). Az 1901-ben alakult, a szegény tanulókat tankönyvvel ellátó Segítőegyesület könyvtárosa volt. 1946-tól részt vett a dolgozók gimnáziumához⁷⁰ szükséges felvételi vizsgára felkészítő tanfolyam vezetésében, majd tanított is ezen a tagozaton.

Társadalmi szerepvállalása: az Országos Középiskolai Tanáregyesület budapestvidéki körének pénztárosa, az Országos Középiskolai Tanáregyesület választmányi tagja, a Magyar Nemzeti Szövetség ceglédi körének pénztárosa, Ceglédi Kaszinó Egylet választmányi tagja, jegyzője. Munkájának elismeréseként 1938-ban gimnáziumi igazgatói címmel tüntették ki.

1946. július 1-jével a ceglédi gimnáziumból ment nyugdíjba. 82 éves korában, 1970. december 25-én hunyt el. 1992-ben a MTESZ⁷¹ ceglédi szervezete Cegléd a Tehetségekért névvel alapítványt hozott létre. Az alapítvány a természettudományos tantárgyakban kiemelkedő teljesítményt nyújtó középiskolás diákokat bronzplakettal jutalmazta. Így született a Szeleczy-díj, melynek bronzplakettjén Szeleczy Mihály arcképe látható. 2006. március 25-én róla nevezték el a gimnázium első emeletén található fizika előadótermet.

Kreiger Kornél

1924–1940 között, 16 évig volt a gimnázium latin-görög szakos tanára.

1881. december 28-án született Felkán (Szepes m.). Az egyetem elvégzése után 1905. szeptember 11-én Beregszászra került az állami főgimnáziumba. 1919-ben előbb a románok, majd a cseh csapatok szállták meg a várost. A gimnázium tantestülete egy tanár kivételével, nem esküdött fel, nem fogadta el a cseh fennhatóságot.

Egyike volt annak a négy beregszászi gimnáziumi tanárnak, akik Kárpátalja cseh megszállása után átjöttek a határon és Tarpán megalakították a „Tarpán működő Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnáziumot”. Az 1922/23-as tanévet már Fehérgyarmaton folytatták „A Fehérgyarmaton működő Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium” néven.⁷² 1924-ben megszűnt ez a gimnázium, ekkor, 43 évesen 1924. július 29-én került a ceglédi gimnáziumba. 16 évi szolgálat után innét ment nyugdíjba 1940. január 2-án.

A gimnáziumban a tanításon kívül ellátott feladatai: illetménykezelő, egy időben az ifjúsági könyvtár őre volt. Társadalmi szerepvállalása: a ceglédi és a monori ev. egyház presbitere, a Késmárki Diákszövetség választmányi tagja. Az Országos Stefánia-Szövetség ceglédi fiókjának pénztárosa, gondnoka.

Révfy Zoltán

1924–1948 között, 3,5 évig volt a gimnázium magyar-latin szakos tanára.

1870. október 8-án született Adán. (Bács-Bodrog m.) 1899. augusztus 25-ével a szabadkai gimnázium helyettes majd rendes tanára volt. 1920-ban menekült a szerb fennhatósága alól. 1920. szeptember 16-ával a Tarpán működő beregszászi gimnázium tanára lett. Ezután pár hónapig Jászberényben tanított (1920. XI. 04.-től 1921. I. 18-ig), de újból visszakerült Tarpára, majd a gimnázium áthelyezése után Fehérgyarmatra. 1924-ben megszűnt ez a gimnázium és ekkor, 1924. augusztus 28-án 54 évesen került a ceglédi gimnáziumba.

Innen ment 1928. szeptember 1-jén nyugdíjba. Nyugdíjba vonulása után pár hónappal

1928. december 31-én Gödöllőn halt meg. *„Szabadkán töltötte életének jelentős részét, legszebb éveit, ott érte 21 éves tanári működése után az összeomlás, amikor neki is menekülnie kellett”⁷³*

1.2.2. A menekült tanárok lakásgondjai

1918 szeptemberétől közel 400 000 menekült érkezett az országba. A menekültek elhelyezése, munkahelyek biztosítása hatalmas, szinte megoldhatatlan feladatot jelentett az országnak. Így volt ez Cegléden is. A lakásgondokat a városi lakáshivatalnak kellett volna orvosolnia. Sok család először ún. „vagonlakó” lett. Ilyen volt a Kossuth gimnázium tanára Pallein János is családjával.

Az egyik helyi újságban olvasható⁷⁴: *„A városi lakáshivatal a vagonlakók érdekében az utolsó eszközhöz folyamodik. A héten elkezdi a lakásrequirálást....”* A cikk szerint ekkor még Cegléden 30 család lakott vagonokban.

1920. október 27-én a gimnázium (aláírás ezen nem található) egy hosszú levélben próbálta a menekült kollégák lakásgondjait bemutatni és megoldást kérni a város vezetésétől.⁷⁵

„Tekintetes Lakáshivatali Elnök Úr!

A ceglédi állami főgimnázium huszonhárom tagból álló tanári testülete túlnyomó részben kiutasítottakból áll, kik a menekülés sok szenvedése és anyagi vesztesége után abban a reményben érkeztek meg ide, hogy testvéreik legalább is megértéssel fogadják őket. Nem kívánnak sem könyörödmányokat, sem dédelgetést, hanem csak azt, hogy emberi körülmények között élve teljesíthessék hivatásukat és áldozzák fel összes erejüket azok fiainak, akik között élnek.

Sajnos azonban e tanárok egy része legkisebb mértékben sem találja megvalósulva reményét. Így a legszerényebb igényeknek megfelelő elhelyezést sem találja meg.Mindezek bizonyítására röviden előadjuk, egyes társunk milyen lakáshoz jutottak.

1. Legrégibb lakáskereső társunk Miklósy Ferenc, ki a csebeiktől kiutasítva múlt évi szeptember 11 óta van a főgimnáziumhoz beosztva. Immár tizenhárom hónapja lakik a Selyem utca 3. sz. ház baromfiudvarán egy egyablakos udvari szobában (2 m. széles és 2,5 m. hosszú) és a mellette lévő még kisebb konyhában három gyermekével és feleségével. E „lakás” a boldogult Udvardy doktor kocsisának épült. Bútorai és Egyéb holmija egy évig Schultz tanár pincéjében penészedtek, legújabbán a lakás melletti léckerítéses kocsiszínbén kaptak elhelyezést. Nyolc éves fiam gégeszűkülete folytán mesterségesen légzik, ha tehát nincs kórházban, mint jelenleg, tiszta levegőre volna szüksége, amit azonban aligha tesz lehetségessé a lakása előtt szabadon lévő sok baromfi é két disznó.....

2. Pallein János a szerbektől kiutasított társunk, mint vagonlakó szeptember 8-án adott be lakásigénylő kérvényt. A lakáshivatal csupa lehetetlen földes és egy szobás lakást kínált fel neki mellékhelyiségek nélkül.Ilyen körülmények között kénytelen volt egy lakásba hurcolkodni, mely egy 20 négyzetméteres szobából és ettől 25 m. távolságban lévő konyhából áll, ingóságainak pedig egy részét a gimnázium főigazgatójának szívességéből ebben elhelyezni. Három havi vagonlakás után annyira van társunk, hogy szennyesét sem tudta eddig kimosatni vagy egy ebédet megfőzni, mert a három helyen lévő holmi összerakosgatása lehetetlen. Fizet pedig ezért a lakásért évi 3120 k-t.

3. Szőnyi Sándor hadifogságból hazatért társunk, miután lakáshoz nem jutott, a Lakatos u. 6. sz. házba hurcolkodott. Bérel itt az udvar hátsó részében, a baromfiudvar előtt két bútorozott szobát, konyhát, éléskamrát és megosztott fűskamrát, csekély havi 400 k-ért. Végleges lakásnak ez már csak azért sem tekintheti, mert nem képes ennyi lakkért fizetni.

4. Szeleczy Mihály az oláhoktól kiutasított nős társunk kapott egy szobából és egy különálló konyhából álló lakást, mely kényszerlakásnak megfelel, de véglegesnek szintén nem tekinthető.

Az előbbieken röviden vázoltuk négy családós társunk lakásviszonyait, célunk pedig az, hogy a lakáshivatal Tekintetes Elnökét ennek a lehetetlen helyzetnek belátására kérjük.....”

A lakáshivatal vezetője szinte azonnal október 30-án válaszolt a levélre.⁷⁶ Visszautasította azokat a vádakot, hogy a gimnáziumi tanárok helyzetét nem vette figyelembe és velük szemben más pl. polgári iskolai tanárok, vagy postafőnök igényét előbbre sorolta. Ugyanakkor megjegyezte, hogy „Vádolni lehet méltánytalanul is, de ha az intelligencia sem látja be a csonka magyar országon mindenütt egyforma nyomorúságos lakás viszonyokat és hajlandó ezért egy ember felelőssé tenni, akkor mit várhatunk a félművelt vagy épen műveletlen elemektől?”

Erre a levélre az igazgató a tantestület összehívása után november 3-án válaszolt. A válaszból kiderült, hogy elismerte a tantestület, hogy ebben a nehéz helyzetben a menekült családoknak nagyon nehéz jó lakást biztosítani. Szóvá tette, hogy előfordult, hogy később a beadott lakásigényt kielégítették, ugyanakkor a gimnáziumi tanárok ilyen kérését elutasították.⁷⁷

A tantestület menekült tanárainak lakásgondja csak a húszas évek közepére rendeződött kielégítően.

1.2.3. A főgimnáziumi tanári menza

1920 tavaszán a ceglédi gimnázium tanárainak – elsősorban a nőtlen és a menekült tanárok – anyagi helyzete – hasonlóan más területen dolgozó értelmiségiekhez – elkésérítő volt. A fizetések alacsony volta, a pénz elértéktelenedése, az élelmiszerek árának folyamatos növekedése, az iskolaépület komfortjának csökkenése, valamint a lakás gondok szinte elviselhetetlenné tették az életet, s mindemellett tanítani, nevelni kellett az ifjúságot. Az iskola igazgatója ekkor a nagytekintélyű Ries Ferenc volt, aki már 1902-óta vezette az intézményt.⁷⁸

A problémák helyi megoldása érdekében ún. „főgimnáziumi menzát” hozott létre 1920 tavaszán. 1920 március elején levelet írt a tankerület vezetőjének⁷⁹ melyben a következőkkel indokolja döntését:

„Az elviselhetetlen drágaság és az a körülmény, hogy az állam még annyi fizetést sem ad alkalmazottjainak, amennyi a mindennapi ebéd és vacsora költségeire minimálisan kell, szinte lehetetlenné tesz az intézet tanári testülete hivatalos munkájának elvégzését. Látván ezt a túrhetetlen helyzetet, a tanítás és a nevelés érdekében is elkerülhetetlennek éreztem segítő kézzel beleavatkozni a tantestület egyes tagjainak megélhetési gondjaiba és ezeknek enyhítése érdekében felállítottam az intézetben közös konyhát, mely főgimnáziumi menza néven ebéddel és vacsorával ellátja a tantestület nőtlen tagjait, valamint a menekült családok tanárokat és szolgálókat.”

A levélben leírta, hogy az ifjúság útján értesítette döntéséről a szülőket. A szülők megértvén a tanárok helyzetét élelmiszert adományoztak ingyen vagy nagyon alacsony áron az iskolának. A főzést az egyik iskolaszolga (hivatalsegéd) lakásában szervezték meg, ugyanitt tárolták az élelmiszertartalékokat is. Az étkezés télen a tanári könyvtárban, jobb időben a szolgálakás folyosóján történt. A családok tanárok az ételt hazavihették. Az ebédért és vacsoráért fizetni kellett, de az összeg elviselhető lehetett. Az igazgató levelének záró egységében aggályát fejezte ki. Szerinte ez az intézkedés szükséges, ugyanakkor „a megoldás sem a tanári állás tekintélye, sem az egyes személyek önérzete szempontjából nem jó.”

A tankerületi főigazgató 1920. április 6-án kelt levelében válaszolt a gimnázium igazgatójának. Helyeselte a döntést és olyan jónak tartotta, hogy példaként javasolta a minisztériumnak az ötlet más középiskolákban való megvalósítását. „...VKM minisztériumhoz terjesztettem föl, hogy esetleg a középiskolák igazgatóit hasonló intézmények létesítésére buzdítsa.” Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy jó lenne, ha szülői adományokat ingyen nem fogadnának el. „...csak azt kérem, hogy a menza részére ajándékokat lehetőleg ne fogadjanak el.”⁸⁰

A főgimnáziumi menza fenntartását a tanulók is segítették. A Czeplédi Híradó (újság) május 23. számában az alábbi olvasható: „A czeplédi állami főgimnázium ifjúsága f. évi június hó 2-án (szerdán) este a főgimnáziumi Mensa javára az Uránia Színház helységeiben szini előadást rendez. Előadásra kerül Farkas Imre 4 felvonásos diáktörténete, az „Iglói diákok” ...”

A tanári menza létéről kevés dokumentum maradt fenn. Az évente megjelenő Értesítőben egy-egy rövid utalás van a menza létre. Működéséről az 1918/19 és 1919/20. tanévről szóló összevont Értesítő 6. oldalán olvashatunk: „A tanári testületnek iskolai és közéleti tevékenységét szinte lehetetlenné tette a megélhetés túrhetetlen drágasága, illetőleg az a körülmény, hogy az állami fizetések még a legminimálisabb élelmezésre sem elegendők. Ebben a kényszerhelyzetben intézeti közös konyhát állítottunk fel, a nőtlen, valamint a menekült családok tanárok és az egyik menekült intézeti altiszt részére. A közös konyha „főgimnáziumi menza” néven 1920. március elején nyílt meg és a helyi társadalom részéről tapasztalt hálára kötelező támogatás folytán az érdekeltek megélhetési gondját lényegesen csökkentette. Fennmaradása csak augusztus végéig van biztosítva.”

Ries Ferenc
tankerületi királyi főigazgató
a főgimnázium igazgatója

Az 1920/21-es tanévben a tanári menza vezetésére külön tanárt bíztak meg.

Ebben a tanévben azt a feladatot Wiese Gyula kapta, aki menekült tanár volt. A következő három tanévben is ő feladata volt a menza vezetése.

1921/22-es Értésítő közölte, hogy : „*A menekült tanárok lakásviszonyai is némileg javultak s a nőtlen tanárok megélhetésének könnyítésére 1920-ban létesült tanári menza ez évben is eredményesen működött.*”

1923/24-es Értésítő 3 oldalán olvasható: „*A nőtlen tanárok menzája ez évben is működött.*”

Az 1924/25-ös Értésítőben már nincs utalás a tanári menza meglétére, valószínű megszűnt.

A főgimnáziumi menza tehát 1920-tól 1924-ig, négy éven át működött, segítette a nőtlen és a menekült tanárok és családtagjaik megélhetését.

Wiese (Vizsolyi) Gyula

1.3. A menekült diákok

A később elcsatolt országrésről természetesen nem csak egyedülálló felnőttek, hanem legtöbb esetben egész családok menekültek, érkeztek az ország meg nem szállt területére, így Ceglédre is. (Pl. Miklósy Ferenc feleségével és három gyermekével érkezett Nyitráról.)

A menekült diákok iskolai elhelyezését, átvételét is meg kellett oldani.

Az országos oktatási vezetés ismerte ezt a problémát. A tankerületek révén már 1920. március 3-án körlevelet⁸¹ intéztek minden igazgatóhoz, melyben a menekült tanulók gondjaival foglalkoztak. Intézkedtek, hogy az ilyen tanulók tandíjmentességbe részesüljenek. „*A menekült tanulók jelen rendeletre való hivatkozással az intézeti igazgatók által a folyó tanévre tandíjmentességben részesítendők a %-on felül és a tanév végén az így felmentettekről összegző kimutatás terjesztendő fel.*”

A felhívásban szerepelt, hogy egy olyan tanárt kell kijelölni a menekült tanulók segítésére, aki ezt szívesen vállalja.

„*Minden egyes iskola igazgatója a tanári testülettel egyetértésben jelöljön ki a tantestületből egy megfelelő és arra szívesen vállalkozó tanárt, aki a menekült tanulók körülményeivel foglalkozik. Ez a tanár tartsa nyilván a menekült tanulók személyi viszonyait azt, hogy hol vannak szálláson, miből élnek, (esetleg mivel és hol keresnek kenyeret), ki ügyel rájuk, az a felügyelet megfelelő e? Milyen a menekült tanulók tanulási eredménye? Esetleges különös körülményeik. Az adatok jegyzékbe veendők és március 20-ig ide felterjesztendők...*”

Ugyanakkor a tanulók számától függően erre a munkára órakedvezményt is biztosított. Ugyancsak felszólította az igazgatókat a menekült diákok megfelelő adatainak közlésére is.

A tankerületi főigazgató 1920. május 8-án újabb levelet küldött, újból kérte a menekült diákokra vonatkozó adatokat.⁸²

Ries Ferenc igazgató a felhívásra 1920. június 9-én keltezett levelében válaszolt.⁸³

Menekült diákok kimutatásából

<i>neve</i>	<i>honnan jött</i>	<i>az apa foglalkozása</i>
Balogh József	Vadász	tanító
Palásti László	Pozsony	csendőr
Szüle László	Petrozsény	asztalos
Balogh István	Vadász	tanító
Marosi László	Vághidas	Máv. áll. előjáró

Nagy Ferenc
Reznák István
Fedák Tibor
Derzsi András
Feczkó Iván
Sárossy László

Zsolna
Vágkeresztes
Kolozsvár
Kolozsvár
Szamosújvár
Nagyszeben

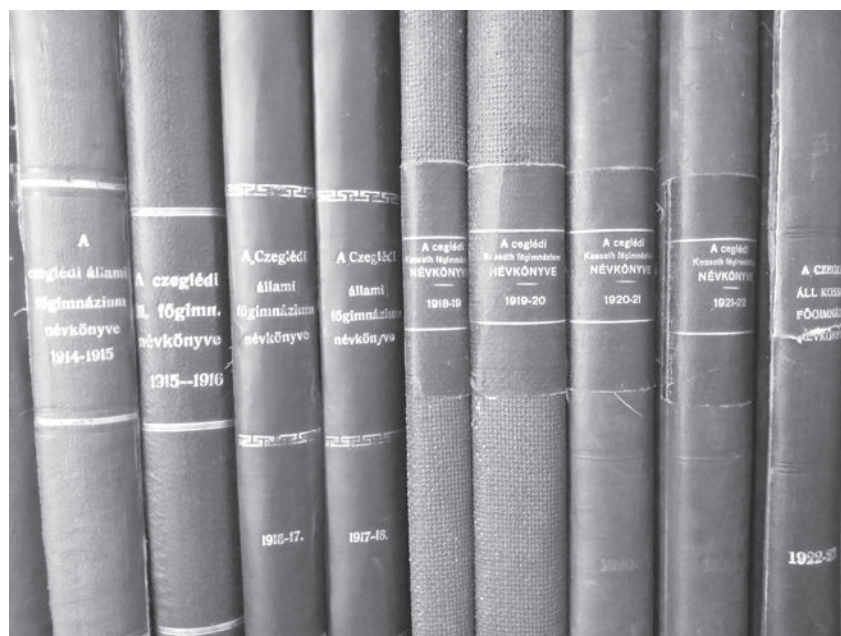
Máv. vonatvezető
Máv. áll. előjáró
tanító
gimn. tanár
gimn. tanár
áll. polg. isk. ig.

E kimutatás szerint ebben az időben 11 tanuló érkezett olyan helyről, amely 1920. június 4-e után más országhoz került. A kimutatásból jól látszik, hogy Erdélyből és Felvidékről jöttek a menekült diákok. A szülők foglalkozása jól mutatta, hogy elsősorban az értelmiségi szülők, ill. a MÁV dolgozók menekültek.

Az irattári levelekből látszik, hogy az országba továbbra is érkeztek menekült családok és diákok. (1920. június 4-e után) A diákok átvételéről a minisztérium a tankerületek útján elküldte az erre vonatkozó rendeletet. 1923. április 7-én keltezett leiratában⁸⁴ a tankerületi királyi főigazgató 5 pontban határozta meg a teendőket. Az 1. és 2. pontban szabályozta a különbözeti vizsgák letételét:

„1./ Magyar tanítási nyelvű középiskolából valamely hazai középiskolának megfelelő felsőbb osztályába átlépni óhajtó tanulónak első sorban a nemzeti tantárgyakból (Magyarország földrajza és története, magyar irodalomtörténet) kell kiegészítő vizsgálatot tennie. Akik az I. ill. IV. osztályt még a megszállás ideje alatt végezték el, Magyarország földrajzából és történetéből (III.-IV.) oszt. tananyagából nem tartoznak kiegészítő vizsgálatot tenni.

2./ Hogy mely tárgyakból kell még az ilyen tanulóknak kiegészítő ill. különbözeti vizsgát tenni, arra általános utasítás nem adható, mert a tőlünk elszakított területek középiskoláinak tanításterve folyamatosan változik és csaknem iskolánként más és más. Ennélfogva a tanuló bemutatott bizonyítványai alapján a mi tanterveinkkel való összevetés után megállapítandó, hogy a nálunk kötelező tantárgyak közül melyiket nem tanulta vagy melyikből tanult kevesebbet, mint amennyit a tantervünk előír. Az előbbi tantárgyakból kiegészítő, az utóbbiakból különbözeti vizsgálatra utasítandó. E területen külön figyelemben részesítendő a rajzoló geometria és a görög nyelv ill. a görögpótló tárgyak, melyeket az elszakított területek középiskoláiban rendszerint nem tanítanak, továbbá a természetrajz melynek felsőbb osztálybeli tanításterve nem egyezik a mi tanításterveinkkel.”

Tanulói névkönyvek

A gimnázium igazgatói irodájában található 1899-től az összes névkönyv, amely a diákok adatait tartalmazza.⁸⁵ Az első évtizedekben ezt „Névkönyvnek” nevezték.

Ebben olvasható például, hogy az előző osztályt hol végezte a diák. Eből lehetett megállapítani az ún. menekült diákok számát és adatait.

Sorszám	A tanuló neve, születésének helye és ideje, vallása (ismétlő-e vagy magántanuló?)	Atyja vagy anyja, gyámja vagy gondviselője. (Név, polgári állás és lakás)	Az előbbi osztályból regente a tanuló és anyai ömenelettel és magaviselettel?	Osztályos-e a tanuló? Az osztály vagy secélyűj leír. száma és adószámja (teljes szám)	Tanfolyamok-e a tanuló? A mentesség nagysága, adományozója, kelte és száma
39.	Farkas Lóttán Itrad 1908. május 31. ref.	F. Gyula M. V. Iróda-kerelő III. Jászberényi-út 21. (délvidéki menekült)	Aradi rom. kath. gymn. III. 4 int. felejt. est.: jó- rabályné (192. II. 5.)		10-on felül egész- mentes, csegléti gymn. 39. / 1921 sz.
Utaltára beoltatott: 1918.					
Első félévi értesítő			Évvégi bizonyítvány		
Tantárgyak		Érdem- jegyek (számkal- tal)	Észrevétel	száma: 39	kelte: 1924. 11. 29.
Vallásstan				Érdemjegyek (betűkkel)	Észrevétel
Magyar nyelv		Műveltség- tett fel mint menekült		jó	
Latin nyelv		1921. április		jó	
Görög nyelv		13. - an.		elégséges	
Gyermekülési irattalom					

7 tanév alatt (1918-1925) 73 menekült diák érkezett a ceglédi gimnáziumba.⁸⁶ Tanévenként létszámuk eltérő volt.

A menekült tanulók számának megoszlása tanévenként és osztályonként:

tanév	osztályok								összes/fő
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1918/19	7	3	2	2	-	1	1	2	18
1919/20	1	3	1	1	2	4	2	1	15
1920/21	5	3	5	4	1	1	-	1	20
1921/22	6	1	2	1	-	-	-	1	11
1922/23	1	1	1	-	1	1	-	1	6
1923/24	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1924/25	-	1	-	-	-	-	1	1	3
összesen	20	12	11	8	4	7	4	7	73

A menekült diákok közül **42 fő** a későbbi Romániából, **23 fő** Csehszlovákiából, **8 fő** pedig Délvidékről érkezett. Ezek a települések a következők voltak:

Kolozsvár (5 fő), Temesvár (4 fő), Nagyszeben (2 fő), Arad (3 fő), Gyulafehérvár (3 fő), Szatmár (3 fő), Bi-hardiöszeg (2 fő), Petrozsény (2 fő), Székelyudvarhely (2 fő), Székelykeresztúr (2 fő), Szamosújvár (2 fő), Zilah (2 fő), Barót (1 fő), Szatmárnémeti (3 fő), Szászváros (2 fő), Vadász (1 fő), Hátszeg (1 fő), Torda (1 fő), Gyergyó-szentmiklós (1 fő),

Lőcse (4 fő), Trencsén (4 fő), Kassa (3 fő), Pozsony (2 fő), Zsolna (2 fő), Érsekújvár (1 fő), Selmeczbánya (1 fő), Nyitra (1 fő), Bajmóc (1 fő), Privigye (1 fő), Beregszász (1 fő), Ungvár (2 fő),

Újvidék (2 fő), Óbecse (1 fő), Titel (1 fő), Hódság (1 fő), Fiume (1 fő), Gátalja (1 fő), Halmi (1 fő).

Tanulságos a menekült diákok apjának foglalkozása:

tanár- tanító 16 fő

MÁV alkalmazott 16 fő

fegyveres testület tagja 10 fő

jogi végzettségű 10 fő
 iparos - kereskedő 8 fő
 orvos – gyógyszerész 2 fő
 hivatalnok 6 fő, kisbirtokos 2 fő
 magánzó 1 fő⁸⁷
 foglalkozást nem jelölt: 2 fő

Az apák foglalkozásából egyértelműen látszik, hogy elsősorban a diplomás, a korabeli szóhasználat szerint a „nadrágos” emberek menekültek az elcsatolt részekről.

A 73 menekült diák közül a ceglédi gimnáziumban érettségizett 17.

Menekült tanulók neve tanévenként:

1918/1919 tanévben: Guttmann István, Schwarcz Ignác, Balogh István, Kircz István, Weisz Antal, Szüle László, Ilyés Sándor, Scseszné Ervin, Salacz Béla, Nagy Ferenc, Marosi László, Végh János, Német Emil, Csoknyay Miklós, Salacz Gyula, Vásári Teréz, Ádler Endre, Toppler Egon.

1919/1920 tanévben: Miklosy Ilona, Saufuauer Ottó, Thyll Géza, Pál Erzsébet, Egry Ilona, Zatykó Mária, Pál Margit, Fedák Tibor, Rövid Ferenc, Derzsi András, Eperjesy Lajos, Feczko János, Tittel Matild, Sárosy László, Goldberger Vilmos, Tittel Sándor.

Az 1925/26-os tanévben érettségizett osztály tablója

1920/1921 tanévben: Hajnal István, Farkas József, Dickmann Ernő, Királyi Lajos, Hörömpő Erzsébet, Bajkó György, Inczédi Gyula, Szatmári Lajos, Királyi Pál, Farkas Zoltán, Besskó Péter, Bejkó Ferenc, Rónai József, Antalfy László, Halász Endre, Varga Ferenc, Királyi József, Besskó József, Varga Antal, Joó Imre.

1921/1922 tanévben: Megyeri Károly, Mikes Árpád, Nagy Sándor, Kligl Magda, Bíró Pál, Nagy Ferenc, Buzogány János, Kovács Gyula, Nagy Jenő, Nagy Rudolf, Szekeres János.

1922/1923 tanévben: Szabó László Mihály, Mihályfi László, Kántor Pál, Helmeczy József, Sefcsik Tibor Szigeti Sándor.

1924/1925 tanévben: Réthy Gyula, Ruprecht Antal, Trempó Sándor.

A 73 menekült diák közül a ceglédi gimnáziumban érettségizett 17 tanuló (zárójelben az érettségi éve szerepel: Toppler Egon (1919), Vásári Teréz (1920), Goldberger Vilmos (1921), Feczkó János (1922), Derzsi András (1922), Végh János (1924), Balogh István (1926), Szüle László (1926), Nagy Ferenc (1926), Egry Ilona (1926), Farkas Zoltán (1926), Ruprecht Antal (1926), Miklosy Ilona (1927), Bajkó György (1928), Mihályfi László (1928), Halász Endre (1929), Bíró Pál (1929)⁸⁸ A többi menekült tanuló további sorsáról nincs adatom.

Az 1926-ban érettségizett diákok tablóján a 33 tanuló közül 6 „menekült” diák szerepelt. (Balogh István, Szüle László, Nagy Ferenc, Egry Ilona, Farkas Zoltán, Ruprecht Antal.

2. Munkakörülmények

2.1. Az iskolaépület használata

Az épületét a vörösök és a románok megszállása miatt 1919. április 27-től az 1920 februárjáig tanításra nem lehetett használni. 1919. április 27-én a gimnázium épületét katonai célokra lefoglalták. Május 2-ig az ún. bihari vörös ezred, majd a szolnoki vörös ezred, május 8-tól pedig az I. vörös hadtestparancsnokság foglalta el az iskola épületét. Augusztus 4-től a román csapatok szállták meg a várost és az iskolát. Az épületben egy magasabb parancsnokság állomásozott, ennek ellenére nagy lett a kár.

„Az irodai felszerelést teljesen elvitték, az elképzelt legkisebb darabig és az utolsó csepp tintáig. (Még azokat a borítékokat is, melyeken az iskola neve rá volt nyomtatva.)

...Minden egymásra és össze-vissza hányva! A kitömött állatok bőre lenyúzva, fejeik elcsavarva vagy levágva. A Magyar Jótételei Bizottsághoz felterjesztett kimutatás szerint az iskolát ért kár az 1920. évi május értéket véve alapul, 474 023 korona. Ebben nincs beszámítva az a kár, mely magában az épületben és tartozékain esett....”⁸⁹

A román csapatok november 20-án vonultak ki Ceglédre. Ries Ferenc igazgató a román kivonulás után feltehetőleg végigjárta az épületet és négy kollegát (Cserghő Mihály, Jóbai János, Sárkány József, dr. Szarka Gyula) kért fel a károk azonnali felmérésére és a rendrakás elindítására. A károkról 1919. november 23-án írásbeli jelentést tett a városi tanácsnak. A levélből kiderült, hogy nagyon sok ablak üvege betört, a kilincsek és záruk jelentős része hiányzott, azokat leszerelték, még a WC-k deszka ülőkéi is eltűntek. A függönyöket, rolettákat leszerelték. Mind a villanycsengőket, mind a kályhák egy részét is elvitték a románok. A várostól az épület mielőbbi helyreállítását kérte olyan szinten, hogy abban tanítani lehessen. Javasolta, hogy a többi munkálatokat a nyári szünetben végezzék el.⁹⁰ A román megszállók óriási kárt okoztak a szertárakban és a könyvtárban is. Ezek pótlása az állam feladata, ezt nem kérte a várostól. A városi tanács válaszát nem ismerjük, de a románok kivonulása után két hónappal, 1920. februárjában megindulhatott a tanítás az iskola épületében...

Az 1919/1920-as tanév tanévnyitó értekezletet szeptember 9-én tartották. A tanévnyitó ünnepséget szeptember 16-án a városháza közgyűlési termében rendezték meg. A tanítás az Országos Gyermekvédő Liga Súranyi Károly József Hadiárva Otthontól bérelt termekben volt. (Ma Török János Református Mezőgazdasági és

Egészségügyi Technikum és Szakképző Iskola) A 11 osztályból 10-et alakítottak ki. Öt osztály délelőtt öt osztály délután járt iskolába.

Délelőtt a V-VIII. osztályosok délután az I-IV. osztályosok óráit tartották meg. Az alsó tagozatosoknak két délután megszervezték a tanítást 25 perces tanórákban.

Az igazgató az épület állapotáról és a legsürgősebb munkákról a tankerületnek 1920. július 29-én tett jelentést. Felsorolt a azokat a munkákat, amelyeket már el tudott végeztetni, és azokat, amelyekre még szükség lenne. „... *A Magyar Jótételei Bizottsághoz beadott részletes kimutatás szerint a kár májusi árakat véve alapul, több mint 470 000 korona. Ebben magában az épületben esett kár nincs beleértve. A nagym. vall. és közokt. minisztérium a legsürgősebb helyreállítási költségekre a 108638 sz. rendeletével 6000 korona rendkívüli átalányt engedélyezett, amelyből természetesen sokat nem lehetett helyreállítani: néhány üvegezést csináltattam...*”⁹¹

2.1.1. A román megszállás pusztítása

A román megszállás az iskola szertáraiban és könyvtárában is hatalmas károkat okozott. Rengeteg eszköz eltűnt, de még többet vandál módon megrongáltak. Pl. a tornaszertárban lévő bőrrel bevont tornaló bőrét lefejtették, lábait kitörték. A filológiai szertárban I. Ferenc József és Kossuth Lajos gipsz mellszobrát összetörték. Az ének szertárból a hegedűket és az összes kottát elvitték. A tanári könyvtárban több száz könyv borítóját letépték. A vandál pusztítás oka azért is érthetetlen, mert az épületben nem közkatonák, hanem elsősorban román katonatisztek voltak. Ahol a román csapatok megjelentek és hosszabb időt töltöttek, hasonló károkat okoztak.

A károk első felméréséről Ries igazgató már 1919. november 23-án írásban tett jelentést a városi tanácsnak.⁹² E levélben elsősorban az iskola épületében esett károkat sorolta fel, hiszen az épület fenntartása a város feladata volt. A felszerelést ért károkról ebben a levélben röviden esik szó, hiszen annak pótlása az állam feladata volt.

„*Városi Tanácsnak*

A Kossuth-Főgimnáziumban elszállásolt románok az épületben és főleg annak felszerelésében jelentékeny kárt okoztak. A városnak lévén szerződéses kötelessége az épületek jókarban és tisztán tartása, ennél fogva a falaknak, ajtóknak, ablakoknak az utcai ablakokon lévő rolett függönyöknek és a klozettnak, kályhának, vízvezetéki és a villamos csengőjelző berendezésnek helyreállítását a várostól kérem, míg a bútorzatoknak, a szobákban lévő függönyöknek, a tanszereknek és a tornaszereknek, a könyv és térképtárak felszerelésének és a villamos világítási berendezésnek helyreállítását az államtól kérem.

A városra háruló helyreállítási munkákból mostan csak azokat kérem, melyek a tanításnak az épületben való kezdéséhez okvetlenül szükségesek, a többiekkel talán célszerű lesz a nagyszünidőig várni. Azonnal való helyreállítása kell a következő dolgoknak: az eltörött ablaküvegek, (különösen sürgős ez a klozettnak, mert különben befagynak ott a vízvezetéki csövek és elrepednek) néhány betört szobaajtó, egy csomó hiányzó kilincs és zár, a klozettnak hiányzó ülődeszkái, a csengőjelző berendezés, egyes kályhák és a kapusszobának és a románok által konyhának használt szolgálakás kijavítása .

Kell tehát üveges, asztalos, lakatos, villamoscsengő szerelő, kárpitos, kőműves, takarítóasszonyok, szobafestő.

Kérem a tek. tanácsot, hogy ezen munkákat sürgősen elrendelni szíveskedjék.

Cz. 1919. XI. 23. Ries”

A város polgármestere hivatkozva központi rendeletre már 1919. december 13-án ez ügyben az alábbi levelet küldte⁹³:

„19978. /1919 sz.

Főgimnázium Igazgatósága!

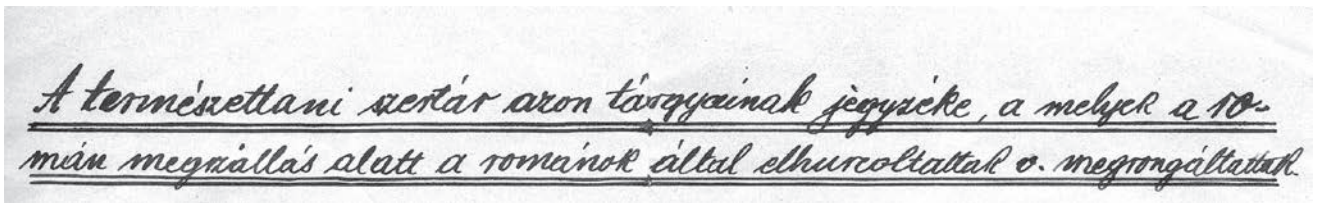
Utalással a magyar központi statisztikai hivatal 2998/1919. számú rendeletére a román csapatok által okozott kár felvétele és bejegyzése végett az utasítást és a szükséges I. és II. jelzésű nyomtatványt mellékelten azzal a kérelemmel küldöm meg, hogy az utasítás áttanulmányozása után a károkat megállapítani és bejegyezni és 5 napon belül hozzám visszaküldeni szíveskedjék.

Czegléd, 1919. december 23. h. polgármester sk.” (Lásd 1. sz. melléklet hátul)

A felhívásra – a levéltári anyagok alapján – a tantestület, a szertárőrök felmérték szertáronként az okozott kárt. Ezeket különböző papírokon, füzetlapokon, fecniken jelentették az igazgatónak. (Irodai papírt nem lehetett kapni!) A jelentéseket az igazgató összegezte és feltehetőleg a megkapott nyomtatványon felterjesztette. A levéltárban csak a másolat maradt meg.

A szertárőrök jelentése több szempontból érdekes: a szertári anyagok, eszközök elnevezése önmagában pedagógia-történeti dokumentum. (Ma már nem mindenki tudja, hogy pl. a tornaszertárban mit jelentett a „rohamdeszka” nevű eszköz.)

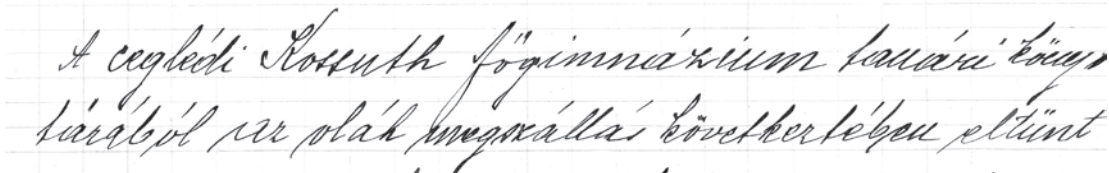
A szertárőrök jelentésének fejlécén a románok kifejezés háromféleképpen szerepel:

A természettani szertár tárgyaitak jegyzéke, a melyek a román megszállás alatt a románok által elhurcoltattak v. megrongáltattak.

(Lásd 2. sz. melléklet szövegben)

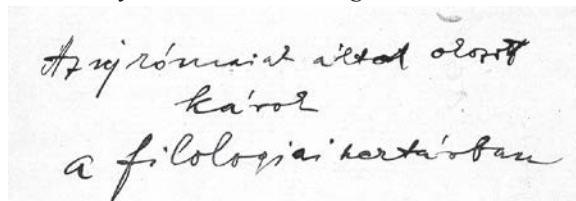
„A természettani szertár tárgyaitak jegyzéke, a melyek a román megszállás alatt a románok által elhurcoltattak v. megrongáltattak...”

A ceglédi Kossuth főgimnázium tanári könyvtárából az oláh megszállás következtében eltűnt

(Lásd 3. sz. melléklet szövegben)

„A ceglédi Kossuth főgimnázium tanári könyvtárából az oláh megszállás következtében...”

Az új rómaiak által okozott károk a filológiai szertárban

(Lásd 4. sz. melléklet szövegben)

„Az új rómaiak által okozott károk a filológiai szertárban”

A tankerületnek már 1919. december 14-én elküldte az igazgató a gyors felmérés eredményét, beszámolt a román megszállás káiról, kiemelte az eszközökben esett károkat.⁹⁴ (Lásd 5. sz. melléklet hátul)

„Főig-nak

Jelentem, hogy a románok november 20-án mentek ki az épületből.

Az épületet újra birtokba véve, szomorúan kellett tapasztalnunk, hogy két évtized szorgos munkájának eredménye, a felszerelés nagy része elpusztult vagy elveszett.

Csak futólagos átvizsgálás után is azonnal megállapítható, hogy a torna felszerelés majdnem teljesen a természetrajzi felszerelés pedig túlnyomó részben elpusztult, a tanári könyvtár és a földrajzi szertár jelentékeny hiányokat mutat. Aránylag kevés kárt szenvedett az ifjúsági könyvtár és a fizika szertár. Az irodai felszerelést teljesen elvitték a románok, az elképzelhető legkisebb darabig és a legutolsó csepp tintáig. Még azokat a borítékokat is, amelyre az iskola neve rá volt nyomtatva. (A főigazgatóság címével ellátottakat meghagyták.) Elvitték a villamos csengőberendezések s a meghagyottakat szétronogálták.

A bútorzat aránylag kevesebb kárt szenvedett csak nagyon sok szék és pad hiányzik (eltűzelték). Hasonlóképpen hiányzik sok katedrának és egyéb asztalnak fiókja vagy oldala (nyilván eltűzelték)

A hordozható lámpák mind eltűntek, a függőlámpák villamoskörteknek is túlnyomó része. Elvitték a villamos világítási vezeték egy részét is.

Tönkretették majdnem valamennyi árnyékszék ülését. Elvittek igen sok ajtókilincset és ablakfüggönnyet (vászonrolettát) Az elvitt dolgoknál még elkeserítőbb az itt hagyott, de tönkretett tárgyak látása. Különösen a természetrajz szertár mutatja a vandalizmusnak megdöbbentő képét. Minden egymásra és össze-vissza hányva. A kitömött állatok bőre lenyúzva, fejeik elcsavarva vagy levágva, a herbárium széttaposva, növényminták és mikroszkópiái és egyéb preparátumok eltörve és szétdobálva stb.stb.

A gyászos látvány annál inkább hatott megdöbbentően, mert az iskola nem laktanya volt hanema legfőbb román katonai parancsnokság hivatalos helyisége. (Itt székelte Mosoi tábornok, majd az ő távozásával egymás után két másik tábornok.) És megdöbbentő ez azért is, mert a felszerelési tárgyak néhány helyiségbe voltak összerakva és azoknak ajtai lepecsételve.

Hiába volt azonban a „környezet” a legfőbb tábornoké s hiába volt a pecsét az ajtókon, az ajtókat feltörték s nem csak loptak és raboltak, hanem ok és cél nélkül fosztogattak is.

A hiány és ennek alapján a kár pontosan elég lesz rendesen megállapítani, mert a leltáraknak nagyobbik része eltűnt. (bizonyosan eltűzelték)

A megmaradt holminknak egyenlőre nagyjában való rendezésével megbíztam Cserghó Mihály, Jóbai János, Sárkány József és dr. Szarka Gyula tanárokat, akiknek részben ezért nincs is tanítási órájuk, illetőleg csak kevés.

Az új leltározás teljes pontossággal csak tavasszal fog megtörténni. Fűtőanyagunk alig lévén, a helyiségek mind fűtetlenek, s azokban hosszabb ideig tartó munkát most nem lehet végezni.

A tanítás egyenlőre tovább is a hadiárva otthon 5 helyiségében folyik. Egy kis tanári szoba a hadiárvaotthonban jutott, az igazgatói iroda a lakásban van.

Cz. 1919. 12. 14. Ries”

1920. május 29-én újabb felhívás jött a Vallás és Közoktatási Minisztériumból: ⁹⁵

„Felhívom a címet, hogy az igazgatása alatt álló intézet ingó és ingatlan, illetve a hivatal ingatlan vagyonában a román megszálló csapatok által okozott károkat és rongálásokat ha eddig még nem történ volna meg, a mai árak alapul vétele mellett a magyar jóvátételi bizottságnak (Budapest) azonnal jelentse be.....” (Lásd 6. sz. melléklet hátul)

A kárról az igazgató a szertárőrök felmérése alapján 1920. június 2-án készítette el összesítését. ⁹⁶ (Lásd 7. sz. a, b, c, d melléklet hátul)

„Kimutatás a czeplédi áll. Kossuth főgimn-nak felszerelésében a románok által okozott károkról:

I. Tanári könyvtár:

<i>A. cs. Magyar nyelv és irodalom</i>	<i>143 kötet, mű</i>	<i>22 534 kor.</i>
<i>B. Latin nyelv és irodalom</i>	<i>97</i>	<i>7864 „</i>
<i>C. Német nyelv és irodalom</i>	<i>87</i>	<i>12 240 „</i>

D. Egyes modern nyelvek és irod.	24	3668
E. Ált. nyelv és irod. történet	5	1856
F. Bölcsészet nevelés és társ. tud.	92	11 016
G. Tört. régészet, földrajz	28+73 kötet	7096
J. Természetráajz, orvostud.	7	894
K. Természettan	54	6668
L. Mennyiségtan	13	3908
M. Vegytan	7	920
N. Ábrázoló mértan	19	6366
Q. Torna	2	90
R. Ének	2	308
lapok, folyóiratok	2 évfolyam	200
	<hr/>	
	581 db.	85628 kor.
 II. Ifjúsági könyvtár		
I.A.	23	755 kor.
I.B.	20	775
II.A.	24	1194
II.B.	11	462
III.	15	536
IV.	32	1712
V.	16	854
VI.	27	1640
VII.-VIII.	86	5820
IX. Ált. rész	43	3840
	<hr/>	
	297 kötet	17588 kor.
 III. filológiai szertár:		
	4 drb.szobor	1740 kor.
	2 nagyobb szakmunka	450
		<hr/>
		2190 kor.
 IV. Történelmi szertár:		
	a.osztból 13 drb. műtárgy	2784 kor.-
	g. 21 kötet szakmunka	4435 kor.
		<hr/>
		7219 kor.
 V. Földrajzi szertár:		
	Jankó J. Magyar típusok	300 kor.
	diapozitívok 44 drb.	1584 kor.
	fali és kézi térképek 6 drb.	2349 kor.
	Tájéoló	450 kor.
	200 darabból álló nagyobb terménygyűjtemény	60000 kor.
		<hr/>
		10683 kor.
 VI. Természetráajzi szertár:		
	a/ Állattan 2/8 drb. műtárgy	4347 kor.
	b/ növénytan 282 drb.	7930 kor.50.fill.

c/ ásványtan	49 drb.	6240 kor.
d/ vegytan	3	10168 kor.20. fill.
e/ bútorfelszerelési tárgyak, műszerek, kézi szerszámok		23100 kor.
f/ szakmunkák 17 kötet		1570 kor.
		<hr/> 53355 kor.

VII. Természettani szertár:

63 drb. műszer		62836 kor.
		<hr/> 62836 kor.

VIII. Rajzszertár:

Lapminták, szakkönyvek	19 drb.	980 kor.
Mértani términták	1 drb.	280 kor.
gipszminták, szobrok	9 drb.	1165 kor. 80 f.
használati tárgyak	11 drb.	633 kor.
természeti tárgyak	14 drb.	808 kor.
eszközök, szerszámok	7 drb.	1230 kor.
megrongált tárgyak javítása	50 drb.	1640 kor.
		<hr/> 6736 kor.

IX. Ének és zeneszertári tárgyak	18 drb.	4750 kor.
		<hr/> 4750 kor.

X. Tornaszertár:

a. 23 drb tornaszser		48200 kor.
b. cserkészfelszerelés (hátizsák, sátorlap,távcső)		6600 kor.
		<hr/> 55000 kor.

XI. Bútorzati felszerelés:

a. 85 drb. Házieszköz és szerszámok		59800 kor.
b. 24 drb. irodai eszközök és szerszámok		2326 kor.
c. Irodai felszerelés (papír, tinta, írószerek, térképek, üres nyomtatványok)		6500 kor.
d. 98 drb. fabútor		50400 kor.
e. szőnyegek és lábtörlők		6632 kor.
f. villamos csengő berendezés és csengők		5500 kor.
g. világítási berendezés és égő testek		18300 kor.
		<hr/> 148738 kor.

XII. Tüzelőanyagban okozott kár:

½ vagon fa, 25 q. kocsz		8000 kor.
villanyvilágítási többletköltség		11300 kor.
		<hr/> 19300 kor.

Összefoglalás:

I. Tanári könyvtár:	581 db.	85628 kor.
II. Ifjúsági könyvtár	297 kötet	17588 kor.
III. filológiai szertár:		2190 kor.
IV. Történelmi szertár:		7219 kor.

V. Földrajzi szertár:	10683 kor.
VI. Természetrajzi szertár:	53355 kor.
VII. Természettani szertár:	62836 kor.
VIII. Rajzszeretár:	6736 kor.
IX. Ének és zeneszeretári tárgyak	4750 kor.
X. Tornaszertár:	55000 kor.
XI. Bútorzati felszerelés:	148738 kor.
XII. Tüzelőanyagban okozott kár:	19300 kor.
összesen:	<hr/> 474 023 kor.

Czegléd, 1920. június 2-án

Ries Ferenc”

1920/21-es értesítő írta, hogy „1921 márciusában Czeglédre érkezett Noseda Eneo olasz tábornok megtekintette az iskolánkat és az iratokhoz csatolta azt a két fényképfelvételt, melyet a románok kivonulásakor a feldúlva talált természetrajzi szertárról készítettünk”⁹⁷ Sajnos az iskolában a károkról készült fényképekből nem maradt egy sem.

Az állam a tankerület útján folyamatosan próbálta a szertárfelszereléseket pótolni. Az 1921/22-Értesítő 1. oldalán olvasható: „A könyv – és szertárak hiányainak részben való pótlására ez évben is kaptunk a vallás – és közoktatásügyi minisztériumból rendkívüli átalányokat, a helyzet javulása e tekintetben főleg a tornafelszereléseknél örvendetes.”⁹⁸

2.1.2. Timbus Endre és Márkus Irén Szilviusz ügye

Mindkét tanár a Czeglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium kinevezett tanára volt. Állásuk megszüntetése illetve áthelyezésük kapcsolódik az 1919-es román megszálláshoz.

A tanári törzskönyvbe ebben az időben még bejegyezték a tanárok vallását is. Márkus Irén Szilviusz⁹⁹ és Timbus Endre görög katolikus vallású volt. Ez alapján feltételezhető, hogy román származásúak voltak.

Timbus Endre

1885. aug. 24-én született Rózsapatakon. (Szolnok-Doboka vm.) (A tanári törzskönyvben neve Timbus Gyula,¹⁰⁰ de az iskolai irattár anyagában, már Timbus Endre néven szerepel.) Nagyváradon a Premontrei Főgimnáziumban érettségizett. Kolozsváron végezte az egyetemet magyar – latin – oláh nyelv és irodalom szakon. Első munkahelye Rozsnyón volt, onnan 1917-ben került városunkba.

1919. augusztus 4-én szállták meg a román csapatok Ceglédet és foglalták el a gimnázium épületét. Az 1919. szeptember 9-én megtartott tantestületi alakuló ülés jegyzőkönyvéből kiderült, hogy Timbus Endre lett Cegléd és környékének román főispánja.

Az igazgató javasolta a tantestületnek, hogy Timbus Endrének köszönjék meg ez irányú tevékenységét. A javaslatot a tantestület elfogadta.

... Az elnöklő igazgató javasolja, hogy Timbus Endrének, akit a helybeli román katonai hatóságok Czegléd és Környéke főispánjává neveztek ki, e minőségben a város lakosságának, valamint az iskolának és a tanári testületnek tett hasznos szolgálataiért köszönetet mondjon.....¹⁰¹

1919. december 19-én a kollégát letartóztatták, majd óvadék ellenében szabadlábra helyezték. 1920. február 8-án a minisztérium elrendelte a fegyelmi lefolytatását. Ez alatt az állásából felfüggesztették. A törvényszék először felmentette a vádak alól. Ezután Timbus kérte az igazgatót, hogy folytathassa a tanítást.

1921-ben névtelen feljelentés érkezhett a tankerülethez Timbus Endre a román megszállás alatt tanúsított tevékenysége miatt. Erre válaszolt az igazgató, ebből a levélből derült ki Timbus további sorsa.¹⁰² (Lásd 1. sz.

melléklet hátul) A román megszállás után másnap az igazgató javasolta Timbus Endrének, hogy „... a megszállás alatt tanúsított magatartása illetékes fórum által való felülvizsgálását elkerülhetetlenül szükségesnek tartom miért is ajánlom, kérjen maga is fegyelmi vizsgálatot saját maga ellen....”

1921 februárjában Timbus Endrét újból vád alá helyezték. Az igazgató a kollégát tovább nem alkalmazta. A tanári törzskönyv szerint 1922. január 12-vel Békéscsabára az Állami Leánygimnáziumba helyezték át. Ez alapján valószínű, hogy tevékenységéért nem ítélték el.

Márkus I. Szilviusz 1880. szeptember 7-én született Krasznabélteken. (Szatmár vm.) Mennyiségtan-természettan szakos tanár volt a ceglédi gimnáziumban. 1907-ben Budapesten végzett az egyetemen. Először Nagybécskerei Kath. Főgimnáziumban, majd Budapesten a II. ker. Főgimnáziumban tanított. 1910-ben került Ceglédre.¹⁰³ 1919 húsvét után egészen augusztusig nem tartózkodott a városban, így nem taníthatott az iskolában. Ősszel, szeptember 16-án írásban kéréssel fordult az igazgatóhoz, hogy egészségügyi okokból szabadságot kérjen. Az igazgató már ekkor gyanította, hogy a kolléga román szolgálatban állt. Ezt egy Erdélyből menekült polgári iskolai tanár is megerősítette. 1920. január 3-án Ries igazgató mindezt jelentette a tankerületnek és kérte, hogy Márkus I. Szilviuszt írásban szólítsák fel, hogy jelentkezzen munkahelyén.¹⁰⁴ (Lásd 2. sz. melléklet hátul) Nem derült ki, hogy mi lett az igazgatói levél következménye. Az biztos, hogy a Tanári törzskönyvben a kolléga törzslapján a következő olvasható: „Mivel oláh szolgálatba lépett megszűnt az illetménye. 1919.július végével”¹⁰⁵

2.2. Világítási és fűtési problémák

Az épület fűtésének és világításának eszközei is károsodtak. Az igazgató 1919. november 23-án a Cegléd városának címzett levélben leírta, hogy: „A hordozható lámpák mind eltűntek, a függőlámpák villamoskörteknek is tüllyomó része. Elvitték a villamos világítási vezeték egy részét is...”¹⁰⁶ A román csapatok – természetesen – világítási költséget nem fizették ki. Erről az igazgató 1920. január 4-én írt levelet a tankerület főigazgatójának. „A román megszállás alatt az intézeti épület valamennyi helyiségében állandóan égtek estétől reggel az összes égők, akár volt világításra szükség, kár nem. Ennek eredménye az a 11 213 k. és 80 f. számla, mely a július közepétől december közepéig elfogyasztott áramról szól. ...Mivel a számlát az évi 4500 koronányi házi átalányból fedezni nem lehet, a város határozata szerint pedig a késedelmes fizetők az áramszolgáltatásból kikapcsolatnak, kérem a számláknak, illetőleg a róluk szóló már kellően bélyegzett nyugtáknak sürgős kiegyenlítését közvetlenül Cegléd r.t. város villanytelepének üzemvezetőisége részére történő utalványozás formájában.”¹⁰⁷ (Lásd. 1 .sz .melléklet hátul) A számla kiegyenlítéséről nincs adat.

Nagyobb gond volt az épület fűtése. A minisztérium 1920-ban kiadott egy rendeletet, melyben szabályozta az iskolák fűtését. Sok iskola ugyanis a fűtési gondok miatt a tanév folyamán több alkalommal szünetet rendelt el, így próbálták csökkenteni a fűtésre szánt kiadást. Az 1920. november 3-án keltezett igazgatói levélből kiderült, hogy Cegléden is volt a fűtés miatt tanítási szünet.¹⁰⁸ (Lásd. 2 .sz. melléklet hátul) Több iskola így is túllépte a fűtésre szánt keretet és a pénzt az államtól kérte.

1921. január 7-én az iskola igazgatója levelet írt minisztériumba. Kérte, hogy a minisztérium által az iskolák fűtésére vonatkozó rendelet alól a ceglédi gimnáziumot mentsék fel. A tankerület 1921. március 21-én válaszolt az igazgató kérésére. A levélben engedélyezte, hogy a ceglédi gimnázium ne tartsa be a miniszteri rendeletet, de felhívta a figyelmet: „...a természetbeni világtás-fűtés élvezeténél a legmesszebbmenő takarékoság tartandó szem előtt, mert ellenkező esetben az államkincstár anyagi helyzete érdekében jelen rendelkezést meg kellene változtatni.”¹⁰⁹ (Lásd 3. sz. melléklet hátul)

Az 1920/21-es értesítőben olvasható: „Fűtésre és világításra az iskola 24 000 koronát kapott. A háború óta a világítási költség 60-szorosan emelkedett. A tanulók kezdeményezésére, hogy ne legyen „szénzünet” gyűjtést kezdtek és közel 100 000 koronát gyűjtöttek össze fűtésre és világításra. De kiderült, hogy sem fa sem szén nem kapható. Az országgyűlési képviselő segítette beszerezni. Ez csak a november hónapban érkezett meg vasúton. Addig mindig a tanulók hozták fát

fűteni. A szülők hordták be a fűtőanyagot az iskolába és a tanulók fűrészelték fel a fát. A tornatermet nem fűtötték, így a fűtési időben a tanulók „testedző sétára” mentek.”¹¹⁰

A fűtési gond a következő években sem oldódott meg. Az 1921/22-es értesítő közölte, hogy „... A kályhák helyreállítása is elmaradt. ... A tornatermet idén sem fűtötték, de a nagy tél miatt volt korcsolyapálya. A fűtésre kapott pénz nem volt elég, megint a szülők segítette, beszerezték a hiányzó fűtőanyagot. Összeadták a pénzt.”¹¹¹

A következő két tanévben sem tudták a tornatermet fűteni. „... Olyan gyenge minőségű fűtőanyagot kaptak, hogy télen a tanulók és a tanárok fáztak. Nagyobb termekben nem lehetett e miatt tanítani. ...”¹¹² „Az állam ez évben sem bírta fűtési költségeket fedezni. Fűtési szünet azonban még sem volt, mert a szülők felkérésünkre a legnagyobb készséggel adták össze a még hiányzó összeget. A befolyt adományok felhasználásának ellenőrzésére ötagú bizottság működött. ... Külön elismeréssel emlékezünk meg arról, hogy a tanuló ifjúság ez évben is maga fűrészelte fel a tűzifa egy részét, hogy ezzel is több pénz jusson a fűtőanyag beszerzésére.”¹¹³

Az 1923/24-es Értesítőben olvasható, hogy „... A fűtési anyagot az állam központi szerv útján szerezte be, de olyan silány minőségben, hogy január hónapban a nagy termekben elhelyezett osztályokat szüneteltetni kellett. Ennél még nagyobb baj volt, hogy az egész fűtési idő alatt képtelenek voltunk – néhány kisméretű teremben elhelyezett osztályt kivenni – érezhető meleget előállítani: állandóan fázott a tél folyamán minden tanár és minden növendék...”¹¹⁴

Az iskola épületének fűtése és világításának gondja valószínű sok helyen hasonló módon alakult. „...Ezért a kormányzat a tanulókra külön hozzájárulást vetett ki egyrészt az iskola fenntartási költségeihez, másrészt testnevelési költségekhez. Ennek volt köszönhető, hogy hosszú idő óta ez évben először újra rendes

2.3. Tankönyv - és papírellátás

A tankönyvellátás természetesen ezekben a válságos években nem a megszokott módon történt. Az 1920-ban megjelent összevont Értesítő 28. oldalán olvasható a következő:

„Könyvsegélyek. Szegény sorsú, jó magaviseletű és legalább elégséges előmenetelű tanulónak az ifj. segítőegyesület tankönyveket ad kölcsön a szülők szóbeli kérésére. Tekintettel a rendkívüli tankönyvhiányra a segítőegyesület a jövő tanévben az összes tanulókat fogja a tankönyvekkel ellátni,

men fűtési költségét rendelkezésükre, hanem a saját felelősségükre tartásig az -
gati intézkedéseket is. Kérem, a tanulókat nyomban rendelés feladására
sokba kerül, továbbá hogy most díjazás fűtési költségét bevételek nélkül
nyomtatás a magán felelősségükre utalással és Törvény előtti kötelezettel, hogy a
felügyeleti rendszert helytelenül helyettesítették. A fűtőanyagot a gazdasági
minőségű fűtőanyagot mégis rendelkezésükre tartásig és a fűtési anyagot elcsúsztatják!

Tehintetes igazgatóság! 1921. 02. 16
P. B.

Közlönyvel fordulok a Tehintetes
igazgatósághoz hogy panaszom hegyes hegyek
levélileg felvenni. Panaszom fordulok a Tehintet-
tes igazgatósághoz a ceglédi főgimnázium egy
néhány tanulója ellen névszerint Babusik
László VIII. Baltasar Emil V. - kes Csoknyai
Attila V. - kes Glor Karoly IV. kes diákok ellen.

Kérem a Tehintetes igazgatóságot hegyes
hegyek egy részét hűtővel rendelni mert visel-
kedésük ürhetetlen minden este sőt napal is
hin ácsorognak az utcáin. Botrányokat a
leányokat sőt a hörnység fűlehalatára cseled-
lányoknak is meg egyéb bosszút sértésel ile-
tik őket. Valóságos büntetést visnek végig az
utcáin. sőt a Rákóczi úton végig menni nem
lehet mert le-löngölősnek mindenkit a járda-
ról, s ha figyelmezteti az illető őket akkor le-
tegerik, és illetlen sárkakat kiabálnak utá-
na.

Tehát nagyon kérem a Tehintetes igazgató-
ságot hegyes hegyek minél előbb intézkedni mert
viselkedésüket ürni tovább nem lehet.

A Tehintetes igazgatóságnak hegyes pártfogásait

Az igazgató papírtakarékossági okok miatt az 1921. február 16-án kelt levele folytatását egy szülői panaszlevél tetején folytatta.

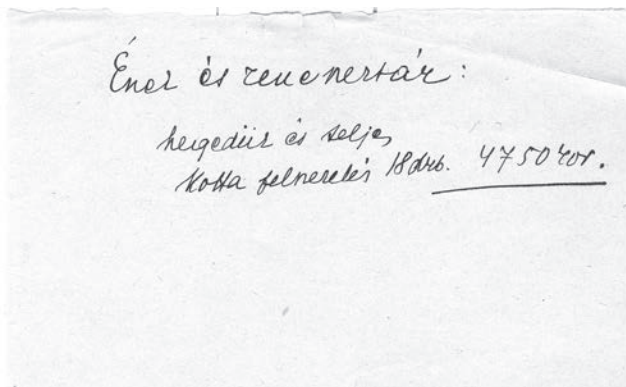
mégpedig önköltségi áron. Senkinek sem kell tehát könyveket vásárolni, viszont az iskola köszönettel veszi, ha a régi tanítványai, esetleg náluk még meglévő s használható, tankönyveiket a segítőegyesületnek akár pénzért, akár ingyen átengedi.”

A híradásból egyértelműen látszik, hogy felsőbb éves diákoktól kérték és szedték össze a használt könyveket, és ezeket juttatták el az alsóbb éves diákoknak.

Az iskola vezetése és a tanárok is 1918-tól kezdve éveken át papírgondokkal küszködtek. Nem volt – nem lehetett kapni – olyan papírt, amelyre a hivatalos jelentéseket lehetett volna írni. 1920-ig az iskola nem rendelkezett írógéppel. Ezért minden levelet az igazgató 2 példányban készített el. Az ún. piszkozat példány került az irattárba és a tisztázat került a felsőbb hatósághoz, (minisztérium, tankerület, város). A helyben maradt leveleken látszik, hogy azt többször javította, kihúzott belőle részeket.¹¹⁶ (Lásd.1.sz. melléklet hátul)

Ezért, hogy pontosan mi ment el a főhatóságnak, csak megközelítően tudhatjuk. A papírral úgy is takarékoskodtak, hogy egy „géppapírt” hosszában elvágtak és így két levelet is lehetett arra készíteni. 1920-ban kaphatott vagy vásárolt az iskola írógépet, így már a levelek több példányban készülhettek. Igaz, hogy a másodpéldányok nagyon halványak, alig olvashatók. A papírhány miatt az igazgató az előző évek olyan leveleit selejtezte le, amelyek szerinte nem voltak fontos. Ezek tiszta oldalára írta a jelentéseket. A sorok sűrűségéből látszik, hogy így is takarékoskodott a papírral.¹¹⁷ (Lásd 2. sz. melléklet szövegben)

A tanárok jelentésüket is „fecniken”, kitépett füzetlapokon adták át az igazgatónak. A román károk szertáronkénti felmérése is ilyen papíron született.¹¹⁸ (Lásd 3. sz. melléklet szövegbe)

A román megszállás kárait a szertárfelelősök „papírfecnikre” írták.

A románok által okozott károk jegyzéke	
Szerkesztési osztály	
4 kg. higany a 250k.	1000.00
bomba, aether, benzol, petroleum károlt	200.00
boronaküszök	20.00
1 db. mérővíz	40.00
10 db. mérővíz 14 db. mérővízzel	200.00
1 db. mérővíz 6 db. mérővízzel	300.00
1 db. mérővíz 1 db. mérővízzel	500.00
1 db. mérővíz, v. a. károlt vízzel, mérővíz, mérővíz	200.00
1/16. károlt	40.00
1/16. mérővíz	100.00
1/16. mérővíz károlt	300.00
1/16. 1/16. 1/16. mérővíz, mérővíz, mérővíz	240.00
1/16. mérővíz	10.00
1/16. mérővíz	10.00
1/16. mérővíz	100.00
1/16. mérővíz	80.00
1/16. mérővíz	120.00
1/16. mérővíz	300.00
1/16. mérővíz	40.00
1/16. mérővíz	300.00
1/16. mérővíz	4290.00

Az „utolsó” bővebb Értesítő az 1917/18-as tanév eseményeiről tudósított. A következő két tanévről egy összevont Értesítő jelent meg 1920-ban. A kiadvány rendkívül gyenge minőségű papírra készült, rövid terjedelemben. A papír minőségén és a két Értesítő terjedelméből egyértelműen látszik, hogy papír hiány volt.

3. Az 1920. június 4-i tiltakozó felvonulás

1920 elejétől kezdve a helyi sajtóban megjelentek a későbbi békediktátum feltételei elleni tüntetés hírei. Czeglédi Kisgazda c. újságban olvasható: „1920.02. 01. február 1-jén 11 órakor nagygyűlés lesz a Kossuth téren. Tiltakozás a békefeltételek ellen.”¹¹⁹

Czeglédi Híradó c. újságban 1920. május 9. tiltakozó nagygyűlés a feltételek ellen címmel jelent meg a felhívás: „...Legdrágább területeinken rác, oláh, cseh, horvát akar osztozkodni. Ezt nem engedhetjük. A gyilkos határozatot el nem fogadhatjuk... Ez ellen tiltakozni kell. E célból 1920. évi május 9-én délelőtt 11 órakor a Kossuth-téren tiltakozó NÉPGYŰLÉST TARTUNK” A nagygyűlés műsorában szerepel negyedikként Nem, nem soha írta S. Nagy Lajos, előadja dr. Nagy Rezső főgimn. tanár...¹²⁰

1920. június 4-én a békedekrétum aláírásának napján délelőtt 10 órára az Árpád-térre Kossuth-szobornál néma tüntetést szerveztek.

„Tüntetés a rabló béke ellen. Pénteken d. e. 10 órakora rablóbéke aláírásának órájában megállt minden dolog a városban. Mindenki a Kossuth-szoborhoz vonult és ott 10 percig némán tüntettünk az ország kifosztása ellen. Az összes iskolák növendékei, tanítóik tanáraik vezetésével szintén felvonultak s a 10 perc leteltével ezer meg ezer torok küldte az Ég felé a magyar imádságot: Isten áldd meg a magyart! Az ének után a tüntető tömeg, ahogyan jött némán, csendben távozott.”¹²¹

A néma tüntetést azonban megzavarta egy incidens, amelyről a gimnázium igazgatója még azon a napon (június 4-én) írásban jelentést tett a város rendőrkapitányának.

„Rendőrkapitányságnak!

Hivatalos felhívására azonnal jelentem, hogy a tanári testületől beszerzett információk szerint ma de. a vezetésem alatt álló intézet kivonulása alkalmával az Árpádtéren a következők történtek. (szemtanúk Cserghő Mihály, dr. Simon László és dr. Sobó Jenő tanárok)

Mikor a Kossuth szoborhoz párosával felvonuló ifjúságnak az eleje már a szobor körül elhelyezkedett, a vége még a térnek Rónay féle ház felől eső sarkánál volt. Ekkor egy zászlós vagy hadnagy korbáccsal a kezében és két polgári ruhában lévő személy botokkal a kezükben a csapathoz jött. A tiszt, parancsoló hangon szólta, hogy a zsidó fiúk álljanak ki a sorból. Ezt a fiúk ellenkezés nélkül megtették. A tiszt megfogta Cserghő Mihály tanárt is karjánál fogva és ráírvalva, hogy maga is zsidó. Szinte kihúzta őt a menetből, és csak akkor eresztette szabadon, mikor a körülállók azt kiabálták, hogy ez nem zsidó, ez keresztény tanár.

Az erre az önkéntelenül is félrevonuló zsidó diákokra most a két polgári személy rárontott és botokkal verték a téren őket. Egyes zsidó tanulókat, kik a többiek között maradtak, később is kihúztak a botos személyek és botütések között elkergették őket. Cz. 1920. VI. 4. Ries¹²²

A levélből kitűnt, hogy a rendőrkapitányság már tudott az eseményről (Hivatalos felhívására...) és a rendőrség kérte az igazgatót az esemény leírására. Az iskola igazgatója másnap június 5-én mindezt bővebb leírásban jelentette a tankerületnek is.¹²³ A jelentés elején sajnálatos eseménynek minősítette a megtörténteket. Leírta, hogy a felvonuláson a polgári fiú- és leányiskola, valamint a három felekezeti elemi iskola tanulói is részt vettek. A jelentés további része tartalmazta mindazon történéseket, amelyeket a rendőrkapitányságra az igazgató jelentett. A levél befejező részéből egyértelműen kiderült, hogy a rendőrkapitányságról látták az eseményeket és ezért kért a kapitány azonnal írásbeli jelentést az igazgatótól.

„.... A rendőrkapitányság ablakai a térre nézve egyes rendőrközegek távolról szemtanúi voltak az eseménynek. A főkapitány az eljárást nyomban megindította s hivatalos felhívásra írásban adtam neki jelentést arról, amit a tanári testület egyes tagjai tapasztaltak. Cserghő Mihály tanár, mint hivatalos tart. tiszt a katonai állomásparancsnokságnál is tett jelentést a saját személyét ért sérelemeről...”¹²⁴

Az igazgató jelentésében egyértelműen megfogalmazta, hogy az ünnepi hangulatot ez az esemény teljesen elrontotta. „... Bár az akkor már a szobor körül elhelyezkedett alsóbb osztálybeli ifjúság egy része a most említett dolgokról nem vett azonnal tudomást, az ünnepi hangulat mégis teljesen el volt rontva...”¹²⁵

Az iskolai irattár anyagából nem derült ki, hogy lett-e folytatása az eseménynek. Érdekes, hogy a helyi sajtó erről – tudomásom – szerint nem tett említést.

4. Amit egy tanári tabló és egy csoportkép elárul

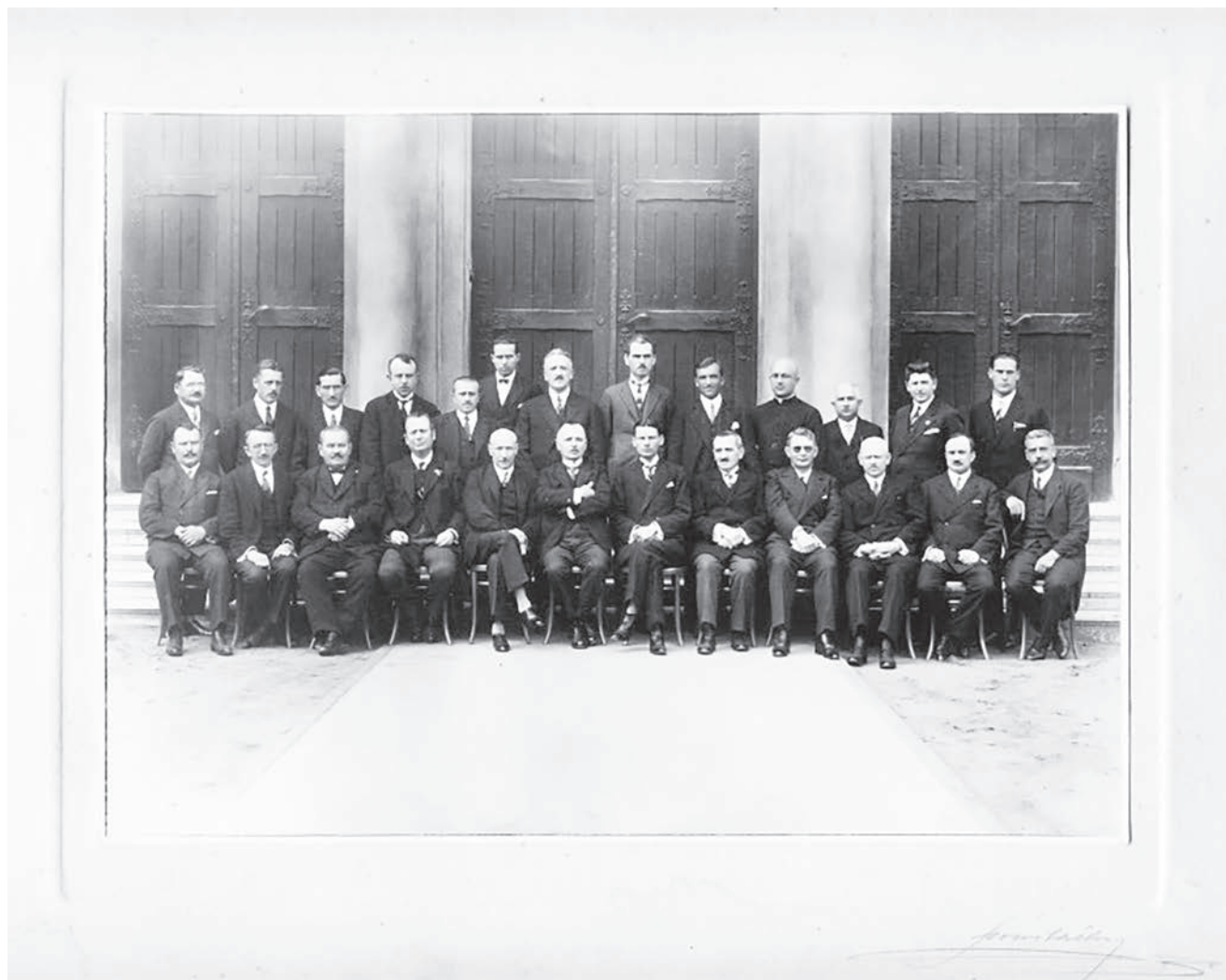
Az 1924/25-ös tanévben készült ez a tabló¹²⁶, amikor az iskola fennállásának 25. évfordulóját ünnepelte. A tablón 34 fénykép és középen az iskola épületéről egy festett kép látható. A 34 személy közül 24 kinevezett aktív, 5 nyugdíjas, 1 tanárjelölt és 4 óraadó tanár volt.

A 29 kinevezett, aktív vagy nyugdíjas tanár születési helye és előző munkahelye:

	születési hely	előző munkahely
Doby Samu nyugdíjas tan.	Homonna	Privigyé
Paulovits Károly nyugdíjas tan.	Pilismarót	Cegléd
Áldor Imre nyugdíjas tan.	Budapest	Eger
Tittel Lajos nyugdíjas tan.	Szabadfalu	Lőcse
Dobó Zoltán nyugdíjas tan.	Budapest	Székelyudvarhely
Korocz László tanár	Tiszabercel	itt kezdett
dr. Halász Kálmán tanár	Egyházaskenő	itt kezdett
Kreigel Kornél tanár	Felka	Beregszász
dr. Opper Jenő tanár	Keszthely	Késmárk
Pallein János tanár	Gölnicbánya	Zombor
Miklós Ferenc igazgatóhelyettes	Budapest	Nyitra
Ries Ferenc igazgató	Turnu Severin	Temesvár
dr. Rorák Imre tanár	Túr-Terebes	Szabadka
Révfy Zoltán tanár	Ada	Beregszász
Haerter Ádám tanár	Mezőberény	Zalaegerszeg
Wiese Gyula tanár	Augsburg	Igló
Jóbai János tanár	Beregszász	Petrozsény
Szelezky Mihály tanár	Monor	Szatmárnémeti
Sárkány József tanár	Izsnyéte	Szeged
Benke Andor tanár	Fácząd	itt kezdett
dr. Simon László tanár	Budapest	Aranyosmarót
Velker János tanár	Ungvár	Erzsébetváros
Scheitz Emil tanár	Magyaróvár	itt kezdett
Piros Kálmán tanár	Csepreg	Eperjes
dr. Szarka Gyula tanár	Túrízakállás	Pozsonyszentgyörgy
Szónyi Sándor tanár	Makó	itt kezdett
Mayer Péter r. tanár	Fiume	itt kezdett
Schmidt A. István tanár	Nezsider	Aranyosmarót
Ujváry Ferenc tanár	Esztergom	Szentgotthárd

A 29 aktív vagy nyugdíjas tanár születési helye alapján a megoszlás a következő:
 az elcsatolt területen született 14+1 tanár (Augsburg). 14 tanár születési helye későbbi anyaország területére esett.
 A ceglédi gimnáziumba kerülésük előtt 17 tanár az elcsatolt területen tanított, onnan menekült. A 29 tanárból
 21 fő a születési helye vagy az előző munkahelye (vagy mindkettő) alapján kapcsolódott az elcsatolt területekhez.
 Ez azt jelentette, hogy Trianon a tantestület kétharmadát közvetlenül érintette.

Az 1929/30-as tanévben készült csoportkép

1930 júniusában a gimnázium épülete előtt készült ez a tanári csoportkép¹²⁷. Ülnek balról: Piros Kálmán, Sárkány József, Pallein János, dr. Opper Jenő, Haerter Ádám, dr. Rorák Imre, Szőnyi Sándor ig., Miklósy Ferenc igh., Kreiger Kornél, Vizsolyi Gyula, Szelezky Mihály, Velker János, állnak balról: Jóbai János, dr. Simon László, Benke Andor, Hegedűs Sándor, Schmidt A. István, Vörös Márton tanárjelölt, Máyer Péter, Scheitz Emil, Ujváry Ferenc, dr. Halász Kálmán, vitéz Fehérvári Dezső, vitéz Lengyel Albert, Czakó Jenő hitoktató. ?

	születési hely	előző munkahelye
Piros Kálmán tanár	Csepreg	Eperjes
Sárkány József tanár	Izсныéte	Szeged
Pallein János tanár	Gölnicbánya	Zombor
dr. Opper Jenő tanár	Keszthely	Késmárk
Haerter Ádám tanár	Mezőberény	Zalaegerszeg
dr. Rorák Imre tanár	Túr-Terebes	Szabadka

Szónyi Sándor igazgató	Makó	itt kezdett
Miklósy Ferenc igazgatóhelyettes	Budapest	Nyitra
Kreiger Kornél tanár	Felka	Beregszász
Wiese Gyula tanár	Augsburg	Igló
Szeleczy Mihály tanár	Monor	Szatmárnémeti
Velker János tanár	Ungvár	Erzsébetváros
Jóbai János tanár	Beregszász	Petrozsény
dr. Simon László tanár	Budapest	Aranyosmarót
Benke Andor tanár	Fácád	itt kezdett
Hegedűs Sándor tanár	Gyula	Kisvárd
Schmidt A. István tanár	Nezsider	Aranyosmarót
Máyer Péter tanár	Fiume	itt kezdett
Scheitz Emil tanár	Magyaróvár	itt kezdett
Ujváry Ferenc tanár	Esztergom	Szentgothárd
dr. Halász Kálmán	Egyházaskenő	itt kezdett
vitész Fehérváry Dezső tanár	Baja	Baja
vitész dr. Lengyel Albert tanár	Kurtapatak	Kisvárd
Czakó Jenő hitoktató	Kiskunhalas	Makó
Vörös Márton tanárjelölt		

A csoportképen 25 tanár látható Közülük az elcsatolt területen született 10+1 tanár (Augsburg). 14 tanár születési helye későbbi anyaország területére esett. A ceglédi gimnáziumba kerülésük előtt 12 tanár az elcsatolt területen tanított, onnan menekült. A 25 tanárból 16 fő a születési helye vagy az előző munkahelye (vagy mindkettő) alapján kapcsolódott az elcsatolt területekhez.

A két tablókép és a hozzá kapcsolódó adatok alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a két világháború közötti gimnáziumi tantestület tagjait közvetlenül érintette a trianoni békeszerződés alapján elcsatolt területek vesztesége. Szülőhelye vagy előző munkahelye került más országba. Gyakran hangzott el, hogy a húszas és harmincas évek tantestülete nemzeti érzelmű volt, magáénak érezte az akkori politikai rendszer nézetét. A fentiek alapján mindez még jobban érthető.

Jegyzetek

- 1 1899-től 1919. január 30-ig neve Czeplédi Magyar Állami Királyi Főgimnázium
- 2 1900-tól 1948-ig minden évben megjelent az Értesítő, amelyet gyakran évkönyveknek neveznek. Az 1918/19-es és az 1919/20-as tanévről 1920 őszén egy összevont Értesítőt adtak ki.
- 3 A dokumentum fedőlapján a következő olvasható:” A czeplédi áll. főgimnázium tanárainak törzskönyve 1899-től kezdve. A tanulmányban ezt a dokumentumot Tanári törzskönyv néven említtem.
- 4 Országos Gyermekvédő Liga Surányi Károly József Hadiárva Otthon. Az intézmény építésének kezdeményezője az Alföldi Magyar Közművelődési Egyesület (AMKE) volt. Az építkezést 1914 májusában kezdték el, és már szeptemberben be is költözhetett az első 30 diák. A jól előkészített terveknek azonban a háború szabott gátat. A nagy számban érkező sérült katonát helyhiány miatt már nem tudták ellátni a kórházak, ezért az internátust a sérültek ápolására országsszerte megnyíló hadikórházak közé sorolták be. A Vöröskereszt 1914. december 6-tól ide irányította a harctérről érkező sérülteket, s egészen 1917-ig lábadozó betegek foglalták el az épületet. A háború alatt a miniszteri biztos szabálytalanságokra hivatkozva felfüggesztette az AMKE működését. Az intézmény történetének újabb fordulata is a háborúhoz köthető. Surányi József, a Pesti Napló volt főszerkesztője félmillió alapítványt ajánlott fel az Országos Gyermekvédő Ligának azzal a céllal, hogy a háborúban elesett fia emlékét megörökítse. A mindössze 20 éves Surányi Károly József huszár önkéntesként az orosz harctéren esett el. A Liga a czeplédi internátust választotta a hadiárva elhelyezésére, és a nagy összegű adományból az AMKE adósságait is rendezni tudták. Így lett Czepléd első internátusából az ország első hadiárvaotthona.
- 5 Igazoló Bizottság Jegyzte
- 6 A vasúti közlekedés bizonytalanná vált ezekben az években.
- 7 Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára (továbbiakban: CKI) 443/1919
- 8 CKI 3/1920
- 9 CKI 443/1919
- 10 CKI 3/1920
- 11 CKI 415/1919
- 12 CKI 211/1920
- 13 CKI 415/1919
- 14 CKI 502/1919
- 15 CKI 81/1919
- 16 CKI 668/1920
- 17 CKI 109/1920
- 18 CKI 417/1922
- 19 Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium elnevezés a könyvben rövidítve VKM formában szerepel.
- 20 A Budapestvidéki Tankerülethez tartozott a czeplédi gimnázium.
- 21 CKI 702/1922
- 22 CKI 702/1922
- 23 CKI 280/1919
- 24 CKI 142/1919
- 25 CKI 142/1919
- 26 CKI 147/1919
- 27 A könyvben szereplő azon magyar helyiségeknek listáját, amelyek a trianoni béke után más országba kerültek a 5b. sz. melléklet tartalmazza.
- 28 CKI 189/1919
- 29 CKI 445/1919
- 30 CKI 505/1919
- 31 CKI 336/1921
- 32 CKI 157/1919

- 33 A Tanári törzskönyv bejegyzései alapján
- 34 Velker (Velkey) János 1946-ban Németországban halt meg.
- 35 Czeplédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője 1920-21. iskolai évről. 2. oldal
- 36 Czeplédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője 1920-21. iskolai évről. 2. oldal
- 37 CKI 331/1922
- 38 A Czeplédi M. Kir. Áll. Kossuth-Reálgimnázium Értesítője az 1928/29-es tanítási évről 7-8. oldal
- 39 A Czeplédi M. Kir. Áll. Kossuth-Reálgimnázium Értesítője az 1928/29-es tanítási évről 8-9. oldal
- 40 A Czeplédi M. Kir. Áll. Kossuth-Gimnázium Értesítője az 1937/38. évről 1-2. oldal.
- 41 A menekült tanárok közül azokról írtam bővebben, akik legalább 10 évet töltöttek a Czeplédi Kossuth Lajos Gimnáziumban. A tanárok a czeplédi kinevezésük sorrendjében szerepeltek.
- 42 A Katonai Érdemkereszt a Habsburg Birodalom, majd az 1867-ben létrehozott Osztrák–Magyar Monarchia katonai kitüntetése volt. 1849 októbere és 1918 februárja között több módosítással alakult ki ez a kitüntetés-család, melyet tisztek kaphattak meg. A kitüntetés négy osztályba sorolva létezett: Koronás Arany Érdemkereszt és Arany Érdemkereszt, illetve a Koronás Ezüst Érdemkereszt és Ezüst Érdemkereszt.
- 43 I. o. signum laudis Katonai Érdemérem. A köznyelv SIGNUM LAUDIS néven ismeri azt a kitüntetést, melyet a DICERET JELE-ként I. Ferenc József 1890. március 12-én alapította a Katonai Érdeméremet oly tisztek részére, akik kiválóan szolgáltak békében vagy háborúban.
- 44 Károly-csapatkereszt az Osztrák–Magyar Monarchia katonai emlékérem kitüntetése volt. IV. Károly király által 1916-ban alapított háborús emlékérem, amelyet az első világháborúban teljesített katonai szolgálat során lehetett kiérdemelni.
- 45 Czeplédi Állami Polgári Fiúiskola: az 1868-ban megjelent ún. Eötvös törvény tette lehetővé a polgári iskolák létrehozását. A törvény megjelenése után egy évvel 1869 nyarán Czepléden létrejött a polgári fiúiskola. Első igazgatója Elefánti József volt. Az iskola épülete a mai Táncsics Mihály általános iskola (régii) épülete volt. Ez az iskolatípus 1948-ban szűnt meg.
- 46 MOVE: Magyar Véderő Egyesület. Eredetileg paramilitáris civilszervezet, 1918-ban alakult meg. Az 1920-as évektől sportegyesületek, lövészegyesületek, cserkészcsapatok tartoztak a kötelékébe.
- 47 A tanárookra vonatkozó adatok a Tanári törzskönyvből és az Értesítőkből származnak.
- 48 A vitézi rendet 1920-ban Horthy Miklós kormányzó alapította. A vitézi címet elsősorban a világháborúban hadi kitüntetéseket szerzett személyeknek adományozta. A cím használatára a rend alapszabálya szerint a legidősebb férfi leszármazott is jogosulttá vált. A rend tagjai javarészből harcedzett katonák voltak, az Országos Vitézi Szék vezetői és alkalmazottai a honvédelmi minisztérium állományába tartoztak. A vitézi rendet 1945 februárjában betiltották. A második világháború utáni első magyarországi vitézavatásra 1992. október 26-án került sor.
- 49 Az iskolai feladatokat és a társadalmi szerepvállalásukat az évente megjelenő Értesítőkből vettem át. Az itteni felsorolásból nem derül ki, hogy az adott feladatot melyik tanévben látták el.
- 50 IV. világhajboree A 4. Cserkész Világdzsembori 1933. augusztus 2. és 15. között, Magyarországon, Gödöllőn megrendezett cserkésztalálkozó volt. A rendezvényen 54 ország 26 000 cserkésze (ennek kb. fele magyar) vett részt.
- 51 Czepléd és Környéke című lap 1925-től jelent meg. Az utolsó számot 1933. december 25-én adták ki.
- 52 Jézus Szíve Szövetség (Szentszív-Szövetség) (1865-1946) Az egyház küldetésében a nevelés szolgálatával vettek részt, amit három formában létezett: iskolai nevelés által, a szegények felé való elköteleződéssel és lelkeségi-pasztorális szolgálattal. Tagjait tízes csoportokban nevelte komoly vallásosságra. A középiskolásokat a Jézus Szíve Testőrgárda, az elemistákat a Szívőrgárda fogta össze.
- 53 Urak kongregációja: Mária kongregáció (latinul *Congregatio Mariana*) egy olyan katolikus lelkeségi mozgalom, hitbuzgalmi egyesület, mely Loyolai Szent Ignác-i lelkesülettel a római katolikus egyház tanítását vallja, és Szűz Mária-tiszteleten alapul. Közvetlen célja volt, hogy tagjait, főként az ifjúságot a vallási, erkölcsi alapokon nyugvó nevelésbe, a hitélet erősítésére és a Mária-tiszteletre nevelje. Egy-egy kongregáció általában azonos korú, műveltségű, társadalmi helyzetű, érdeklődési körű embereket fogott össze, ezért volt férfi, női, ifjúsági stb. kongregáció.
- 54 Actio Catholica: (magyarul *Katolikus Akció*, rövidítve AC) a katolikus egyház kiemelkedően fontos mozgalma volt az első világháború és a második vatikáni zsinat közötti időszakban. XI. Piusz pápa (1922–1939) buzdítására a világ

- számos országában létrehozták az AC-t azzal a céllal, hogy a világi híveket bevonják az egyház életébe és munkájába a hierarchia vezetése alatt.
- 55 Frontharcos Szövetség: Országos Frontharcos Szövetség (1929-1939) A Frontharcos Szövetséget fölváltó testület, amely 1938-ban alakult meg. A tűzharcos szövetségnek tagja lehetett az a magyar állampolgár, aki az első világháborúban, az arcvonalban szolgálva, megszerezte a Károly-csapatkeresztet.
- 56 Stefánia Szövetség 1915-ben alakult meg. Az anya-, gyermekvédelemnek korábbi hagyományai, a századforduló Magyarországnak társadalmi, gazdasági és ebből következően demográfiai, népmozgalmi változásai keltették életre a védőnői hálózatot. Megalakulásakor két főcélkitűzése volt: a csecsemőhalandóság csökkentése és a nemzet számbeli erősítése.
- 57 Magyar Nemzeti Szövetség Magyar Revíziós Liga 1918-ban a Területvédő Ligát, később majd a Magyar Nemzeti Szövetséget igyekezett céljainak részben alárendelni. 1921 nyarán a kormány létrehozta a Társadalmi Egyesületek Szervezete Központját, amelynek a feladata az újonnan kialakult szomszéd országokba hátrahagyott magyar kisebbségek gondozása, valamint a Trianon-ellenes propaganda folytatása volt. A Magyar Revíziós Liga alakuló ülését végül 1927. július 27-én tartották. Az egyik vezéregyénisége, majd elnöke Herczeg Ferenc (1863-1954) író, újságíró volt, alelnöke pozsonyi Eckhardt Tibor (1888–1972) kisgazdapárti politikus, országgyűlési képviselő. A Magyar Revíziós Liga arra törekedett, hogy a világ fontosabb országaiban felhívja a figyelmet a trianoni béke igazságtalanságaira, és azzal elősegítse a revízió sikerét.
- 58 Foederatio Americana 1921–1946 között működő katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók szövetsége. Nevüket Szent Imrétől vették. A két háború között a legnagyobb katolikus egyetemi ifjúsági szervezet. Céljuk a diákság keresztény alapokon való tanítása. A szervezet élén a Magister Magnus állt, helyettese a Magister Urbanus volt. Emellett működtek még a dominusok, akik a szervezet védnöki karának tagjai voltak, általában világi és egyházi közéleti személyiségek. 1946-ban a belügyminiszter feloszlatta.
- 59 Magyar Városok Monográfiája Cegléd. A könyv 1931-ben jelent, Kolofont József városi főjegyző szerkesztésében. A kötetben három gimnáziumi tanár is részt vett: dr. Opper Jenő, Sárkány József és Velker János. Velker János két fejezetet írt: „Cegléd a Rákóczi szabadságharc után 1848-ig”, illetve „Cegléd 1848/49-ben.”
- 60 Oberköllnbach város Bajorországban (Németország)
- 61 ceglédi Kaszinó Egylet 1842-ben alakult Cegléden. 1949-ben szüntették meg. Az első alapszabály 1.§-ban így fogalmazza meg az Egylet célját: *„csinosb társalgás, a véleményben és helyzetben különbözők közeledése, a közértelmiség előmozdítása.”* Elnöke volt többek között Gubody Ferenc polgármester, majd a két háború között dr. Sárkány Gyula polgármester.
- 62 Segítő Egyesület: 1900. február 6-án alakult meg a gimnáziumban. Az első jegyzőkönyvben fogalmazták meg az egyesület feladatát, többek között: *„... A segítség abban állna, hogy arra érdemes tanulókat tankönyvekkel, ruházattal, tandíjjal és ha lehetséges lesz és célszerűnek fog mutatkozni, időjártával élelmézzel is ellátja...”* Az alakuláson részt vett Kossuth Ferenc a város országgyűlési képviselője is. Az egyesület létezéséről még az 1945/46-os tanév értesítőjében is lehet olvasni.
- 63 ceglédi Katolikus Ifjúsági Egyesület: a katolikus ifjúsági szervezetek nemek, korosztályok és foglalkozási ágak szerint tagolódtak. Leginkább megragadható a katolikus iskolatípusokban történő szervezet, az elemi iskolásoknak, a középiskolásoknak és a főiskolai-egyetemi hallgatóknak létesült egyesületek.
- 64 Czeplédi Törekvés Sport Egyesület 1917-ben jött létre. 1929-ben szűnt meg.
- 65 Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület 1883-ban alakult kultúregyesület a Magyar Királyság északi területein, melynek egyik fő tevékenysége a magyarosodás elősegítése és pánszláv eszmék visszaszorítása volt. Ennek egyik fő eszköze magyar óvodák, népkönyvtárak[1] és iskolák alapítása és fenntartása, volt elsősorban szláv területeken. Székhelye Nyitra volt. 1918-ban szűnt meg.
- 66 Országos Középiskolai Tanáregyesület 1861-ben alakult, de működését 1865-ben engedélyezték. Célja a *„középiskolák érdekeit előmozdítani és a szegény tanulókat segíteni...”*
- 67 A Ceglédi M. Állami Kossuth-Gimnázium Évkönyve az 1944-45. tanévről szerk. dr. Halász Gyula Cegléd, 1945. Kiadta az iskola igazgatósága 30. old. 3. oldal.
- 68 Augsburg város Bajorországban (Németország)

- 69 Cegléd Megyei Város Kalauza, írta: Jóbai János reálgymnáziumi tanár, Cegléd, 1930. 16 p. CKI
- 70 Dolgozók gimnáziuma: A 11.300/1945. M.E. sz. rendelet alapján 1946. március 5-én nyílt meg a ceglédi gimnáziumban ez az oktatási forma. Két osztály indult az ún. nyári tanévre 51 fővel. Mindkét osztály reáltagozatú volt, ami azt jelentette, hogy latin helyett francia nyelvet tanultak. Ez a képzési forma levelező és/vagy esti képzés formájában évtizedeken át fennmaradt.
- 71 Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ)
- 72 A Beregszászi Magyar Gimnázium Története 1864-1989 Magyarországi Kutató Intézet Bp. 1990. 17. old.
- 73 Ceglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1928-29. iskolai évről. 2. oldal
- 74 Ceglédi Híradó 1920.09.02.
- 75 CKI 608/1920
- 76 CKI 609/1920
- 77 CKI 609/1920
- 78 Ries Ferenc 1868. május 1-jén született Turnu Severinben. Mennyiségtan-természettan szakos tanári oklevelet szerzett Budapesten. Első munkahelye Munkácson volt, onnan került Temesvárra. 1902. július 25-től megbízott igazgatója lett a Ceglédi M. K. Á. Főgimnáziumnak, ahol 1903. okt. 12-től kinevezett igazgatóként dolgozott. Nevéhez fűződik többek között az iskola épületének felépítése, berendezése, az osztályok számának 12-re való fejlesztése, a menekült tanárok és diákok befogadása, az iskola alapításának 25. évfordulójának megünneplése, stb. Aktív igazgató korában 1927. október 8-án Cegléden hunyt el.
- 79 CKI 198/1920
- 80 CKI 209/1920
- 81 CKI 133/1920
- 82 CKI 318/1920
- 83 CKI 318/1920
- 84 CKI 162/1923
- 85 Az első évtizedekben ezt „Névkönyvnek” nevezték.
- 86 Biztosan több menekült diák volt, csak róluk nincs adatunk. Például ha egy család több gyermekkel menekült nem biztos, hogy minden diák gimnazista korú volt. Ha a tanuló pl. elemi iskolába 1-4 osztályba került és a következő évben vagy években iratkozott be a gimnáziumba, ott már a névkönyvben „az előző osztályt hol végezte” rovatba Cegléd valamelyik elemi iskolájának neve szerepel.
- 87 Két tanuló esetében az apa foglalkozása nem szerepelt
- 88 Kürti György, (2005): A ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizettek névkönyve. Centenárium füzetek V.
- 89 A Ceglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1918/19. és 1919/20. iskolai évről. 2-3 oldal
- 90 CKI 415/1919.
- 91 CKI 410/1920.
- 92 CKI 506/1919
- 93 CKI 300/1920
- 94 CKI 540/1919
- 95 CKI 300/1920
- 96 CKI 14/1920
- 97 Ceglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1920-21. iskolai évről 1. oldal
- 98 Ceglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1920-21. iskolai évről 1. oldal
- 99 Tanári törzskönyv 41. oldal CKI
- 100 Tanári törzskönyv 61. oldal CKI
- 101 CKI /4151919
- 102 CKI 77/1921
- 103 Tanári törzskönyv 41. oldal CKI
- 104 CKI 4/1920
- 105 Tanári törzskönyv 61. oldal CKI

- 106 CKI 410/1920
- 107 CKI 5/1920
- 108 CKI 631/1920
- 109 CKI 123/1921
- 110 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1920-21. iskolai évről 4. oldal
- 111 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1921-22. iskolai évről 1-3. oldal
- 112 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1923-24. iskolai évről 5. oldal
- 113 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1921-22. iskolai évről 9. oldal
- 114 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1923-24. iskolai évről 5. oldal
- 115 A Czeglédi M. Kir. Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1925-26. iskolai évről 26. oldal
- 116 CKI 540/1919
- 117 CKI 77/1921
- 118 CKI 77/1921
- 119 Czeglédi Kisgazda 1920.február 1.
- 120 Czeglédi Híradó 1920. május 9.
- 121 Czeglédi Híradó 1920.június 2.
- 122 CKI 312/1920
- 123 CKI 312/1920
- 124 CKI 312/1920
- 125 CKI 312/1920
- 126 A Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium tulajdona (irattár)
- 127 A Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium tulajdona (irattár)

Irodalomjegyzék

- Ablonczy Balázs, (2015): *Trianon-legendák*. Budapest, Jaffa kiadó, 2015, (176 p.)
- Ablonczy Balázs, (2020): *Ismeretlen Trianon Az összeomlás és a békeszerződés története, 1918-1921* Budapest, Jaffa kiadó, (271 p.)
- Balla Tibor, (2019): *Szarajevó, Doberdó, Trianon Magyarország az első világháborúban*. Scolar kiadó 2003, (164 p.)
- Báthory Katalin dr, Benda István, Cséke Miklós, Dalmay Árpád, dr. Göndöcs László. Szerkesztette: Benda István és dr. Orosz László, (1990): *A Beregszászi Magyar Gimnázium Története 1864-1989*. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 1990, (282 p.)
- Bölonyi József, (1987): *Magyarország kormányai 1848-1987*. Budapest, Akadémiai Kiadó, (414 p.)
- Gőz Sándor, (2011): *A gimnázium története 1904-től 1918-ig*. Centenárium füzetek VIII. Cegléd, (263 p.)
- Kürti Béla, (1984): *Fejezetek a ceglédi sport múltjából (1884-1984)*. Cegléd, Cegléd Város Tanácsa, (190 p.)
- Kürti Béla, (1989): *Eltűnt iskolák nyomában A polgári iskola Cegléden 1869-1948*. Cegléd, Ceglédi Kossuth Múzeum, (102 p.)
- Kürti György, (2005): *A ceglédi Kossuth Lajos Gimnáziumban érettségizettek névkönyve*. Centenárium füzetek V. Cegléd, (223 p.)
- Romsics Ignác, (2001): *A trianoni békeszerződés*. Budapest, Osiris, (246 p.)
- Romsics Ignác, (2019): *Erdély elvesztése, 1918-1947*. Budapest, Helikon, (452 p.)
- Reznák Erzsébet, (2017): *Cegléd város díszpolgárai 1867-2017*, Cegléd, Ceglédi Városi Televízió, (208 p.)
- Reznák Erzsébet, (2009): *A ceglédi sajtó története*. Cegléd, Gerjupart Kiadó (103 p.)
- Sebők László, (1990): *Határonkon túli magyar helységnevszótár* Arany Lapok Kiadó, (267 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Főgymnásium Értesítője az 1899-1900. iskolai évről. Szerkesztette. Miskolci Arnold ideiglenes igazgató. Cegléd 1900. Nagy Elek nyomda (72 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1918/19. és az 1919/20. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató a főgimnázium igazgatója. Cegléd, 1920. Nagy Elek Nyomdája. (28 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1920-21. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató a főgimnázium igazgatója. Cegléd, 1921. Nagy Elek Könyvnyomdája. (24 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1921.-22. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató a főgimnázium igazgatója. Cegléd, 1922. Nagy Elek és fia Könyvnyomdája. (24 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1922-23. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató a főgimnázium igazgatója. Cegléd, 1923. Nagy Elek és fia Könyvnyomdája. (30 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1923-24. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató az imntézet igazgatója. Cegléd, 1925. „Hangya” szövetkezeti nyomdája. (30 p.)
- A reál-gimnáziummá átalakuló Ceglédi Magyar Királyi Állami Kossuth-Főgimnázium Értesítője az 1924-25. iskolai évről. Szerkesztette: Ries Ferenc tankerületi kir. főigazgató a főgimnázium igazgatója. Cegléd, 1924. „Hangya” szövetkezeti nyomda. (33 p.)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanári törzskönyv.1899- (Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1919-1920 (Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Ceglédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1920-1921 (Ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)

- A Czeplédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1921-1922 (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Czeplédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1922-1923 (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Czeplédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1923-1924 (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Czeplédi Magyar Királyi Állami Főgimnázium Tanulói névkönyve 1924-1925 (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Czeplédi M. Állami Kossuth-Gimnázium Évkönyve az 1944-45. tanévről. Szerkesztette dr. Halász Gyula Czepléd, 1945. Kiadta az iskola igazgatósága (30 p.) (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)
- A Czeplédi M. Állami Kossuth-Gimnázium Évkönyve az 1945-46. tanévről, Szerkesztette dr. Halász Gyula igazgató, Czepléd, 1946. Kiadta az iskola igazgatósága (36 p.) (Czeplédi Kossuth Lajos Gimnázium irattára)

Folyóiratok - újságcikkek

- Bruckner Éva, (2017): Vagon – és barakkvárosok: *A Trianoni utódállamok menekültjeinek életkörülményei.*
In: Polgári Szemle, 13. évf. 1-3. szám
- Kubassek János, Irredenta vizsla, Magyar Nemzet 2020.május 29.
- Rubicon Történelmi Magazin 2020/1-2, XXXI. évfolyam 349-350. szám
- Rubicon Történelmi Magazin 2020/6-7, XXXI. évfolyam 345-346. szám
- Február 1-jén 11 órakor nagygyűlés a Kossuth téren. Tiltakozás a békefeltételek ellen.* In: Czeplédi Kisgazda 1919. „A főgimnázium új tanárai”. In: Czeplédi Híradó, 1919. október. 9. 4. sz.
- Braun Soma és a tanári értekezlet* In: Czeplédi Újság, 1919. március 27.
- „Román kultúrnyomok a főgimnáziumban” In: Czeplédi Híradó 1919. december. 11. 22. sz.
- Tiltakozó nagygyűlés a feltételek ellen.* In: Czeplédi Híradó, 1920. május 9.
- A főgimnáziumi „menza” javára bemutató az „Iglói diákok” előadás a diákok szereplésével. A bevétel a tanári menza javára.* In: Czeplédi Híradó, 1920.május 23.
- Ries Ferenc az évzáró ünnepségen ismerteti a békefeltételeket.* In: Czeplédi Híradó, 1920. július 1.
- „A vagonlakókért” még 30 család lakik vagonokban. In: Czeplédi Híradó, 1920. szeptember 2.
- „A menekültek Czeplédi Otthona ma d.u. 5 órakor tartja alakuló gyűlését.....” In: Czeplédi Híradó, 1921. február. 20.
- A jóvátételi bizottság Czepléden.* In: Czeplédi Híradó, 1921. május 21.

Perczel Olivér

Cegléd román megszállása¹ 1919

Előzmények

Az I. világháború vége a Központi Hatalmak vereségét és benne az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének összeomlását hozta. Az 1918. november 13-án kötött belgrádi fegyverszüneti egyezmény elrendelte, hogy Magyarország a Szamos felső folyása–Beszterce–Maros–Baja–Pécs–Dráva-vonalra rendelje vissza hadseregét. A szerződés következtében a déli területeket már megszállt szerb csapatok ittléte lényegében legitimmé vált, és a román hadsereg előtt is megnyílt a lehetőség az erdélyi behatolásra a kijelölt demarkációs vonalig. A fegyverszüneti egyezménynek megfelelően a román hadsereg előrenyomult: csapataik november 12-én megjelentek a Gyimesekben, majd sorra megszállták a székelyföldi településeket (Csík-szeredát november 26-án érték el, Kolozsvárra pedig december 24-én vonultak be).² 1919. január végére a román csapatok már a Máramarossziget–Nagybánya–Zilah–Bánffyhunad–Zám vonalat is elérték. Az ellenőrzésük alá eső területeken a tartósan tervezett román megszállásra utaló intézkedéseket tettek,³ bár a kialakult helyzetet még egyik háborús fél sem tekintette véglegesnek.

A világháborút lezáró béketárgyalások 1919 januárjában kezdődtek Párizsban, ahol február 28-án újabb demarkációs vonalat határoztak meg. Az új, széles demilitarizált zóna nyugati határa a Vásárosnamény–Debrecen–Gyoma–Hódmezővásárhely–Szeged-vonalig húzódott.⁴ A békekonferencia döntése következtében a Partium is román megszállás alá került, a kijelölt területet a magyar hadsereg köteles volt elhagyni. A döntésről készült jegyzéket Fernand

Vix francia alezredes 1919. március 20-án közölte a magyar kormánnyal, aminek következtében a köztársasági elnök, Károlyi Mihály és a Berinkey-kormány lemondott. A hatalmat másnap a Kun Béla által irányított Forradalmi Kormányzótanács ragadta magához, akik proletárdiktatúrát kiáltottak ki.

A román királyi hadsereg Erdély elfoglalását követően, április 16-án újra előrenyomult, és heves harcok árán 18-ára átlépték a hegyszorosokat.⁵ Majd 20-ára elfoglalták Nagykárolyt, Nagyváradot, Nagyszalontát⁶ és Aradot. Arra hivatkozva, hogy a Tisza természetes, könnyen védhető akadályt képez a magyar csapatok ellen, egészen a folyóig hatoltak előre. Területfoglalásuk átfogó és összehangolt volt, északon és délen is azonos időben került rá sor. Jelentősebb magyar ellentámadásra a Kratochvil Károly vezette Székely Hadosztály⁷ vállalkozott Nyíregyháza térségében. A túlerő miatt azonban visszavonultak, és április 26-án Demecsernél letették a fegyvert. A hadszíntér többi részén a román hadsereg csak néhány helyen ütközött ellenállásba, az alföldi városok többsége harc nélkül kapitulált. A sikertelen tiszai offenzívát követően a román hadsereg augusztus 1-én több helyen átkelt a Tiszán és hídfőket létesítettek a folyó jobb partján. Ebben a kilátástalan helyzetben Budapesten a Tanácskormány lemondott, augusztus 2-án vidéken is véget ért a proletárdiktatúra. A Vörös Hadsereg parancsot kapott a harcok beszüntetésére, de addigra a csapatok nagy része már szétszéledt.

Hétköznapiak a megszállás idején

Augusztus 2-án reggel a román hadsereg Csongrádnál és Szolnoknál átkelt a Tiszán és fokozatosan megszállta Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét. Ceglédre augusztus 2-án, Nagykőrösre 3-án Budapestre 4-én, végül Vácra augusztus 6-án vonultak be. A vármegye déli területét három közigazgatási kerületre osztották fel Cegléd, Kecskemét és Kunszentmiklós székhellyel, amelyeket egy-egy román katonai prefektus irányított.⁸ Cegléd, Nagykőrös és az Abonyi járás területének irányítását Timbus Endre ceglédi gimnáziumi tanár kinevezett főispánként végezte.⁹ Feladata egyfajta összekötő szerep, a térség ügyeinek, kérelmeinek a román katonai parancsnokság előtti érvényesítése volt.

A bevonulás után a román katonák behatoltak a városházára és a város közigazgatásának irányítását a korábbi főjegyzőnek, dr. Kolofont Józsefnek adták át. Kijelentették, hogy az 1918. október 1. előtti állapotokat tartják törvényesnek, az akkori állapotokat kívánják folytatni.¹⁰ Ugyanekkor a Tanácsköztársaság vezetőit és a vöröskatonákat elfogták és a fiatalkorúak fogházába zárták őket.¹¹ A megszállók a vöröskatonákat ellenségként kezelték, akiket – hadi tevékenységükre vonatkozó kikérdezésük után – megverték és a rendőrség sötét, hideg pincéjébe, később a fogolytáborba zárták.¹² Az újonnan kinevezett rendőrkapitány javaslatára az összebilincselte kommunistákat nyilvánosan megszégyenítették. A foglyokat román katonák kíséretével, hangos dobszó mellett végigvezették a városon. A kisbíró minden utcasarkon kihirdette, hogy „Ezek a ti hóhéraitok”, mire a feltűzött lakosság leköpdöste, megrugdosta, lócitrommal dobálta meg a proletárdiktatúra helyi képviselőit.¹³

A megszállók – biztonságuk szavatolása érdekében – első rendelkezései a fegyverek beszolgáltatásáról és a lakosok gyülekezésének tilalmáról szóltak. A lakoságot rendeleteikről plakátok, hirdetések útján tudósították. A várost elvágták a külvilágtól, nem működött a posta és a távíróhivatal, nem érkeztek újságok. A helyi lapok csak szeptember végén – cenzúrázva, időnként üres hasábkokkal – jelentek meg újra, míg a postaforgalom október 24-éig szünetelt.¹⁴ Engedélyezték a közigazgatási hatóságok munkáját, ám csak végrehajtó szerepet szántak nekik. Így, a városi tanács tagjai pár nap múlva összeülhettek és a megbeszélésen újra polgármesterré választották dr. Gombos Lajost¹⁵ a korábbi városvezetőt, de hazatértéig dr. Dobos Sándort

bízták meg a település irányításával. A rendőrség vezetését pedig dr. Tálassy Aladárra bízták.¹⁶ Augusztus 9-én a város közgyűlése – Mosoiu tábornok engedélyével – is megtarthatta első ülését. A közgyűlés tagjai elfogadták az új tisztviselőket, de a Proletárdiktatúra idején kompromittálódott – és így politikailag megbízhatatlanná vált – városi alkalmazottak elbocsátásáról döntöttek. Az ülés után küldöttséget menesztettek a román tábornok elé. A katonatiszt üdvözlése után felszólaltak a fogvatartott vörös katonák érdekében és a katonák fosztogatásainak leállítását is kérték. Mosoiu tábornok, kijelentette, hogy „nem, mint hódító jött a városba, hanem mint a nagyhatalmak akaratának végrehajtója”,¹⁷ és a román katonai eljáró a testület kérésére az ellátási viszonyok javulását ígérte. Erre szükség is lett volna, mivel a város nagy bajban volt. A településen elfogyott az élelmiszer és a közeledő tél előtt a tüzelőről is gondoskodni kellett. Azonban a város pénzkészlete is kimerült, ami miatt a Proletárdiktatúra idején kibocsátott 895.200 korona helyi pénzt ismét forgalomba hozták, 50%-os értékben. De ez a pénz nem volt elég, több milliós kölcsönök¹⁸ felvételére volt szükség. Szeptember 15-ére – egy levéltervezet szerint – a város már szűkölködött, addigra elfogyott a zsír, a burgonya és a fa.¹⁹ Miután a vezetés pénzhez jutott, 200 vagon burgonyát, tíz vagon babot és öt vagon sót vásárolt.²⁰ A lakosság tüzelőjének hiányát is megoldották: a város megvásárolt egy 200 hold nagyságú sőregi erdőt, ahol rövid idő múlva megindult a fakitermelés.²¹ Ezeken kívül a város, még magánszemélyek több százézes kölcsöneire is rákényszerült, amelyről hirdetményt tettek közzé.²² Hiszen a 30.000 fős lakosság mellett a megszálló román katonaságot és a helyi huszárlaktanyában kialakított fogolytáborban raboskodó 7000 vöröskatonát is élelmezni kellett.²³ A tábor fogvatartottjainak számát a különféle jelentések eltérően adják meg. A polgármester az október 23-i közgyűlésen 4768 fogolyról számolt be,²⁴ Térfi államtitkár október 24-én kelt közlése 6000 fogságba került említ, szeptember közepén a polgármester 7800 rabról tett jelentés,²⁵ míg december 21-én 8000-re tette a számukat.²⁶ Közülük mintegy 1500 veszélyesnek ítélt rabot vonatokon Romániába szállítottak, és a Bukarest mellett vasúti sínparók javításánál dolgoztatták őket.²⁷ A ceglédi foglyok különösen mostoha bánásmódban részesültek. A román parancsnok nem engedélyezte

a bolsevista vizsgálati rabok számára a sétát a szabad levegőn, levelezést sem folytathattak és látogatókat sem fogadhattak, sőt még a számukra kiadott könyveket is elvették tőlük.²⁸ Néhányan az 1905-ben épült huszárlaktanya épületeinek tégláiba feliratokat véstek, emléket kívántak hagyni maguk után. Nevük, üzeneteik, fogva tartásuk dátumainak elszomorító rovásai még ma is láthatóak.²⁹ A foglyok siralmas állapotán a polgármester igyekezett javítani. Ezért szeptember 25-én gyűjtést szervezett, ahol a lakosságtól ruhanevet, lábbeliket, kanalakat, tányérokat vártak.³⁰ A város vezetősége előtt több mint száz asszony jelent meg, akik a táborban ártatlanul raboskodó férjeik szabadon bocsájtását vagy így ellátatlan gyermekeik számára „valami gondoskodást” kértek.³¹ Az asszonyok megkeresését követően 12 tagú küldöttség indult a Szolnokról érkező új parancsnok, Anastasiu tábornok elé október végén. A város küldöttei az ártatlan ceglédi foglyok szabadon engedését, az iskolák épületeinek szabadrántását, a bíróság épületének használatát, a rekvirálások leállítását és a lakosság élelemmel való ellátását kérték a katonatisztól. Anastasiu tábornok válaszában megígérte, hogy „kellemes emléket igyekszünk biztosítani magunknak Cegléd város minden egyes polgára szívében!”³² Ám a megnyugtató szavakon kívül tényleges változásokra nem került sor. Csupán a bíróság épületének egy részét adták vissza korábban, kivonulások előtt pár nappal, november 9-én. Ezután a hivatalban ismét megkezdődhetett a telekkönyvi és a lakbérleti hatóság működése is.³³ A román katonaság elvonulását követően a tábor őrzését két tiszt vezette 200 fős karhatalmi különítmény vette át november 10-én. A román hadsereg kivonulásakor a tábor megvizsgálta az amerikai Yates ezredes, majd a szolnoki fogolytábor szemléjére utazott tovább.³⁴ Ám a táborban sínylődő vöröskatonák szabadulását még hosszadalmas igazolási eljárás előzte meg. Az eljárást folytató tiszti főügyész megvizsgálta a rabok Tanácsköztársaság időszakában betöltött szerepét. Azokat, akik a büntető törvénybe ütköző cselekedetet hajtottak végre, letartóztatták és a megfelelő ügyészségeknek átadták. Akik nem követtek el bűnt, de a kommunista rendszer vezetői, megbízottjai (direktóriumi tagok, politikai megbízottak) voltak, továbbra is őrizetben maradtak és Hajmáskérre szállították őket. Csupán azok szabadultak, akik nem követtek el bűnt és nem voltak bizonyíthatóan kommunista érzelműek.³⁵ A ceglédi fogolytábort december elején kiürítették,³⁶ azonban a kaszárnya falai közé pár

hét múlva újabb igazolási eljárás elé néző vöröskatonákat szállítottak Szolnokról.³⁷ A tábor működését végül december 19-én oszlatták fel,³⁸ amely a városnak több mint 1 milliós költséget jelentett.³⁹

A megszálló román katonaság által fenntartott zsúfolt fogolytábor léte tehát – mint láttuk – elkésérítette és anyagilag is megnehezítette a város lakosságát. A szögesdróton kívül a megszállás a városban különféle gondokat okozott. A lakosok számára új, kétnyelvű fényképes igazolványt állítottak ki és az utazáshoz is külön engedélyre (igazolójegyre) volt szükség. A dokumentumokat a rendőrkapitányi hivatal állította ki 30 napi érvényességi idővel.⁴⁰ Időnként az utazás engedélyezésének érdekében a hatóság egyes volt vöröskatonák megbízhatóságát is igazolta.⁴¹ A város vonatközlekedése három hét múlva indult meg, de kezdetben csak a környékre (Csemőig) és csupán napi három vonat járt.⁴² A román katonák ellátása további terheket jelentett a lakosság számára. A város látta el a megszálló VI. hadosztály katonáit élelmiszerekkel. A tiszti étkezde számára hétfőn és csütörtök reggel 8 órára tíz kg vajat és húsz kg túrót kellett szállítani. Csütörtökönként a környékbeli községek (Ceglédbercel, Törtel) kötelessége volt az élelmiszerek beszállítása.⁴³ Az élelmezés mellett az elszállásolás is a lakosok feladata volt. A megszálló román hadsereg a laktanyában, iskolákban és pl. a járásbíróság épületében volt elszállásolva.⁴⁴ A tisztek a kényelmesebb szállodákban laktak, rendeletbe foglalták, hogy a szállodák kötelesek voltak szobáik 10%-át átadni a parancsnokság számára.⁴⁵ De, ezen helyiségek mellett magánlakásokat is lefoglaltak. Így járt Varga Ferenc is, akinek kávéházába és lakásába a román katonák beköltöztek, és a családot egy belső szobába kényszerítették.⁴⁶ Ám a legnehezebb tehertételt a rekvirálások jelentették. A megszálló román katonák azonnal hozzákezdtek a rekvirálásokhoz. A ceglédi Hengermalom november eleji jelentése szerint a gazdák 47167 kg búzát szállítottak el a XX. divízió részére. Az erről kiállított jegyzőkönyv alapján a város igényelhetette a gabona értékének megtérítését,⁴⁷ azonban az elszállított értékeket áron alul értékelték és azokért csak ritkán fizettek. A román katonák rekvirálásaikhoz a város 850 vászonszakját is elvették és később azok helyett – állítólag tévedésből – papírzsákokat adtak vissza.⁴⁸ A város borkészletét is rögtön elszállították. Az aktusról Olteanu tábornok írásos nyilatkozatot adott, amely a város vezetőségének védelmet biztosított a további bor rekvirálás elkerülésé-

re.⁴⁹ A rekvirálások a lovakra is kiterjedtek, októberben 216 lovat foglaltak le. A lovak árait 1200 koronában határozták meg, azonban a végösszeget, a 259.200 koronát nem fizették ki. Viszont néhány kétségbeesetten jajveszékélő asszony könyörgése meghatotta a lósorozó bizottság elnökét, így pár lovat – a szegény sorsú családok létfenntartásának egyedüli segítőjét – visszaadtak tulajdonosaiknak.⁵⁰ Az eljárás túlzott mértéke a gazdákat akadályozta földjeik felszántásában. A földművesek gondján igyekezett segíteni a polgármester, amikor összeíratta a megmaradt lovakat és azokat átírányította azon gazdákhhoz, akik a szántást ló hiányában nem végezheték el.⁵¹

A városi közgyűlés üléseit továbbra is engedélyezték, melynek tagjai október 9-én megfosztották gróf Károlyi Mihályt díszpolgári címétől, mivel – az indoklás szerint – káros ténykedéseivel elvesztette a város bizalmát.⁵² Az ülésen új polgármestert is választottak, mivel Dobos Sándor egészségi állapotára hivatkozva lemondott. Őt az egyik városi ügyész, dr. Traub József követte a város élén.

A megszállás kezdeti nehézségei két hónap múlva valamelyest enyhültek. A feszült légkör enyhülését mutatja a sajtó újbóli megjelenése. A Ceglédi Híradó

– habár cenzúrázott – példányait szeptember végétől adták ki ismét. További „szelepet” jelentettek a megrendezett sportesemények, (labdarugó mérkőzések a szomszédos nagykovácsi és szolnoki csapattal), új cukrászda nyitása,⁵³ és október közepén a román katonák a ceglédi polgárság számára még táncvigalmat is tartottak a Kaszinóban.⁵⁴

A román csapatok kivonulása előtt még öt vagon burgonyát igényeltek a várostól, amelyet a helyi gazdák gyűjtöttek össze számukra.⁵⁵ A várost végül november 19-én hagyták el,⁵⁶ míg Pest megyéből – a részletes egyeztetéseket követően – november 23-án vonultak ki.⁵⁷ Másnap megérkeztek a Nemzeti Hadsereg katonái. A magyar katonák bevonulását ünnepség várta, amelyet komoly szervezőmunka előzött meg. A program szerint az érkezők számára a vasútállomáson cigányzenészek muzsikáltak, üdvözlő beszédek és dalok hangzottak el, majd a virágokkal elhalmozott menet a kidíszített Rákóczi úton a Kossuth térre vonult ahol folytatódott a zenés program.⁵⁸ Az estet a Kaszinóban rendezett bankett zárta, ahol a város küldöttsége a Jerney Viktor főhadnagy, Szmracsányi Dárius huszárőr-nagy és báró Török János huszár alezredes vezette bakákat üdvözölte és még három napig vendégül látta.⁵⁹

Atrocitások és a károk

A bevonulás után a megszálló katonaság rögtön a lakosság fosztogatásába kezdett. A tömegessé vált, megdöbbentő jelenség ellen több tiltakozás érkezett. A főispán, Timbus Endre már az első közgyűlésen a megszálló katonák túlkapásainak megszüntetését vagy legalább azok mérséklésének szándékát is bejelentette. A közgyűlés tagjai pedig Mosoiu tábornoknál tiltakoztak az elszaporodó rablások ellen. A román katonák rablásait több visszaemlékező is említi. A megszállók kijártak a közeli szőlőhegyekre, tanyákra és ahol sertést, baromfit találtak, azt elvitték,⁶⁰ de erőszakosságokra is sor került. Ilyen eset volt, amikor a vasútállomáson román katonák súlyosan bántalmaztak egy rokkant magyar katonát.⁶¹ A kivonulás után megkezdődött az idegen katonai megszállás kárainak összeírása.⁶² Az említett rekvirált holmikon kívül, magukkal vitték az összegyűjtött vadászfegyvereket, de a városháza papírkészletét is. Leszerelték Szabó Nándor villamosított malmát,⁶³ és a városi villanygyárat, amelynek berendezéseit és diesel motorját is elszállították.⁶⁴

De a szállásukat adó gimnáziumi berendezéseket (padokat, székeket, szekrényeket) is magukkal vitték. A kivonulás után groteszk látvány fogadta a neves intézmény természettudományi szertárába belépőket: „az üvegszekrények fölfeszítve, kifosztva, összetörve, a szemléltetéshez szükséges képek összetépve, halomra dobálva, a kitömött állatok lefejezve, megcsonkítva, megnyúzva. Különös kedvteléssel a majmokat nyúzták meg...a tiszti étkezdében a gimnázium könyvtárának legértékesebb köteteinek tűzéval süttötték-főzték az éhező magyarságtól elszedett gabonát, szárnyasokat, disznókat,”⁶⁵ emlékeztetett a helyi újság. Az épület helyiségeit tönkretéve, ürülékkel összepiszkítva hagyták maguk mögött. A gimnázium könyvtárának értékes kötetein kívül további kulturális kártételt jelentettek az 1917-ben alapított Kossuth Múzeumban okozott rablások is. Az újonnan létrehozott gyűjtemény értékes Kossuth relikviákat tartalmazott, amelyeket a Nemzeti Múzeum adományozott a városnak. A megszállás után pár nappal a múzeumba három román katona hatolt

be, akik a lezárt szekrényeket, tárlókat, íróasztalokat feltörték, tartalmukat szétszórták és magukkal vitték. A leltár tanulmányozása után kiderült, hogy eltűntek Kossuth Lajos ruhái, hétköznapi dolgai. A magyarság számára felbecsülhetetlen eszmei értékkel bíró tárgyak többé nem kerültek elő: „egy nyári hálókabát, ágypokróc, bőrtárcák, két szemüveg, kesztyű, kalap, gallérvédő, szivarszipka, varrótű, gyűszű, úti evőkészlet, Kossuth arcképével díszített emlékgyűrű, stb.”⁶⁶ A kivonulás előtt két nappal újabb betörésre került sor a református iskola termeiben elhelyezett múzeumban. Akkor Kossuth Lajos két nadrágja, mellénye és a szalonka-

bátja tűnt el.⁶⁷ De – állítólag – ekkor semmisült meg a Kossuth hangját őrző három fonográf viaszhenger is.⁶⁸

A városnak a román megszállók által okozott össze-sítő, részletes kárjegyzéke sajnos elveszett, de a korabeli lista végén – a helyi lap szerint – a 12 milliós szám szerepelt.⁶⁹ „Mindent elvittek, ami csak mozgatható volt”⁷⁰ írta később a helyi újság. És a jelentős anyagi károkozásokon túl a megszállás emberi életeket is követelt. A halotti anyakönyvek vizsgálata után tíz esetet találtunk, amelyek közül öt vöröskatonára a bevonuláskor vesztette életét. Rajtuk kívül, még három gyilkosság és két sajnálatos baleset is történt, melyeket a város határában elszórt robbanószerkezetek okoztak.

Melléklet

A román megszállás idején történt ceglédi halálos áldozatok.⁷¹

Sorszám	A halál ideje	Név	Életkor	A halál oka
1.	1919. augusztus 1.	Szőke Antal, vöröskatonára	23	sebesülés utáni merevgörcs
2.	1919. augusztus 2.	Fábián László, vöröskatonára	20	fejlövés
3.	1919. augusztus 2.	Bartucz György, vöröskatonára	22	fejlövés
4.	1919. augusztus 2.	Vida István, vöröskatonára	25	sebesülés
5.	1919. augusztus 2.	Miklós Mihály, vöröskatonára	20	tüdőlövés
6.	1919. augusztus 10.	Prohászka Géza	10	kézigránát sérülés
7.	1919. augusztus 18.	Megyesi Erzsébet	12	kézigránát sérülés
8.	1919. augusztus 23.	Szabó Károly, földműves	41	gyilkosság
9.	1919. szeptember 12.	Kornyik Péter, földműves	75	rablógyilkosság
10.	1919. november 12.	Cseh Miklós, földműves	27	tüdőlövés

Jegyzetek

- 1 A tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét ezúton is hálásan köszönöm Varga Ildikó segédlevéltárosnak, a nagy-kőrösi levéltár munkatársának és Reznák Erzsébetnek, a ceglédi Kossuth Múzeum igazgatójának.
- 2 Fodor János: Impériumváltás Erdélyben. *Rubicon*, 2017/7–8. 89–93.
- 3 Az erdélyi eseményekről lásd Raffay Ernő: *Erdély 1918–1919-ben*. Budapest, Magvető Kiadó, 1987. Fodor János: Impériumváltás Marosvásárhelyen 1918–1922 *Múltunk*, 2016/2. 148–186. és legújabban Romsics Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*. Helikon Kiadó, 2018.
- 4 Fogarassy László: Az ismeretlen székely hadosztály. (Adatok Tiszántúl és Erdély hadtörténetéhez az 1918/1919. évi forradalmi időszakban a román általános támadásig). In: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve*. 1971, Szerk: Dankó Imre, Debrecen, 1972. 225–251.
- 5 Dr. Suba János: A román királyság 1919. évi hadjárata Magyarország ellen. Új Honvédségi Szemle 2000/8. 82–90.
- 6 A román megszállók kezdettől fogva Nagyváradon is már a végleges berendezkedésre készültek. A területen történekről lásd: Perczel Olivér: Bihar megye román megszállása, 1919–1920. In: Új Nézőpont, 2019/4. 93–109.
- 7 A Székely Hadosztály történetéről lásd: Gottfried Barna–Nagy Szabolcs: *A Székely Hadosztály története*. Gutenberg Kiadó, 2018.
- 8 Vigh Károly: *Vörös Pest vármegye*. Budapest, Pest megyei Művelődési Központ és könyvtár, TIT Pest megyei Szervezete és a Pest megyei Levéltár kiadása, 1979. 182–183.
- 9 Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltár Nagykovácsi Levéltára (A továbbiakban: MNL PML NL) Cegléd város képviselőtestületének iratai, Közgyűlési jegyzőkönyvek (A továbbiakban: V.71.c) 23. kötet. 1919. augusztus 9.
- 10 MNL PML NL V.72. Cegléd város tanácsülési jegyzőkönyvei. 32. kötet. 1919. 08. 06. ülés.
- 11 Nagy Dezső: Cegléd az első világháború alatt, a polgári demokratikus forradalom, Tanácsköztársaság (1914–1919) In: Cegléd története. Szerk: Ikvai Nándor. Szentendre, 1982. 351.
- 12 Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. Ceglédi Kossuth Múzeum adattára. 664–69
- 13 Nagy Dezső: *A Tanács hatalom története Cegléden*. Múzeumok Központi Propaganda Irodája. Budapest, 1959. 71–72. és Uő.: A város és környéke munkásmozgalma 1919–1944. In: *Cegléd története*. Szerk: Ikvai Nándor. Szentendre, 1982. 386.
- 14 A postai forgalom. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.26. 2.
- 15 Gombos Lajos – egészségi állapotára hivatkozva – nem vállalta el a tisztséget. MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. szeptember 1.
- 16 MNL PML NL V.72. Cegléd város tanácsülési jegyzőkönyvei. 32. kötet. 1919. 08. 06. ülés.
- 17 MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. augusztus 9.
- 18 2.600.000 koronát vettek fel a helyi bankoktól és 3.000.000 koronát az Agrárbanktól.
- 19 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 55/1919.
- 20 Élelmicikket vesz a város. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.02. 3.
- 21 A fínség ellen. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.02. 4.
- 22 Hirdetmény. „felkérem azokat a vagyonosabb polgárokat, kik a lakosság érdekében történő, igen nagy összegre rúgó beszerzésekre a városnak kölcsönt adni hajlandók szíveskedjenek engem hivatalomban mielőbb megkeresni.” Ceglédi Híradó. 1919.10.16. 3.
- 23 Nagy Lajos: Cegléd a Horthy-korszakban. In: Cegléd története. Szerk: Ikvai Nándor. Szentendre, 1982. 355.
- 24 MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. október 23.
- 25 Iratok Pest megye történetéhez 1918–1919. Pest Megye Múltjából 2. Budapest, 1969. 314. dokumentum. 399–400.
- 26 Vigh Károly: Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Pest megyében. In: Pest Megye Múltjából 1. Szerk: Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László. Budapest, 1965. 344–345.
- 27 A fogvatartottak fél év után kerültek haza. Nyújtó Ferenc visszaemlékezése. Ceglédi Kossuth Múzeum adattára. 664–69
- 28 Vigh Károly: Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Pest megyében. In: Pest Megye Múltjából 1. Szerk: Keleti Ferenc, Lakatos Ernő, Makkai László. Budapest, 1965. 342.

- 29 Az épület falain 83 darab 1919-ből származó felirat emlékeztet a fogvatartottakra. Erről lásd: Bognár Zalán – Jójárt György – Reznák Erzsébet: Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai. Kossuth Múzeum. Cegléd, 2017. 245-246.
- 30 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 59/1919
- 31 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 75/1919
- 32 Küldöttség Anastasiu román parancsnoklő tábornoknál. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.30. 2.
- 33 Járásbíróágunk működése. In: Ceglédi Híradó. 1919.11.09. 3.
- 34 Yates ezredes meglátogatja a kommunista fogolytáborokat. In: Uj Barázda. 1919.11.20. 2.
- 35 Iratok Pest megye történetéhez 1918-1919. Pest Megye Múltjából 2. Budapest, 1969. 320. dokumentum. 415-416.
- 36 A fogolytábor feloszlata. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.04. 3.
- 37 Ujabb foglyok a fogolytáborban. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.07. 3.
- 38 A fogolytábor feloszlott. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.21. 3.
- 39 Mibe került a fogolytábor? In: Ceglédi Híradó. 1920.03. 28. 3.
- 40 Ceglédi Kossuth Múzeum adattára. 82.17.1-82.17.2.
- 41 Ceglédi Kossuth Múzeum adattára. 71.97.1
- 42 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 43/1919-
- 43 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 12/1919
- 44 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 61/1919
- 45 Kivonat a 13., 12., és 17. rendeletről. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.30. 1.
- 46 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 69/1919
- 47 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 109/1919
- 48 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 56/1919
- 49 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 123/1919
- 50 MNL PML NL XVI.53. 2. doboz. I. 709/1919
- 51 MNL PML NL XVI.53. 24. doboz. XXI. 78/1919
- 52 Károlyi a címet 1918. december 19-én kapta. MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. október 16. Károlyi a címet ismét megkapta 1946-ban. Részletesebben lásd: Reznák Erzsébet: Cegléd város díszpolgárai 1867-2017. Cegléd Városi Televízió. Cegléd, 2017. 50-51 és 58-59.
- 53 Új cukrászda! In: Ceglédi Híradó. 1919.10.16. 3.
- 54 Táncvígalmom. In: Ceglédi Híradó. 1919.10.16. 2.
- 55 MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. november 27.
- 56 Suba János: Magyarország területi integritásának helyreállítása 1919-1920. In: Rendvédelem-történeti Füzetek. 2009/19. 105-113.
- 57 A románok távozása Pest megyéből. In: Uj Barázda. 1919.11.20. 2.
- 58 A nemzeti hadsereg. In: Ceglédi Híradó. 1919.11.16. 2.
- 59 MNL PML NL V.71.c 23. kötet. 1919. november 27.
- 60 Osgyáni Pál visszaemlékezése. Ceglédi Kossuth Múzeum adattára. 670-69
- 61 Szabó Bence: „Nincs már nekem ruhám, az oláh letépte, mikor a két karom a hazámat védte.” Az 1919-es román megszállás Kecskeméti eseményei. In: Hátországban. Kecskemét az I. világháború idején. MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára. Kecskemét, 2015. 512.
- 62 A románok által okozott károk bejelentése. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.21. 3.
- 63 Laky Dezső: Csonka_Magyarország megszállásának gazdasági kárai. 340.
- 64 Laky Dezső: Csonka_Magyarország megszállásának gazdasági kárai. 334.
- 65 Román kulturnyomok a főgimnáziumban. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.11. 1-2.
- 66 1919.08.09.-én felvett jegyzőkönyv. A ceglédi Kossuth Múzeum régi irattára.
- 67 1919.11.22.-én felvett jegyzőkönyv. A ceglédi Kossuth Múzeum régi irattára.
- 68 Ikvai Nándor – ifj. Kürti Béla: Az ötvenéves ceglédi Múzeum története és a Kossuth-kultusz. In: Ceglédi Füzetek 16-17. Szerk: Ikvai Nándor. Kossuth Múzeum. Cegléd, 1967. 42.

- 69 A román rekvirálások. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.04. 4.
- 70 Amit a románok itt hagytak. In: Ceglédi Híradó. 1919.12.04. 3.
- 71 MNL PML XXXIII.1.a Cegléd 1919–1920. évi halotti anyakönyveinek bejegyzései alapján.

REZNÁK ERZSÉBET

REPERTÓRIUM A TURINI SZÁZAS KÜLDÖTTSEG MÚZEUMBARÁTI KÖR ÉVKÖNYVEIHEZ

- ANTALL József – Kapronczay Károly: Toldy Ferenc, az orvos – A ceglédi kórház névadójáról. 1984. 47-67. p.
- BEKÖSZÖNTŐ. – Az évkönyv szerkesztője a kiadásról. 1980. 1. p.
- BÉRES Károly: A ceglédi Erkel Ferenc Állami Zeneiskola 30 éves jubileumára – Az oktatás és a zeneiskola történetéről. 1982. 110-122. p.
- BÉRES Károly: A ceglédi zenei élet főbb jellegzetességei az 1850-es évektől – Énekkarok, zenekarok. 1993. 36-38. p.
- BIRÓ János: Egy mezőváros kialakulásának egészség-kulturális vonatkozása – Egészségről és betegséfről. 1983. 140-151. p.
- BIRÓ János: „Íme, egy tenyérnyivé tetted napjaimat”. Az 1739-1744-es pestisjárvány – A járványvédelemről. 1984. 18-33. p.
- BORSOS Hedvig: Egy színigazgató ceglédi kalandjáról – Krecsányi Ignác és a hitelből vásárolt vonatjegy. 1988. 88-92. p.
- BORSOS Hedvig: Egy primadonna találkozása Kossuth Lajossal – Réthy Laura utazása Turinba. 1991. 9-10. p.
- BORSOS Hedvig: A ceglédi állandó színház építéséről – Az 1881. év eseményeiről. 1991. 15. p.
- BORSOS Hedvig: A pesti árvízkárosultaknak nyújtott ceglédi és környékbeli segítség – A gyűjtés eredménye. 1993. 30-33. p.
- BRÓDY Sándor: Kossuth utolsó napjai – Tudósítás Turinból. 1997. 16-21. p.
- CSÍKHELYI Lenke: A Kossuth-emigráció hétköznapijai Bulgáriában – A hétköznapiokról. 1994. 50-81. p.
- DIENES Erzsébet: Folklorizálódott vers Kossuthról és az aradi tizenháromról – A kunhegyesi Török Imre költeményéről. 1989. 36-38. p.
- DINNYÉS István: A középkor Cegléd régészeti adatairól – Összefoglaló a Kossuth Múzeum régészeti gyűjteményéről. 1982. 35-40. p.
- DINNYÉS István: Árpád-kori mezőgazdasági eszközök Tápiógyörgyéről – A tápiógyörgyei leletekről. 1985. 16-22. p.
- EGY pártmunkás visszaemlékezései az 1956-os forradalom Cegléd városi és Cegléd járási eseményeire – Ikvainé Sándor Ildikó gyűjtéséből. 1991. 54-65. p.
- EITERER Péter: Kossuth nemzetiségekről szóló amerikai beszédének elemzése – A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium pályázatára érkezett mű. 1988. 16-30. p.
- ESEMÉNYEK, beszédek, stb. a washingtoni National Hotelban Kossuth Lajos tiszteletére adott vacsorán, 1852. január 7. Ford. Dancsné Vörös Teréz – Amerikai írások Kossuthról. 1992. 35-44. p.

- FÁBRI Attila: A rendszerváltás politikai eseményei a Pest Megyei Hírlap és a Ceglédi Hírlap tudósításai tükrében, 1. rész – Válogatott repertórium. 2017. 75-87. p.
- FÁBRI Attila: A rendszerváltás politikai eseményei a Pest Megyei Hírlap és a Ceglédi Hírlap tudósításai tükrében, 2. rész – Válogatott repertórium. 2018. 61-112. p.
- FORGÁCS Endre: Turinig és vissza. – Vers a ceglédi 100-as küldöttség 1877-es útjáról. 1983. 18-26. p.
- FÜLE Bernadett: Első világháborús levelezőlapok – Ceglédi katonalevelek elemzése. 2017. 17-40. p.
- GÁL Géza: Ünnepi megemlékezés az Öregtemetőben, 1995. március 15. – Elhangzott a városi ünnepségen. 1997. 8-11. p.
- GERGELY János – KOVÁCS Zoltán: Hatezer kilométer Kossuth Lajos nyomában – A 2002-es Kossuth túráról. 2017. 11-33. p.
- GŐZ Sándor: Kossuth pályázat a gimnáziumban – Az ötlettől a megvalósulásig. 1983. 101-103. p.
- GŐZ Sándor: A ceglédi Kossuth gimnázium alapítása és építése, 1899-1904 – Részlet a szerző szakdolgozatából. 1988. 53-61. p.
- GŐZ Sándor: Nem csak a Kossuth-évfordulón – A Kossuth Lajos Gimnázium Kossuth-vetélkedőjéről. 1992. 10. p.
- GŐZ Sándor: Miért nem épült a Kossuth Lajos Gimnázium a város központjába? 90 éves a gimnázium épülete – Az építkezés részletei. 1993. 33-36. p.
- GŐZ Sándor: A „három város” középiskoláinak közös hangversenye 1923-ban valamint annak társadalmi, politikai és vallási háttere – A rendezvény és elemzése. 2018. 39-48. p.
- GUGLIELMIA, Franca – Weisz József: Kossuth, a kereskedelmi utazó. – Az itáliai vasútépítés terveiről. 1994. 81-83. p.
- HIDVÉGI Lajos: A ceglédiek élete 1848-ig és a szabadságharc alatt. Visszaemlékezések – Adatközlők visszaemlékezése. 1980. 10-22. p.
- HIDVÉGI Lajos: A homokpusztai agrárproletár földbérő-szövetkezet, 1901-1945. – A szövetkezetről, Urbán Pálról és Várkonyi Istvánról, az agrárszocializmusról. 1981. 76-88. p.
- HIDVÉGI Lajos: Részletek Földváry Károly életrajzából. – Az életéről és ceglédi éveiről. 1983. 46-62.
- HIDVÉGI Lajos: Toldy Ferenc ceglédi iskolaéveiről – A magyar nyelvű tanulásról. 1984. 41-46. p.
- JÓJÁRT György: A gyermekgyógyászat története Cegléden – Dr. Jójárt Józsefről és kollégáiról. 2017. 41-48. p.
- JÓJÁRT György: Emlékeim az 1956-os forradalomról – A ceglédi eseményekről. 2017. 49-52. p.
- ÓZSA Sándor: A Ceglédi és Környéke Háziipari Szövetkezet története, 1949-1980 – Részletes leírás. 1982. 125-151. p.
- JÓZSA Sándor: Versek – Józsa Sándor költeményei. 1992. 61-65. p.
- KACZUR Pál: Dokumentumok a ceglédi fotótörténet kutatásához – Rövid összefoglaló. 1985. 78-91. p.
- KÉKVÖLGYI Viktor: Mit jelent ma 1956? – Egy mai fiatal a forradalomról. 2017. 53-58. p.
- KILENCVEN éve halt meg Kossuth Lajos. – Rövid méltatás. 1983. 1-2. p.
- KISZEL Mihály: In memoriam Kallós Elek - Búcsúztató. 1989. 113. p.
- KLINKO Róbert: Harmadszor – hova? Vita a rozsnyói Kossuth-szobor visszaállításáról – Az avatástól a lebontásig. 1997. 23-27. p.
- KOCSIS Gyula: József Ferenc emlékére. – Rövid méltatás. 1980. 79-80. p.
- KOCSIS Gyula: Leletmentési felhívás – Felhívás a helytörténeti dokumentumok összegyűjtésére. 1980. 82-83. p.
- KOCSIS Gyula: Az úrbéri per Cegléden – A jobbágyfelszabadítás utáni egyezkedésekről. 1981. 38-42. p.
- KOCSIS Gyula: A város központja 1844 előtt – A város 1844 előtt készült térképéről. 1982. 41-42. p.

- KOCSIS Gyula: Egy ceglédi család gazdasági-társadalmi törekvései, 1730-1930. – A Csurgai családról. 1982. 90-103. p.
- KOCSIS Gyula: Hartványi Zoltán, egy elfeledett néprajzi gyűjtő – Ceglédi tevékenységéről. 1987. 105-114. p.
- KOCSIS Gyula: Farkas István ceglédi gazda kéziratok naplója – A napló és adatai, köztük Kossuth-nóták szövege is. 1988. 81-87. p.
- KOCSIS Gyula: Szemelvények az 1956-os forradalom helyi sajtójából – Az Ifjúsági Újság cikkeiből. 1989. 95-105. p.
- KOCSIS Gyula: A ceglédi utcanevekről – Lista a régi elnevezésekről. 1989. 106-112. p.
- KOCSIS Gyula: Asztalos István visszaemlékezései – Az ötvenhatos ceglédi eseményekről. 1990. 15-18. p.
- KOCSIS Gyula: Kossuth Lajos születésnapja – Rövid méltatás. 1992. 3-4. p.
- KOCSIS Gyula – KÓNYA Ádám: A turini százasok a Székelyföldön – A ceglédiek 1877-ben kelt bejegyzése a Székely Nemzeti Múzeum vendégkönyvében. 1993. 18. p.
- KOCSIS Gyula: Bevezető a Kossuth pályázat fordításaihoz – Rövid ismertető. 1993. 19. p.
- KOCSIS Gyula: Kossuth Lajos kapcsolata a magyar társadalommal – A ceglédi 100-as küldöttségről, egyesületekről, ünnepekről. 1997. 25-31. p.
- KOCSIS Gyula: A Kossuth Lajos és kora c. kiállítás forgatókönyve – A torinói kiállítás tervezete. 1994. 42-47. p.
- KOCSIS Gyula: Kossuth-szobrok. Kiállításmegnyitó beszéd, Karcag, 1996. március 16. – A beszéd szerkesztett változata. 1997. 40-45. p.
- KÓSIK Lajos: A ceglédi határozat. Adatok Kossuth alföldi toborzó körútjához – Az 1848. szeptember 17-én kelt dokumentumról. 1981. 24-37. p.
- KOSSUTH. Ford. Kovács Petra – Amerikai írás Kossuthról. 1993. 24. p.
- KOSSUTH Lajos levele Vilma leányához – A Kossuth Múzeum régi kiadványa. 1993. 27-28. p.
- KOSSUTH megye története. Ford. Márkuj Olga – Amerikai írás Kossuthról. 1992. 26-30. p.
- KRÚDY Gyula: Kossuth fia. Részlet – Kossuth Ferencről. 1991. 11-13. p.
- KÜRTI Béla: Eredményesen működik a ceglédi sporttörténeti bizottság – A tevékenységükről. 1981. 111-114. p.
- KÜRTI Béla: Paulovits Károly, a ceglédi sport atyja – A ceglédi sport történetéről. 1983. 77-92. p.
- KÜRTI Béla: Réthy Lajos rajztanár, Cegléd első festőművésze – A művészléről és műveiről. 1986. 78-84. p.
- KÜRTI Béla: Szikszay István, a századforduló ceglédi színész-írója – Az életéről és az írásairól. 1987. 98-104. p.
- KÜRTI Béla: Iskolapolitikai harc a századforduló Ceglédjén – A polgári iskola és a gimnázium alapítása. 1988. 47-52. p.
- KÜRTI Béla: A Ceglédi Szabad Lyceum – Közművelődés a két világháború között. 1989. 59-62. p.
- KÜRTI Béla: A Ceglédi Városi Sporttörténeti Gyűjtemény (A Városi Sportmúzeum) – A gyűjtőkről és a gyűjteményről. 1992. 59-60. p.
- KÜRTI Béla: A reformkor testnevelési és sporttörekvései. Kossuth Lajos halálának 100. évfordulójára – Kossuth sportoló kortársai. 1994. 48-50. p.
- KÜRTI György: A gimnázium törzstanárai – Az iskola alapításának 85. évfordulójára. 1984. 74-87. p.
- KÜRTI György: Az 1956/57-es tanév a ceglédi Kossuth Gimnáziumban 1956. november 4-e után – Iratok a gimnázium irattárából. 2017. 59-73. p.
- KÜRTI György: Ami egy határjárás jegyzőkönyvből kiderül... „Cegléd rendezett tanácsú város jegyzőkönyve 1880” – Dokumentum a Kossuth Múzeum gyűjteményéből. 2018. 25-38. p.
- KÜRTI Györgyné: A ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium története, 1899-1914. Részletek – A gimnáziumi tanárokról. 1989. 64-75. p.
- LENDÉR Márta: Kossuth-hagyományok ápolása Cegléden a századfordulótól napjainkig – Egy gimnazista dolgozata a Kossuth-kultuszról. 1983. 104-121. p.

- MAGYAR Antal: Egykorú leírás a ceglédi középkori katolikus templom bontásáról és az új templom avatásáról – Benkő Zsuzsa Kossuth téri ásatásáról és a plébánián őrzött jegyzőkönyvről. 1980. 5-10. p.
- MAGYAR Antal: Bobory Antal, 1807-1879 – Életről és az országgyűlési tevékenységéről. 1980. 22-46. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 1. rész – 1981. 1-16. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 2. rész. – 1982. 1-34. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 3. rész. – 1983. 3-17. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 4. rész. – 1984. 4-17. p.
- MAGYAR Antal: Az 1773. évi katolikus lélekösszeírás tanulságai – Elemzés az összeírásról. 1984. 34-40. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 5. rész – 1985. 1-15. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 6. rész – 1986. 1-29. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 7. rész – 1987. 1-15. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 8. rész – 1988. 1-15. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 9. rész – Dobos János életrajzával. 1989. 1-25. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 10. rész – 1990. 1-13. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 11. rész – 1991. 3-8. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 12. rész – 1992. 5-9. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 13. rész – 1993. 9-17. p.
- MAGYAR ANTAL: A ceglédi turini százas küldöttség története, 14. rész – 1997. 3-13- p.
- MÁTÉ Bertalan: Urbán Pál – Életről és mozgalmi tevékenységéről. 1980. 73-78. p.
- MÁTÉ Bertalan: Beszámoló a magyar múzeumok társadalmi közösségeinek első országos találkozásáról. – A salgótarjáni és szécsényi rendezvényről. 1981. 115-117. p.
- MÁTÉ Bertalan: Válogatás a ceglédi Kossuth Múzeum adattári gyűjteményéből, 1. rész – Gyűjteményi katalógus. 1983. 122-129. p.
- MÁTÉ Bertalan: Táncsics Mihály – Az életéről és ceglédi éveiről. 1984. 64-73. p.
- MÁTÉ Bertalan: Válogatás a ceglédi Kossuth Múzeum adattári gyűjteményéből, 2. rész – Gyűjteményi katalógus. 1984. 97-103. p.
- MÁTÉ Bertalan: Válogatás a ceglédi Kossuth Múzeum adattári gyűjteményéből, 3. rész – Gyűjteményi katalógus. 1985. 75-77. p.
- MÁTÉ Bertalan: Adatok a ceglédi nagygazdák által a XIX. század derekán alkalmazott szolgálók javadalmazási viszonyaihoz – A Csurgai család feljegyzéseiről. 1986. 98-102. p.
- MÁTÉ Bertalan: Nyílt levél Cegléd népéhez, írta Károly Mihály – Az 1918-ban keletkezett dokumentumról. 1987. 56-63. p.
- MÁTÉ Bertalan: Károlyi Mihály, akit vörös grófnak hívtak – A ceglédi Károlyi-emléktábla avatásán 1988. október 31-én elmondott beszéd rövidített változata. 1988. 105-110. p.
- MÁTÉ Bertalan: A Kossuth Múzeum és a Kossuth-kultusz sajtója ötven évvel ezelőtt. Válogatás a Ceglédi Hírlap 1940. évi számaiból – Válogatott repertórium. 1989. 26-35. p.
- MÁTÉ Bertalan: Történeti és dokumentációs anyag a ceglédi Kossuth Múzeum gyűjteményében, 1956 – A dokumentumok listája és tartalma. 1991. 67-80. p.
- MÁTÉ Bertalan: A Kossuth Múzeum Kossuth gyűjteménye, 1. rész. Kossuth Lajos személyes tárgyai – Lista a tárgyokról. 1992. 50-51. p.
- MÁTÉ Bertalan: Orsovától Turinig. Kossuth Lajos az emigrációban és a Kossuth-kultusz – A Kossuth Múzeum kiállításáról. 1993. 28-30. p.
- MÁTÉ Bertalan: Koszorúszalagok a Kossuth Múzeumban – Lista a szalagokról. 1997. 31-41. p.
- MÁTÉ Bertalan: A monori Kossuth-szobor avatása – Az 1901-es eseményekről. 1997. 37-39. p.
- MÉSZÁROS Ágnes: A keresztnévadás divatjának változása a ceglédi Kossuth gimnáziumban, 1899-1984 – Részlet a szerző szakdolgozatából. 1988. 62-80. p.

- MÉSZÁROS László: Nagykőrösiek a turini százas küldöttségben – Az 1877-es küldöttség csatlakozott tagjairól. 2017. 7-9. p.
- MÚZEUMI hírek – A Kossuth Múzeum munkatársairól. 1980. 80-81. p.
- NAGY VARGA Vera: Emléktábla avatás Bobory Károly születésének 180. évfordulója alkalmából – Bobory Károlyról és az emléktábláról. 1987. 121-123. p.
- NAGY VARGA Vera: Cegléden is járt iskolába... Mikecs László, 1917-1944 – Életéről és a rövid ideig Cegléden tanító édesapjáról. 1988. 111-113. p.
- NAGY VARGA Vera: Fésűs Ferenc visszaemlékezései – Az ötvenhatos ceglédi eseményekről. 1990. 27-43. p.
- NAGY VARGA Vera: Ceglédiek a keleti fronton és a hadifogságban – Levelek Oroszországból. 1993. 39-51. p.
- NAGY VARGA Vera: „... amikor magyarok voltunk...” Értékmentő és feltáró munka a kárpátaljai református gyülekezetekben – Benda Kálmán a kutatásokról. 1997. 18-22. p.
- NEGYVEN éve szabad Cegléd. – Rövid összefoglaló az 1944. évről Böör László tanulmánya alapján. 1984. 1-3.
- NYUJTÓ Ferenc: A Gyümölcs- és Dísznövény-termesztési Kutató-Fejlesztő Vállalat ceglédi állomásának története. Részletek – Egy ceglédi különlegességről. 1989. 77-89. p.
- OLÁH Róbert: Kossuth Lajos és a természettudományok világa, 1. rész. A csillagok világa – Dokumentumok Kossuth tevékenységéről. 2018. 5-18. p.
- PATAKI Ferenc: Gyár a város szélén – AZ EVIG történetéről. 1981. 89-110. p.
- PATAKI Ferenc: Elfelejtett honvédezedes. – Csutak Kálmánról. 1983. 27-45. p.
- PÉNOVÁTZ Antal: Az ómoravici Kossuth-szobor – A felállításról és a lebontásról. 1997. 28-34. p.
- PERKINS, Norman C.: Kossuth száműzetése. Ford. Maróti Zsuzsa – Amerikai írás Kossuthról. 1993. 22-24. p.
- PETRÉNYI Ferenc: A turini út. – A múzeumbaráti kör 1977-es torinói útjáról. 1980. 0-5. p.
- PETRÉNYI Ferenc: Pusztaszeren – A múzeumbaráti kör kirándulásáról. 1983. 135-139. p.
- PETRÉNYI Ferenc: Felvidéki túrán – A múzeumbaráti kör kirándulásáról. 1984. 104-110. p.
- PETRÉNYI Ferenc: Egy ceglédi kisgazdaság történetéből – A saját gyűjteményéről. 1985. 53-74. p.
- PETRÉNYI Ferenc: Ceglédi öreg mesterekről – Régi iparosokról. 1988. 118-143. p.
- PETRÉNYI Ferenc: 1956 ceglédi áldozata – Az ismert áldozatok névsora. 1990. 81-82. p.
- REZNÁK Erzsébet: A ceglédi Kossuth Múzeumban kapható kiadványok – A kiadványok jegyzéke. 1981. 118-119. p.
- REZNÁK Erzsébet: Honismereti olvasótábor Csemőben – Részletek a programról. 1982. 152-154. p.
- REZNÁK Erzsébet: Gubody Ferenc, a nevezetes polgármester – Az életéről és a ceglédi alkotásairól. 1983. 63-76. p.
- REZNÁK Erzsébet: Kossuth Lajos állítólagos orsovai beszéde – Az beszédről és a keletkezésnek körülményeiről. 1987. 40-51. p.
- REZNÁK Erzsébet: „Ebben az emberben nem hiszem, hogy van előítélet...” Találkozás Bajcsy-Zsilinszky Endrével – Ócsai Gergely visszaemlékezése. 1988. 114-117. p.
- REZNÁK Erzsébet: Csala István beszéde a Parlamentben, 1947 A ceglédi miniszter felszólalása. 1989. 90-94. p.
- REZNÁK Erzsébet: Boldizsár János visszaemlékezései – Az ötvenhatos ceglédi eseményekről. 1990. 19-26. p.
- REZNÁK Erzsébet: Veres László visszaemlékezései – Az ötvenhatos ceglédi eseményekről. 1990. 44-52. p.
- REZNÁK Erzsébet: Ceglédiek málenkij roboton – Visszaemlékezések. 1991. 26-42. p.
- REZNÁK Erzsébet: A ceglédi Kossuth Múzeumban kapható kiadványok – A kiadványok jegyzéke. 1993. 63. p.
- REZNÁK Erzsébet: Kossuth Lajos temetése – Az országos eseményekről. 1994. 21-25. p.

- REZNÁK Erzsébet: Köszöntöm az Olvasót! – Az évkönyv megjelenéséről. 2017. 5. p.
- REZNÁK Erzsébet: Emléksorok a száz éves Cseh István festőművészről – A ceglédi művész életéről. 2017. 89-91. p.
- REZNÁK Erzsébet: Hírek a Turini Százas Küldöttség Múzeumbaráti Kör és a Kossuth Múzeum 2016. évi életéből. 2017. 93-95. p.
- REZNÁK Erzsébet: Kossuth Lajos két levele Szegedre 1879-ben – A szegedi árvízről. 2018. 19-23. p.
- RICZA Ferenc: Az 1848. évi 3. törvénycikk a független felelős minisztériumról- A Batthyány-kormányról. 1987. 16-39. p.
- SALLAY Ferenc: Egy munkás visszaemlékezései 1956 ceglédi eseményeire – A szemtanú emlékei. 1991. 43-45. p.
- SÁRKÁNY József: Emlékezések – Önéletrajz. 1997. 61-77. p.
- SERES András: Szemtanúk vallomásai az 1848-49-es szabadságharcról – Veres Sándor emlékirata. 1996. 45-60. p.
- SEWARD, Frederick W.: Egy háborús államférfi feljegyzései, 1830.-1916. Ford. Bethlendi Miklós – Amerikai írás Kossuthról. 1992. 31-34. p.
- SURÁNYI Dezső: Dr. Magyar Pál, a történeti ökológia megalapítója – Életrajz. 1985. 41-52. p.
- SURÁNYI Dezső: A dánszentmiklósi homok meghódítója, Szakátsy Gyula, 1897-1958 – Adatok az életéről. 1986. 85-97. p.
- SURÁNYI Dezső: Hányszor járt Cegléden Petőfi Sándor? – A ceglédi nyomokról. 1987. 94-97. p.
- SURÁNYI Dezső: A nagy víz krónikája. Árvíz a Gerjén – A ceglédi 1962-es árvízről. 1988. 144-154. p.
- SURÁNYI Dezső: Ordass Lajos evangélikus püspök nehéz élete – Ceglédi éveiről is. 1989. 40-58. p.
- SZABAD György: Ünnepi beszéd Kossuth Lajos halálának centenáriuma esztendejében. Monok, 1994. szeptember 17. - A szöveg szerkesztett változata. 1997. 14-15. p.
- SZABÓ Alfréd: Egy ceglédi anyakönyv a reformkorból, 1841-1861 – Az evangélikus iskola dokumentuma. 1982. 70-89. p.
- SZABÓ Attila: Cegléd és a vallásalapítványi uradalom a jobbágyfelszabadításig. –A téma levéltári adatairól. 1981. 16-24. p.
- SZABÓ Lajos: Kossuth hazajött mégis... – A ceglédi 100-as küldöttség utazásáról. 1987. 52-55. p.
- SZOMORÚ István: Károlyi Mihály és Cegléd – Az 1914. évi ceglédi képviselővé választásáról, tevékenységéről, díszpolgári címéről. 1980. 46-72. p.
- SZOMORÚ István: Cegléd és Kossuth Ferenc – Életéről és Ceglédhez kötődő tevékenységéről. 1981. 43-76. p.
- SZOMORÚ István: Szabó Károly, a templomépítő prédikátor. Az életéről és ceglédi tevékenységéről. 1982. 43-69. p.
- SZOMORÚ István: Emlékezés Kárpáti Aurélna – Ceglédi éveiről és emlékezetéről. 1983. 93-100. p.
- SZOMORÚ István: Egy nyáreleji kirándulás – A múzeumbaráti kör pusztavacsi kirándulásáról. 1983. 130-134. p.
- SZOMORÚ István: Sárkány tanár úr emlékezete – Emlékek a gimnáziumi tanárról. 1984. 86-96. p.
- SZOMORÚ István: Nem csak toll- és tintakérdése volt... A városi közigazgatás munkájának megszervezése Cegléden a felszabadulás után – KÜLÖNSZÁM
- SZOMORÚ István: Ceglédi irodalmi kistükör, 1. rész – Ceglédi szerzők és művek. 1986. 30-52. p.
- SZOMORÚ István: Ceglédi irodalmi kistükör, 2. rész – Ceglédi szerzők és művek. 1987. 64-93. p.
- SZOMORÚ István: A ceglédi újságokról- Az újságkiadás a kezdetektől 1959-ig. 1988. 93-104. p.
- TAKÁCS József: Kossuth Lajos emlékezete – Gyászbeszéd 1894-ből. 1993. 3-8. p.

- TARI Edit: Árpád-kor templom feltárása ceglédi Öregszőlőben – A feltárás és története, a templom rajzával. 1987. 115-120. p.
- TARI Edit: Mozaikok Cegléd Árpád-korából. Leletmentés a ceglédi Köves-parton – A leletekről és a helyszínről. 1988. 31-35. p.
- TASNÁDI Tamás: A Cegléd – kécskei vasút – A meg nem valósult terv. 2017. 35-36.
- TÁTRAI Rezső – GYARMATI Mihály: A Ceglédi Szakszervezeti Vasutas Vegyeskar története – Krónika az énekkarról. 1985. 34-40. p.
- TÁTRAI Rezső: A szepesi vértanúk – A Topperczer családról. 1992. 66-67.
- TOKAJI Alexandra: Kossuth Lajos és Széchenyi István Wesselényi Miklóssal kapcsolatos vitái – Dolgozat a Kossuth Lajos Gimnázium Kossuth-pályázatára. 1992. 11-16. p.
- TÓTH Imre: A Római Katolikus Elemi Népiskolától a Mészáros Lőrin Állami Általános Fiúiskoláig. Cegléd, 1944-1949 – Az iskoláról, a diákokról és a pedagógusokról. 2018. 49-59. p.
- TÓTH János: Kossuth és Jászberény. Elhangzott Jászkiséren 1992. október 3-án a Kossuth-emlékünnepeken Kossuth Lajos 1848-ban. 1992. 45-49. p.
- TRUMBULL, M. M.: Kossuth. Ford. Kürti Orsolya – Amerikai írás Kossuthról. 1993. 19-21. p.
- TÚRI Károly: Cséplés Cegléden. 1. rész – Szavak a cséplésről. 1993. 51-62. p.
- TÚRI Györgyi: Városi és mezővárosi élet a középkorban – Adatok a ceglédi, a nagykőrösi és a kecskeméti középkorból. 1988. 37-46. p.
- ÚJABB dokumentumok az 1956-os forradalom ceglédi eseményeiről. Dr. Jójárt József orvos tevékenysége – Iratok 1956-ból. 1991. 46-53. p.
- VÉGHELYI Antal: Üdvözlő beszéd az evangélikus templomban – Elhangzott a városi ünnepségen. 1995. március 15. 1996. 7-8.
- VELIKY János: Egymással küzdve – szerepzavarban. A magyar elit morfológiájáról. – Elméleti elemzés a reformkorról. 1997. 11-18. p.
- W. Oliver, John: Kossuth Lajos hatása a Középnagyatra. Ford. Reznák Judit – Amerikai írás Kossuthról. 1992. 17-25. p.
- ZALAI Károly: Gombos Pál élete és munkássága. – A Gombos családról. 1982. 104-109. p.
- ZALAI Károly: Dr. Gombos Lajos orvos, 1854-1945 – Az életéről és a tevékenységéről. 1991. 16-25. p.
- ZALAI Károly: Dr. Gombos Lajos (1881-1949) Cegléd város polgármestere, 1907-1918 – Életéről és tevékenységéről. 1992. 52-58. p.
- ZSÉDELY Gyula: Ünnepi megemlékezés a Kálvária temetőben, 1995. március 15. – Elhangzott a városi rendezvényen. 1997. 3-8. p.
- ZSENGELLÉR Ferenc: Kit adott Cegléd a zenében az országnak és világnak? – Rövid életrajzok. 1985. 23-33. p.
- ZSENGELLÉR Ferenc: Ceglédi zenekarok – Zenészekről és zenekarokról. 1986. 53-77. p.
- AZ 1956-OS FORRADALOM dokumentumai a Kossuth Múzeumban. Válogatta Kocsis Gyula, Reznák Erzsébet – A dokumentumok jegyzéke. 1990. 53-80. p.

RÖVIDÍTÉSEK

- 1980 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1980
- 1981 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1981
- 1982 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1982
- 1983 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1983
- 1984 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1984
- 1985 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1985
- 1985 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1986
- 1987 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1987
- 1988 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1988
- 1989 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1989
- 1990 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1990
- 1991 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1991
- 1992 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1992
- 1993 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1993
- 1994 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1994
- 1997 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője 1995-1996. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1997

KÜLÖNSZÁM = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője 1984. Különszám. Szerk. Kocsis Gyula. Cegléd, 1984

2017 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője Szerk. Reznák Erzsébet. Cegléd, 2017

2018 = A ceglédi Turini Százasküldöttség Múzeumbaráti Kör Értesítője Szerk. Reznák Erzsébet. Cegléd, 2018

